

PUBLICATIONS OF
THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

*Reports and Studies in Education,
Humanities, and Theology*

**MIRA TUONONEN JA
MARJATTA VANHALAKKA-RUOHO (TOIM.)**
AMMATILLISEEN VAI LUKIOON:
Nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä

**MIRA TUONONEN JA
MARJATTA VANHALAKKA-RUOHO (TOIM.)**

*Ammatilliseen vai lukioon:
Nuoren suunnanottoja
perheen kehystämänä*

Publications of the University of Eastern Finland.
Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology
No 14

Itä-Suomen yliopisto
Joensuu
2016

Joensuu, 2016
Sarjan vastaava toimittaja: Päivi Atjonen
Tekstin taitto: Mira Tuononen

ISBN: 978-952-61-2081-2 (PDF)
ISSNL: 1798-5641
ISSN: 1798-565X

SISÄLLYS

NUORI JA PERHE KOULUTUSSIIRTYMÄSSÄ

Marjatta Vanhalakka-Ruoho.....1

KOULUTUSTASON PERIYTYMINEN: TAPAUSTUTKIMUS KAINUULAISEN SUVUN NELJÄSTÄ SUKUPOLVESTA

Teija Alanen.....9

PERHEEN JÄLJILLÄ - YHDEKSÄSLUOKKALAISTEN NUORTEN VANHEMPIEN KANTAMA KOULUTUS- JA TYÖPERINTÖ

Riina Laasonen.....33

VANHEMPIEN OSALLISTUMINEN PERUSKOULUNSA PÄÄTTÄVÄN NUOREN KOULUTUSREITTIVALINTAAN

Anna-Loviisa Saari.....51

”MULLE EI OIS TULLUT AMMATTIKOULU NIINKUN KUULONKAAN. IHAN SELVÄ” - NUORTEN JA VANHEMPIEN TUOTTAMA PUHE AMMATILLISESTA KOULUTUKSESTA DISKURSSIANALYYSIN KOHTEENA

Karoliina Snellman.....69

”MIE OON AINA TIENNY, ET MEEN LUKIOON” - LUKIOKOULUTUSVALINTOJEN RAKENTUMINEN PERUSKOULUN PÄÄTTÖLUOKALLA

Mira Tuononen.....95

Nuori ja perhe koulutussiirtymässä

Marjatta Vanhalakka-Ruoho

Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä peruskoulun päättöluokka ja sen jälkeinen aika on merkittävä siirtymävaihe, jolloin tapahtuu jakautuminen eri koulutusreiteille. Nuoren odotetaan pohtivan viimeistään tässä vaiheessa, kuinka hän suuntaa peruskoulusta eteenpäin, ammatilliseen koulutukseen, lukioon, kahden tutkinnon väylälle tai johonkin muuhun vaihtoehtoon. Osa nuorista pohtii jo tässä vaiheessa ammatinvalintaa, erityisesti jos on kyse ammatillisen koulutuksen valitsemisesta. Osalla lukioon siirtyvistä nuorista on jo suunta asiantuntija-ammattiin selvillä, mutta moni lukioon siirtyvistä selkiyttää ammatillisia pohdintojaan lukioaikana tai sen jälkeen. Koulutusreitivalinnalla on merkityksensä nuoren tulevan koulutus- ja ammattipolun kannalta. Vaikka koulutusjärjestelmämme on periaatteessa avoin, ammatillisen tai lukioreitin valinta suuntaa tulevia koulutuspolkuja ja ammatillisia mahdollisuuksia.

Tutkimusprojekti ”Koulutukselliset siirtymät: luokka, sukupuoli ja perhe siirtymätilassa” tutkii, kuinka yhteiskunnallisilta asemiltaan erilaisissa perheissä nuori ja vanhemmat pohtivat nuoren koulutusreitivalintoja, ammattialan valintaa sekä tulevaisuutta peruskoulun päättyessä. Tavoitteena on tutkia, minkälaisin näkemyksin nuoret tekevät suunnitelmiaan ja mitä yhteiskunnalliselta asemaltaan erilaisissa perheissä ajatellaan nuorten suunnitelmista, koulutusreiteistä ja nuoren tulevaisuudesta. Tutkimusryhmään ovat kuuluneet professorit Marjatta Vanhalakka-Ruoho ja Leena Koski, yliopistotutkija Jussi Silvonnen, lehtori Merja Tamminen ja suunnittelija Mira Tuononen. Tutkimusryhmään on kuulunut myös ryhmä pro gradun tekijöitä. Nuoren koulutusreititsunnittelua tarkastellaan nuoren suunnanottoina, perheen ja vanhempien toimintoina ja vanhempien näkemyksinä sekä perheen yhteiskunnallisen aseman, koulutus- ja työhistorian ja sukupolvien ketjun tuoman perinnön kautta. Koulutussiirtymä ymmärretään tässä projektissa tilana, jossa näkyvät ja ilmenevät yksilön suunnitelmat ja valinnat, mutta myös monet yksilöllisen toimijuuden sosiaaliset ja kulttuuriset kytkennät.

Ohjaustyössä ja -tutkimuksessa on painotettu yksilöllisiä valintoja ikään kuin valinnat tapahtuisivat tyhjiössä ja yksilöt toimisivat eristyneinä ympäristöstään. Lähdemme siitä, että niin nuoren kuin aikuisenkin suunnanotoissa ja valinnoissa on kyse yksilösystemin, sosiaalisen ympäristön ja yhteiskunnallisen systeemin monitasoisista suhteista. Tätä kutsutaan urateorioissa suhteisuudeksi eli relationaalisuudeksi (ks. esim. Schultheiss 2007; Richardson 2009). Myös koulutussosiologi Simola (2015, 7) toteaa ”[Kaikki] on olemassa vain suhteissa; suhteissa kaikkeen ja kaikkiin.” Nuori tekee suunnitelmia ja valintoja suhdeverkossaan, mutta toimien samalla suhteessa perheen elämänhistoriaan ja koulutukselliseen pääomaan ja yhteiskunnallisesti määrittyviin koulutuspolkuihin. Kasvatustieteiden

gisessa tutkimuksessa on laaja tutkimusperinne koulutusreittien yhteiskunnallisiin ehtoihin liittyen (ks. esim. Antikainen, Rinne & Koski 2006; Gordon, Holland & Lahelma 2000; Lahelma 2003).

Koulutus toimii merkittävänä sosiaalisen uusintamisen ja periytymisen ja liikkuvuuden väylänä. Koulutustason, sosiaalisen aseman ja yhteiskuntaluokan periytyvyyden ja toisaalta sosiaalisen liikkuvuuden ilmiöitä ja kehityslinjoja on tutkittu paljon. Sosiaalista liikkuvuutta on tutkittu perheen ja suvun sisäisenä koulutustaso- ja luokkaliikkuvuutena ja toisaalta sukupolvien välisenä koulutusmahdollisuuksina. Kivinen, Hedman ja Kaipainen (2012, 560) todentavat, että neljässä vuosikymmenessä ylioppilastutkinnon suorittaneiden ikäluokkaosuus on reilusti nelinkertaistunut suurten ikäluokkien vajeasta 13 prosentista nykyisten ikäluokkien 56 prosenttiin. Yliopistokoulutukseen (24 ikävuoteen mennessä) osallistuneiden ikäluokkaosuus on vastaavasti kaksinkertaistunut 7,8 prosentista 17,4 prosenttiin. Yhteiskunnallisen kerrostuneisuuden merkittävä muutos on ollut keski-ryhmien, alemman ja ylemmän keskiluokan kasvu.

Vanhempien sosioekonomisen ja luokka-aseman yhteys perheen lasten kouluttautumiseen on edelleenkin vahva 1900- ja 2000-lukujen vaihteessa (Kivinen & Rinne 1995; Myrskylä 2009; Erola 2010; Kivinen, Hedman & Kaipainen 2012). Nori (2011) toteaa 2000-luvun alun tilanteesta, että vaikka vuosikymmenien kuluessa eri yhteiskuntaryhmien osallistuminen korkeakoulutukseen on tasoittunut, ei sosiaalisen taustan mukainen valikoituminen ole hävinnyt. Koulutuksellinen tasa-arvo on Suomessa kansainvälisesti vertaillen hyvässä mallissa, mutta valikoituvuuden perussuunnat eivät silti ole muuttuneet. Kivinen ym. (2012) toteavat, että erilaisista kotitaustoista tulleiden erot näkyvät nykyisin myös eri akateemisten koulutusalojen välisinä eroina. Heidän mukaansa ammattikorkeakouluihin opiskelijaksi valikoitumisessa ei ole havaittavissa selkeitä eroja erilaisten kotitaustojen välillä.

Suhteisuus merkitsee myös nuoren suhdeverkoston ja perheen merkityksen huomioiduista. Nuoren suhdeverkosto koostuu suhteista vanhempiin, sisaruksiin, kavereihin ja ystäviin, sukulaisiin ja muihin merkittäviin 'toisiin' (ks. Tynkkynen ym. 2010; Tynkkynen 2010; Vanhalakka-Ruoho 2010). Nuoret toimivat koulutuksen ja työn siirtymätilanteissa itsenäisyyden ja suhteissa toimimisen välimaastossa. van Esbroeck (2008) onkin täydentänyt klassista holistista ohjausmallia lisäämällä vertaiset ja läheiset ensimmäiseksi ohjaus-tasoksi. Lähiverkosto luo nuoren elämänkenttään kulttuurisia malleja ja välittää elämäntapa-suutta, arvostuksia ja asenteita sekä tietoa. Lähiverkoston tuoma sosiaalinen tuki voi toteutua emotionaalisenä tukena, arvostuksena, tiedon tarjoamisena ja konkreettina apuna (Phillips ym. 2001; Schultheiss 2007). Suhdeverkosto voi toimia voimavarana, mutta se sisältää myös suunnittelun ja suuntautumisen esteitä, paineita ja jännitteitä.

Tavoitteenamme on se, että opinto-ohjauksessa viriäisi keskustelua perheen ja vanhempien asemasta nuoren valinnoista, perheen yhteiskunnallisen aseman merkityksestä sekä perheiden ja opinto-ohjauksen yhteistyön kehittelyä. Suomalaisesta koulutusjärjestelmästä oppilaan- ja opinto-ohjaajilla on tasa-arvoa ja mahdollisuuksia korostava perusteh-tävä. Karjalainen (2010) totesi pienimuotoisessa pro gradu-tutkielmassaan 'Sosiaalinen tausta oppilaanohjaajien käsityksissä ja selonteissa', että oppilaanohjaajat suhtautuivat nuoren sosiaalisen taustan huomioimiseen opinto-ohjauksessa varovaisesti, koska tämän katsottiin vaarantavan nuoren oman yksilöllisen tilanteen huomioimista ja tasa-arvoista

ohjausta. Kulttuurisen moninaisuuden ymmärtäminen ja huomioiminen on kuitenkin tärkeää nuorten ohjaustyössä. Nuoren lähtöperhe ja sen asema yhteiskunnassa on osa tätä kulttuurista moninaisuutta.

Perheen ja opinto-ohjauksen yhteistyössä on jo toimivia malleja ja yhteistyön muotoja, mutta myös monia kehittämisen paikkoja ja mahdollisuuksia. Merkittävä kansainvälinen ohjausalan edustaja Mark Savickas kiteytti yhdessä kongressiesitelmässään viestin epävarmuuden ja muutosten aikakauden nuorille seuraavasti: ”Opetelkaa tuntemaan oman perheen historia”. Perheen ja suvun koulutus- ja työhistorian tutkiminen sukupuolena ja haastattelutarinoina onkin mukana jo monien opinto-ohjaajien ohjaustyössä. On opinto-ohjaajia, jotka ovat siirtyneet peruskoulun päättöluokkalaisten ohjauksessa perheohjausmalliin (Jännetyinen & Husu 2012). Erilaiset ryhmäohjaukselliset toimintatavat lienevät hyödyllisiä ja kokeilunarvoisia, kun pohditaan perinteisistä vanhempain illoista poikkeavia yhteistyömuotoja. Vanhemmat ovat kiinnostuneita ja huolestuneitakin lastensa tulevista koulutus- ja ammattiturista. Heidän mukanaolonsa ja kumppanuutensa opinto-ohjauksen yhteistyössä on tärkeää niin kuin hankaluuksien ja esteidenkin ilmaantua nuoren koulutuspoluille.

TUTKIMUSAINEISTO JA OSALLISTUJAT

Tutkimusaineisto on kerätty sekä kyselyllä että haastatteleamalla perheitä, joissa on yhdeksäsluokkalainen.

Kysely

Tutkimuksen osallistujat tulevat itäsuomalaisesta keskisuuresta kaupungista. Kaupunki laajoine asutusalueineen elää monien rakenteellisten ja taloudellisten muutosten keskellä työttömyysprosentin vaihdellessa 13–15 prosentin välillä. Koulutuskaupunkina kaupunki tarjoaa kyselyn ja haastattelun ajankohtana toisen asteen sekä ammattikorkeakoulu- ja yliopistokoulutusta.

Kysely lähetettiin loppuvuodesta 2011, uusintakysely alkuvuodesta 2012 ja haastattelut aloitettiin helmikuussa 2012. Kysely lähetettiin kaikille kaupungin yhdeksäsluokkalaisten vanhemmille. (N = 750). Tiedonhankinta toteutui täten yhteisvalinnan ajankohtana. Ensimmäisellä kyselykierroksella vastauksia saatiin 217. Uusintakyselykierroksella palautui lisäksi 88 kpl (lähetetty 530 kpl). Kyselyn näyte on täten 304 kpl eli vastausprosentti oli 40,7 % kokonaismäärästä. Kyselyn tarkoituksena oli myös saada haastatteluvaiheeseen osallistujia.

Kyselyn suunnittelu on ollut tutkimusryhmän (Vanhalakka-Ruoho, Koski, Silvonen, Tamminen, Tuononen) vastuulla. Kyselyn kautta koottiin tietoa joko äidin tai isän toimiessa vastajaajana perheen asemasta ja vanhempien näkemyksistä nuoren koulutusreitivalinnasta. Kysely sisältää seuraavat osat: taustatiedot (tiedot nuoresta, koulusta, asuinalueesta, vanhempien työstä ja koulutuksesta, perheen sosioekonomisesta asemasta), vanhempien tieto nuoren suunnitelmien tilasta, vanhempien tavoitteet ja käsitykset nuoren koulutuksen suhteen, vanhempien näkemykset nuoren ominaisuuksista ja koulutettavuus-

desta (vrt. Rätty 2004, Rätty & Kasanen 2013), vanhempien osallistuminen nuoren koulutusvalinnan suunnitteluun (vrt. Young ym. 1997; Suihkonen 2007) sekä yhteistyö koulun oppilaanohjauksen kanssa.

Vastanneiden perheiden nuorista tyttöjä oli 154 (51 %) ja poikia 150 (49 %). Vastauksella enemmistö nuorista (83,2 %) oli 15-vuotiaita. Äitien syntymävuosi vaihteli vuosien 1952 ja 1979 välillä, vastaajien joukossa oli eniten 45-vuotiaita äitejä. Isien syntymävuosi vaihteli vuosien 1941 ja 1982 välillä. Isien yleisin syntymävuosi oli 1961, eli tyypillinen isä oli 51-vuotias. Isän syntymävuosi oli jätetty ilmoittamatta useammin kuin äidin syntymävuosi; tieto puuttui 25 (8,2 %) vastanneen perheen kohdalta.

Aineiston äitien koulutustaso on korkeampi kuin isien. Äitien yleisin koulutus oli opistotasoinen koulutus (30,9 %). Toiseksi eniten oli yliopistokoulutettuja äitejä (25,7 %). Isistä enemmistö (29,3 %) oli suorittanut ammatillisen koulutuksen. Seuraavaksi eniten oli opistotason koulutuksen suorittaneita isiä (25 %). Pelkästään peruskoulun tai kansakoulun suorittaneita isiä (6,9 %) oli vastaajien joukossa selvästi enemmän kuin äitejä. Tieto isän koulutustasosta puuttui 26 perheen (8,6 %) kohdalta. Taulukko 1 kuvaa perheiden koulutustasojakautumaa, kun koulutustasoksi on määritetty ylin koulutustaso. Kaiken kaikkiaan kyselynäytteessä oli selvästi enemmän korkea-asteen koulutuksen suorittaneita ja vähemmän pelkän perus- tai kansakoulun varassa olevia kuin esimerkiksi Myrskylän (2009) esittämässä koulutustilastoissa.

Taulukko 1: Kyselyaineiston perheiden koulutustaso (f, %)

Koulutustaso	f	%
Perusaste	2	0,7
Ammattiopisto	53	17,4
Lukio	6	2,0
Opistotaso	92	30,3
AMK	49	16,1
Yliopisto	96	36,1
Lisensiaatti / tohtori	5	1,6
Tieto puuttuu	1	0,3
Yhteensä	304	100

Kyselyyn olivat vastanneet yleisimmin äidit itsenäisesti (67 %, N = 203). Seuraavaksi yleisin vastautustapa oli vanhemmat yhdessä (24 % N = 73). Isät olivat vastanneet kyselyyn yksin 9 prosentissa (N = 27) perheistä. Yhdessä perheessä (0,3 %) vastaaja oli muu huoltaja kuin vanhempi. Enemmistö perheistä oli perherakenteeltaan sellaisia, joissa oli molemmat vanhemmat (70 %). Uusperheitä oli 13 prosenttia ja yksinhuoltajaperheitä 13 prosenttia vastanneista perheistä. Noin joka neljännessä vastanneista perheistä toinen vanhempi asui muualla.

Haastattelut

Haastateltuja perheitä on 18. Näissä perheissä oli peruskoulua lopettavia tyttöjä 10 ja poikia 8. Yhdessätoista perheessä oli ainakin toisella vanhemmista yliopistokoulutus, kolmessa perheessä ainakin toisella oli (korkeintaan) ammattikorkeakoulutasoinen koulutus ja neljässä perheessä korkeintaan ammatillinen koulutus. Täten haastatteluaineisto on painottunut alemman ja ylemmän keskiluokkisiin perheisiin. Kahdeksan perheistä oli kaupungin keskusta-alueelta, kolme lähiöstä sekä seitsemän alueilta, jotka sijaitsevat vähintään 10 km keskustasta. Pääsääntöisesti haastattelut tehtiin perheiden omassa kodissa, mutta kaksi perhettä haastateltiin yliopiston tiloissa ja yksi perhe perheen kesämökillä. Haastattelut on toteutettu vuonna 2012 helmikuun ja heinäkuun välillä. Haastattelijana on toiminut Mira Tuononen.

Haastattelujen suunnittelu on ollut tutkimusryhmän (Vanhalakka-Ruoho, Koski, Silvonnen, Tamminen, Tuononen) vastuulla. Haastatteluja toteutettiin neljä: perheen yhteishaastattelu, nuoren teemahaastattelu sekä vanhempien elämänhistoriahaastattelut erikseen isälle ja äidille. Perheen yhteishaastattelu oli keskusteluhaastattelu, jossa aiheina olivat perhe, (kyseinen kaupunki) asuinpaikkana ja koulutuskaupunkina, nuoren koulutusvalintatilanne peruskoulun päättöluokalla, nuoren yhteisvalintakohteet sekä nuoren tulevaisuus ja hyvä elämä. Keskusteluhaastattelutilanteessa tähdättiin siihen, että haastattelijaa tuo tilanteeseen muutamia alkukysymyksiä ja keskusteluaiheita ja perheenjäsenet puhuvat keskenään, esittäen mielipiteitä ja näkemyksiä kommentoiden toistensa näkemyksiä.

Nuoren teemahaastattelun pääteemat olivat: nuoren elämänkenttä, peruskoulun jälkeinen koulutusvalinta valintatilanteena ja havaitut mahdollisuudet sekä siirtymä peruskoulusta eteenpäin tilanteena ja tulevaisuusodotukset. Haastattelu toteutettiin teemahaastatteluna, jossa apuvälineenä käytettiin myös elämänkenttätehtävää (Peavy 1999).

Vanhempien elämänhistoriahaastattelun (ks. Cole & Knowles 2001; Antikainen & Huotelin 1996) pääteemoina olivat oma elämänpolku ja koulutus- ja työhistoria, aikaisempien sukupolvien koulutus- ja ammattihistoria ja perintö sekä vanhemman käsitykset hyvästä elämästä.

Yhdessätoista perheessä läsnä olivat molemmat vanhemmat ja nuori. Viidessä perheessä vanhemmat olivat eronneet tai toinen vanhempi ei halunnut tai pystynyt osallistumaan haastatteluun ja siksi haastatteluissa oli läsnä vain yksi vanhempi. Näissä perheissä toteutettiin perheen yhteishaastattelu, nuoren haastattelu ja molempien vanhempien tai toisen vanhemman elämänhistoriahaastattelut. Kahdessa perheessä ei onnistuttu tekemään kaikkia haastatteluja: yhdessä perheessä tehtiin nuoren haastattelu ja vanhempien yhteishaastattelu, johon nuori ei osallistunut ja yhdessä perheessä ainoastaan vanhempien elämänhistoriahaastattelut. Yhteensä haastatteluja tehtiin 59. Kuudeltaatoista perheeltä on kaikki haastattelut, ja nämä perheet muodostavat ydinaineiston. Tyttöjä oli tässä ydinaineistossa 9 ja poikia 7.

ARTIKKELIEN ESITTELY

Teija Alasen artikkeli on pro gradu-tutkielmasta *Koulutustason periytyminen: Tapaustutkimus kainuulaisen suvun neljästä sukupolvesta*. Aineiston hän on kerännyt yhden kainuulaisen suvun piirissä. Tutkimusaineisto on täten koottu erillisenä aineistona. Tutkimustehtävänä on tutkia koulutustason periytyvyyttä ja muutoksia neljän sukupolven aikana. Tutkimuskysymyksinä ovat: Millaisia ovat suvun piirissä eri sukupolvien tekemät koulutusvalinnat ja millaista muutosta koulutustasossa on tapahtunut yhdessä suvussa neljän sukupolven aikana? Miten suvun jäsenet kokevat suvun kulttuurisen, sosiaalisen ja ekonomisen pääoman vaikuttaneen valintoihinsa? Mikä merkitys suvun historialla ja aiempien sukupolvien tekemillä valinnoilla on nuoremman polven koulutus- ja urapolkuja ajatellen? Tutkimuksen taustaa hän rakentaa turkulaisesta ja joensuulaisesta koulutussosiologiasta, koulutuksen periytyvyyden tutkimuksesta sekä Pierre Bourdieu (1984;1985) reproduktioteoriasta tuoden esille myös 2000-luvun ohjaustutkimuksen relaationaalista näkökulmaa. Elämänhistoriallisten haastattelujen tulokset kertovat, että koulutuspolkuihin ovat olleet vaikuttamassa taloudelliset rajoitteet, köyhän lapsen identiteetti, korkean koulutustason vähäinen merkitys tavoitteena sekä perheen perustaminen elämänkulun määrittäjänä.

Riina Laasosen artikkeli perustuu projektin aineistoon ja pro gradu-tutkielmaan *Perheen jäljillä - yhdeksäsluokkalaisten nuorten vanhempien kantama koulutus- ja työperintö*. Tavoitteena on tutkia, millaista koulutus- ja työpolkujen perintöä nykypäivänä valintoja tekevän yhdeksäsluokkalaisten nuoren perheessä kannetaan. Tutkimuksessa kysytään, millaisia ovat vanhempien koulutus- ja työpolut ja miten ne ovat muotoutuneet sekä miten vanhemmat kertovat oman lähtöperheen merkityksestä koulutus- ja työpolullaan sekä osallistumisesta valintoihin. Aineiston muodostavat vanhempien elämänhistoriahaastattelut. Vanhempien kokemukset koulutuksesta ja työstä ovat monenlaisia. Heidän koulutus- ja työpolkunsu on tyypitelty neljään tyyppiin: vähitellen koulutuspolkuaan rakentavat, alan vaihtajat, suoran tien kulkijat sekä pätkätyöläiset. Enemmistöllä vanhemmista on monivaiheisia koulutus- ja työpolkuja.

Anna-Loviisa Saaren artikkelin perustana on projektin kyselyaineisto ja pro gradu-tutkielma *Vanhempien osallistuminen peruskoulunsa päättävän nuoren koulutusreittivalintaan*. Tarkoituksena on tutkia vanhempien osallistumista ja merkitystä peruskoulunsa päättävän nuoren koulutusreittivalinnassa. Millaisia nuorten koulutusreittisuunnitelmat ovat vanhempien tietojen mukaan? Millaisilla toiminnoilla vanhemmat osallistuvat nuoren koulutusreittisuunnitteluun? Vanhempien osallistumisen tapoina jäsenyyty vaihtoehtojen tarjoaminen, vaihtoehtojen ja tiedon tarjoaminen, vanhemman itsenäinen toiminta nuoren hyväksi sekä odotusten asettaminen ja arvostelu. Tarkasteltaessa perheen koulutustason ja vanhempien osallistumisen yhteyksiä huomataan, ettei koulutustasoltaan erilaisten perheiden välillä ole osallistumisen eroja silloin, kun osallistuminen jäsenetään arkisina tukitoimintoina.

Karoliina Snellmanin artikkeli perustuu projektin haastatteluaineistoon ja pro gradu -tutkielmaan *”Mulle ei ois tullut ammattikoulu niinkun kuuloonkaan. Ihan selvää” Nuorten ja vanhempien tuottama puhe ammatillisesta koulutuksesta diskurssianalyysin kohteena*. Hän tarkastelee diskurssianalyysin keinoin peruskoulunsa päättävien nuorten ja heidän vanhempiensa tuottamaa puhetta ammatillisesta koulutuksesta. Miten toisen asteen opintoihin hakeutu-

vat nuoret ja heidän vanhempansa puhuvat ammatillisesta koulutuksesta? Miten perhe-
tausta näkyy vanhempien ja nuorten tuottamissa tulkintarepertuaareissa? Tulkintareper-
tuaarien kirjo on laaja, mutta keskeisinä tuloksina voidaan pitää erityisesti lukioon suun-
tautuvien, nuorten ja heidän vanhempiensa tapaa rakentaa puhetta vertailemalla toisen
asteen koulutuksia keskenään. Lukion nähdään edelleen olevan lukijoita ja ammatillisen
koulutuksen käytännön tekijöitä varten. Ammatillisen ja lukiokoulutuksen välille raken-
netaankin ns. erontekopuhetta, mikä ylläpitää vastakkainasettelua toisen asteen koulutus-
ten välillä. Ammatilliseen koulutukseen hakeutuvilla nuorilla ei ilmene samanlaista eron-
teko- ja vertailupuhetta, vaan heidän puheelleen on tyypillistä korostaa henkilökohtaista
kiinnostusta haettavaa koulutusalaan kohtaan.

Mira Tuonoson artikkelin pohjana on projektin haastatteluaineisto ja pro gradu-tut-
kielma *"Mie oon aina tienny, et meen lukioon"* - lukiokoulutusvalintojen rakentuminen peruskou-
lun päättöluokalla. Artikkelissa tarkastellaan erityisesti lukioon hakeutuvien nuorten valin-
tatilanteita tutkien, minkälaisia merkityksiä ja arvoja nuoret ja heidän vanhempansa lukio-
koulutukselle antavat. Tulokset kertovat, että lukioon hakeutuvilla nuorilla lukioon ha-
keutuminen on useimmiten itsestään selvä vaihtoehto. Lukioon hakeutumiseen sisältyy
"lukioon menemisen" näkökulma, jossa lukio on itsestään selvä hakukohde ja lukioon pää-
seminen nähdään peruskoulun lukuaineiden keskiarvon näkökulmasta varmana. Lukio
mielletään hyvin koulukulttuurin omaksuville ja koulussa pärjääville hyväksi poluksi
kohti korkeakoulutuspolkua. Lukiossa nuorilla on myös lisää aikaa miettiä tulevaa jatko-
opintosuuntaansa.

LÄHTEET

- Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) (1996). Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasva-
tuksen 37. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. (2006). Kasvatussosiologia. Helsinki: PS-Kustannus.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London:
Rouledge & Kegan.
- Bourdieu, P. (1985). Sosiologian kysymyksiä. (Suom. Roos, J.P.) Tampere: Vastapaino.
- Cole, A.L. & Knowles, J.G. (2001). *Lives in context: The Art of life history research*. Walnut
Creek: AltaMira Press.
- Gordon, T., Holland, J. & Lahelma, E. (2000). *Making spaces*. London: Macmillan Press.
- Jännetyinen, J & Husu, J. (2012). Yhteistoiminta ja huolenpito oppilaasta – tapaustutkimus
perheohjauksen menetelmän käytöstä oppilaanohjauksessa. Teoksessa Atjonen, P.
(toim.) *Oppiminen ajassa – kasvatustieteiden tulevaisuuteen*. Joensuun vuoden 2011
kasvatustieteen päivien parhaat esitelmät artikkeleina. Suomen kasvatustieteelli-
nen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 61, 126–142.
- Erola, J. (toim.) (2010). *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Hel-
sinki: Gaudeamus.
- Karjalainen, T (2010). Sosiaalinen tausta oppilaanohjaajien selonteissa. Pro gradu-
tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta.

- Kivinen, O., Hedman, J. ja Kaipanen, P. (2012). Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka*, 77 (5), 559–566.
- Kivinen, O. & Rinne, R. (1995). Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa. Tilastokeskus. Koulutus 1995:4.
- Lahelma, E. (2003). Koulutusteiden risteysasemilla: pysyvyyksiä ja muutoksia nuorten suunnitelmissa. *Kasvatus*, 34(3), 230–242.
- Myrskylä, P. (2009). Koulutus periytyy edelleen. Tilastokeskuksen hyvinvointikatsaus 1/2009. http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_002.html?s=0 (luettu 25.2.2016)
- Nori, H. (2011). Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteen aloille hakeutumisesta 2000-luvun alussa. Turun yliopiston julkaisuja Sarja - C osa 309.
- Peavy, R.V. (1999). *Socio-Dynamic counselling. A constructivist perspective for the practice of counselling in the 21st century*. Victoria: Trafford.
- Phillips, S. D., Cristopher-Sisk, E. K. & Gravino K. L. (2001). Making career decisions in a relational context. *The Counselling Psychologist*, 29(2), 193–213.
- Richardson, M. S. (2009). Another way to think about the work we do: Counselling for work and relationship. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 9(2), 75–84.
- Räty, H. (2004). A measure of parents' assessments of their children's abilities. *Psychological Reports*, 95, 957–963.
- Räty, H. & Kasanen, K. (2013). Parents' perceptions of their child's academic competencies construe their educational reality: Findings from a 9-year longitudinal study. *Journal of Applied Social Psychology*, 43(5), 1110–1119.
- Schultheiss, D.E. (2007). The emergence of a relational cultural paradigm for vocational psychology. *Journal for Educational and Vocational Guidance*, 7(3), 145–147.
- Simola, H. (2015). *Koulutusihmeen paradoksit. Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta*. Tampere: Vastapaino.
- Suihkonen, S. (2007). Vanhempien osallistuminen nuoren ammatinvalintaan kolmen suku-polven kokemana. Teoksessa P-K. Juutilainen (toim.) *Suhteita ja suunnanottoa*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino, 33–55.
- Tynkkynen, L., Nurmi, J-E. & Salmela-Aro, K. (2010). Career goal-related social ties during two educational transitions: Antecedents and consequences. *Journal of Vocational Behavior*, 76 (3), 448–457.
- van Esbroeck, R. (2008). Career guidance in global world. Teoksessa J.A. Athanasou & R. van Esbroeck (ed.) *International handbook of career guidance*. London: Springer, 23–44.
- Vanhalakka-Ruoho, M. (2010). Relational aspects in career and life-designing of young people. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 10 (2), 109–123.
- Young, R. A., Valach, L. Paseluikho, M. A., Dower, C., Matthes, G. E., Paproski, D. L. & Sankey, A. M. (1997). The joint action of parents and adolescence in conversation about career. *The Career Development Quarterly*, 46 (1), 72–86.

Koulutustason periytyminen: Tapaustutkimus kainuulaisen suvun neljästä sukupolvesta

Teija Alanen

Suomea voi kuvata monella tapaa tasa-arvoiseksi maaksi – näin myös puhuttaessa koulutuksellisesta tasa-arvosta. Vuosikymmenien ajan kansalaisten koulutuksellinen tasa-arvo on pyritty turvaamaan muovaamalla koulutusjärjestelmää avoimeksi, syntyperästä, sukupuolesta ja asuinpaikasta riippumattomaksi järjestelmäksi. Suurimpina koulutuksellista tasa-arvoa lisänneinä muutoksina voitaneen pitää 1920-luvulla hyväksytyä oppivelvollisuuslakia, 1970-luvulla toteutettua peruskoulu-uudistusta sekä kaikille kouluasteille ulottuvaa koulutuksen maksuttomuutta. Näistä ja lukuisista muista koulutuksellista tasa-arvoa lisäävistä koulutuspoliittisista linjanvedoista huolimatta edelleen on nähtävissä yksilön koulutustason olevan sidoksissa vanhempien koulutustasoon ja sosioekonomiseen asemaan. Koulutusuralla eteneminen ei ole riippuvainen ainoastaan yksilön lahjakkuudesta ja kyvyistä, vaan lapsuuden kasvuympäristön tarjoamat sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset olosuhteet sanelevat suunnan yksilön valinnoille.

Ohjauksen kentällä koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvät kysymykset on nähty pitkälti yksilön omina ratkaisuin, mutta 2000-luvun kuluessa myös ohjauksessa on alettu kiinnittää aiempaa enemmän huomiota yksilöön osana perhettään, sukuaan ja niiden historiaa. Muun muassa Phillipsin ym. (2001) tutkimukset sekä Schultheissin (2003) tutkimukset nostavat esiin sosiaalisten suhteiden, myös sukulaisuussuhteiden merkityksen nuoren koulutusvalinnoissa. Sosiologisissa tutkimuksissa koulutuksen ja kulttuurisen pääoman periytyvyyttä on puolestaan tarkasteltu erityisesti perheen sisäisen kulttuurin sekä vanhempien välittämien arvojen ja asenteiden näkökulmasta. Suomalaisessa tutkimuksessa uusimpia koulutuksen ja kulttuurisen pääoman periytyvyyttä käsitteleviä väitöskirjoja on Norin väitöstutkimus (2011).

Tämä artikkeli perustuu vuonna 2013 valmistuneeseen pro gradu -tutkielmaani ”Koulutustason periytyminen: Tapaustutkimus kainuulaisen suvun neljästä sukupolvesta”, jossa tarkastelen yhden suvun eri sukupolvien koulutuspolkuja 1900-luvun sekä 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Tutkimuskohteenani on oma äidinpuoleinen sukuni neljän sukupolven ajalta. Tutkimus kohdistuu noin sadan vuoden ajanjaksolle, isoisoäitini syntymästä vuonna 1909 vuoteen 2012. Suvun koulutuksellista historiaa tarkastelin kartoittamalla kaikkien kyseisenä ajanjaksona koulutuksellisia valintoja tehneiden

suvun jäsenten koulutuspolut. Millaista muutosta yhden suvun koulutustasossa on havaittavissa neljän sukupolven aikana? Selvitin myös, miten suvun jäsenet kokevat suvussa kulkevan taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman vaikuttaneen omiin koulutuksellisiin ja ammatillisiin valintoihinsa. Mitä tekijöitä on pidetty rajoitteina tai kannustimina koulutukseen hankkimisessa? Mikä merkitys suvun historialla ja aiempien sukupolvien tekemillä valinnoilla on nuoremman polven koulutus- ja urapolkuja ajatellen?

Sosiaaliseen liikkuvuuteen ja koulutustason periytymiseen olennaisesti kytkeytyvät sosiaalisen, kulttuurisen ja pääoman periytymisen näkökulmat olivat tutkielmassani keskeisellä sijalla. Näiden ohella halusin kuljettaa tutkielmassani mukana yhteiskunnallisten olosuhteiden sekä paikallisten erityispiirteiden merkitystä yksilön koulutusvalinnoissa. Näin ollen tutkielmassani yksilöiden kertomuksia peilataan kunkin aikakauden yhteiskunnalliseen tilanteeseen sekä alueellisiin erityispiirteisiin. Millaisia mahdollisuuksia ja rajoitteita ihmisillä on ollut valintoja tehdessään eri vuosikymmeninä? Entäpä millaisia mahdollisuuksia tai rajoituksia kouluttautumiselle on asettanut syrjäinen, pitkien välimatkojen ja pienten pitäjien maakunta Kainuu?

2010-luvun alkupuolella on saatu lukea uutisointia nuorten koulutususkon ja -halukkuuden vähenemisestä sekä ”luokkayhteiskunnan paluusta”, koulutuksen periytyvyydestä ja tuloerojen kasvusta. Vaikka koulutusjärjestelmä ei tietoisesti valikoi opiskelijoitaan sosiaalisen taustan mukaan, kuten vielä esimerkiksi 1800-luvulla, uusintaa koulutusjärjestelmämme yhteiskuntamme jakautuneisuutta sosiaalisiin luokkiin. Hyvässä asemassa olevat, usein korkeasti koulutetut vanhemmat voivat tarjota lapsilleen niin taloudellisesti, sosiaalisesti kuin kulttuurisestikin paremmat lähtökohdat koulutusuralla eteneemiseen kuin matalan koulutus- ja tulotason vanhemmat. Koulutusjärjestelmän ja koulutuspolitiikan tarjotessa todellisen, kaikille yhteneväisen mahdollisuuden kohottaa yhteiskunnallista ja sosioekonomista asemaansa, voidaan katsoa elettävän avoimessa ja oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa. Tästä on osoituksena sukupolvien välinen sosioekonomisen liikkuvuus.

Tutkielmani tuo ohjauksen kentälle näkökulmaa sosiaalisen liikkuvuuden ja sosiaalisen uusintamisen kysymyksistä tapaustutkimuksen muodossa. Tutkielmani voi auttaa ohjausalalla työskenteleviä ymmärtämään paremmin suvun ja perhetaustan merkityksen ohjattaviensa valinnoissa. Ohjaajan tunnistaa sosiaaliseen uusintamiseen ja syrjäytymiseen liittyviä riskitekijöitä hän voi olla yhtenä toimijana vähentämässä syrjäytymisen riskiä ja olla omalta osaltaan luomassa yhteiskunnasta yhä oikeudenmukaisempaa ja tasa-arvoisempaa.

Tutkimusta varten kerättiin tiedot neljää sukupolvea edustavien suvun jäsenten osalta, jotka ikänsä puolesta ovat joutuneet tekemään valintoja oppivelvollisuuden jälkeisestä koulutuksesta ja joiden on ollut jokin perusasteen tutkinto mahdollista suorittaa. Näiden tietojen pohjalta voitiin muodostaa kokonaiskuva suvun koulutuksellisesta kehityksestä. Lisäksi tutkimusta varten haastateltiin viittä henkilöä. Haastatteluaineistosta pyrittiin löytämään suvun jäsenten kokemuksia sosiaalisen, kulttuurisen ja ekonominen pääoman merkityksestä koulutusvalinnoissa. Aineiston keräämisessä ja analyysissä on hyödynnetty elämänhistoriallista lähestymistapaa. Tutkittaessa elämänhistorioita on huomioitava paitsi yksilön tuottama kertomus omasta elämästään, myös kertomuksen historiallinen ja sosiaalinen konteksti.

Kyselylomakkeen avulla ja puhelimitse saatiin koulutustiedot kaikkiaan 34:ltä suvun jäseneltä (sis. edesmenneet). Kahdeksan tavoittamatta jääneen henkilön tiedot korkeim-
masta suoritetusta koulutukselta saatiin sisaruksilta tai vanhemmilta. Näin ollen käytös-
säni oli kaikkien 42 suvun jäsenen koulutustiedot. Kyselyn palauttaneista henkilöistä
kaikki olivat halukkaita osallistumaan myös haastatteluun. Tutkimusta varten haastattelin
kaikkiaan viittä henkilöä. Haastateltavat henkilöt valikoituivat halukkuuden ja sukulai-
suussuhteen etäisyyden perusteella. En halunnut haastateltaviksi kaikkien läheisim-
miksi kokemiani sukulaisia. Työ- ja koulutushistoriaa koskevat yksityiskohtaiset tiedot on
jätetty tämän tutkimusraportin ulkopuolelle siten, etteivät tutkimukseen osallistuneet hen-
kilöt ole tunnistettavissa raportissa esitettyjen tietojen perusteella. Tutkimusta kokonai-
suudessaan värittää myös se, että olen itse tutkimuskohteena olevan suvun jäsen. Tutki-
musprosessin aikaisen itsereflektion avulla ja kysymällä toistuvasti itseltäni, kuulenko ja
näenkö vain sen, minkä haluan kuulla ja nähdä, olen pyrkinyt välttämään tutkimustulos-
ten vääristymisen omia intressejäni vastaaviksi.

Maailmanlaajuisesti tarkastellen Suomi on kärjessä tarkasteltaessa erityisesti nuorten
kouluttautuneisuutta, mutta useisiin muihin jälkitekollisiin maihin verrattuna aikuisväes-
töllä on matala koulutustaso. Eri sukupolvien koulutustasossa on huomattavat erot Suo-
messä (Tuononen 2005, 14–18.) Koulutustasossa on myös maakunnallisia eroja ja esimer-
kiksi kainuulaisten koulutustaso on 2000-luvulla edelleen alhaisempi verrattuna muun
Suomen keskimääräiseen koulutustasoon. 15 vuotta täyttäneistä koko maassa tutkinnon
suorittaneita on 63,4 %, kun Kainuussa vastaava luku on 59,7 %. Korkea-asteen tutkinnon
suorittaneiden osalta ero kasvaa vieläkin suuremmaksi. Koko maassa korkea-asteen tut-
kinnon suorittaneita on 25,4 %, kun kainuulaisista vain 19,1 % on suorittanut tutkinnon
korkea-asteella. Ero selittyy muun muassa maakunnan elinkeinorakenteella, joka ei tarjoa
juurikaan työpaikkoja korkeasti koulutetuille. Maakunnan ainoa korkeakoulu on Kajaanin
ammattikorkeakoulu, sen jälkeen kun Oulun yliopiston alainen opettajankoulutus Kajaa-
nissa lakkautettiin vuonna 2013. Korkeakouluopintoihin lähdetään Kainuusta usein muu-
alle Suomeen ja sopivien työpaikkojen puuttuessa kotimaakuntaan ei välttämättä enää pa-
lata. Myös Kainuun pienten paikkakuntien lukiodien tulevaisuus on vaakalaudalla oppi-
lasmäärien jatkuvasti heikentyessä.

KOKEMUKSELLISET JA YHTEISKUNNALLISET KOULUTUSSUKUPOLVET

Eri sukupolvien koulutuskokemukset jäsenyivät erilaisiksi koulutussukupolviksi. Kaup-
pilan (1996, 2002) mukaan kokemukselliset koulutussukupolvet jakautuvat kolmeen ko-
horttiin, jotka on muodostettu yksilöiden koulutukseen suhtautumisen ja valintoihin vai-
kuttaneiden yhteiskunnallisten tekijöiden summana (ks. myös Antikainen & Huotelin
1996). Kauppilan tutkimuksen (2002, 2-12) vanhimman, sodan ja niukan koulutuksen su-
kupolveksi nimetyn ryhmän näkemys koulutuksesta on tiivistettävissä ajatukseen: "Kou-
lutus ihanteena". Tämän sukupolven historiallinen konteksti oli sota-aika ja monin tavoin
elämää leimaa niukkuus. Yhteiskuntaluokka-ajattelu oli voimakasta, eikä koulutuksen ar-
voa nähty niinkään sen mahdollisesti mukanaan tuomissa aineellisissa palkinnoissa (esim.

sosiaalisen luokan kohoamisessa), vaan sivistyksen saavuttamisessa. Koulua instituutiona ja opettajia arvostettiin ja kuri oppilaitoksissa oli kova.

Toisena sukupolvena on rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolvi (1936–1955 syntyneet). Toisen sukupolven ydinkategoriaksi Kauppila on nimennyt ”koulutus välineenä, työ elämän sisältönä”. Tämän sukupolven historiallinen konteksti oli yhteiskunnan rakennemuutos tai ”suuri muutto” (1960–1975). Koulutuksella ei ollut enää niin selkeästi itseisarvoa, vaan koulutuksesta tuli väline halutun työpaikan saavuttamiseen ja mahdollisuutena sosiaaliselle nousulle. Kolmannelle sukupolvelle, hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolvelle (1956 tai sen jälkeen syntyneet) koulutus on itsestäänselvyys. Kohortin Kauppila on nimennyt seuraavan perusajatuksen mukaan: ”Koulutus itsestäänselvyytensä, harrastukset elämänsisältönä”. Tämän sukupolven historiallisena kontekstina yhteiskunta koulutusjärjestelmineen oli ”valmis” ja valinnanmahdollisuuksia oli runsaasti. Koulutusta on pidetty eräänlaisena kulutustuotteena. Koulutusta, työelämää ja näiden kautta myös yksilön elämää ovat leimanneet kilpailu sekä nopeuden ja tehokkuuden vaatimukset.

Kauppila ja Hartikainen (2012) nimeävät vuoden 1981 jälkeen syntyneet Y-sukupolveksi. He käyttävät perustana muualta lainaamiensa nimityksiä ”Lost generation”, ”Tuhannen euron sukupolvi” ja ”The Laptop and Latte generation”. Sukupolvi Y:lle tyypillisenä nähdään siirtyminen koulutususkosta globaaliin koulutuskilpailuun. Tälle nuorimmalle sukupolvelle kansallisilla rajoilla tai kansallisella sivistyksellä ei ole enää samanlaista merkitystä kuin aiemmille sukupolville. Tämä sukupolvi korostaa entistä enemmän mielekkään työn löytämistä, vaikkakin tämän sukupolven työllistyminen korkeasta koulutuksesta huolimatta on entistä epävarmempaa. (Kauppila & Hartikainen 2012, 168, 174–175)

Edellä mainituissa tutkimuksissa sukupolvikohortit eivät ole rakentuneet pelkkien yhteiskunnallisten olosuhteiden perusteella, ja näin ollen sukupolven käsite on laajempi kuin omassa tutkielmassani, jossa sukupolvella viitataan yhden suvun perättäisiin ikäpolviin. Sukupolvikäsitteen erilainen käyttötapa ei kuitenkaan estä tarkastelemasta oman tutkimusjoukkoni sukupolvien suhteissa edellä kuvattuihin koulutussukupolviin. Tutkimuskohteenani olevan suvun sukupolvet jakautuvat seuraavasti: 1) vuonna 1909 syntyneen isoisoäitini, 2) hänen vuosien välillä 1930–1949 syntyneet lapsensa, 3) heidän vuosien 1953–1970 välillä syntyneet lapsensa ja 4) vuosien 1977–1992 välillä syntyneet lapset.

Koulutukselliset valinnat ja työelämään siirtyminen tapahtuvat yleensä nuoruusiässä. Tutkimuksessani vanhimman sukupolven koulutuksellinen valinta ja työelämään siirtyminen tapahtui 1920-luvulla, toisen sukupolven sotaa seuranneina kahtena vuosikymmenenä (noin 1945–1965). Kolmas sukupolvi on tehnyt valintojaan vuosien 1969 ja 1987 välillä ja nuorin sukupolvi 1990- ja 2000-luvuilla. Nämä eri sukupolvet ovat tehneet omat koulutukselliset valintansa ja työelämään siirtymisen varsin erilaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Sekä koulutus että työelämä ovat vuosikymmenien aikana muuttuneet sekä mahdollisuuksiltaan että vaatimuksiltaan runsaasti. Kauppilan mukaan jokainen sukupolvi muodostaa yhteiset kokemuksensa kullekin aikakaudelle tyypillisten traditioiden, ideologioiden, arvostusten ja toiveiden perustalle. Tutkielmassani kolmen eri sukupolven edustajat antoivat äänensä tulkiten koulutusta, siihen liittyviä valintoja ja taustatekijöitä. Pyrin antamaan tilaa informanttien omalle äänelle peilaten heidän sanoittamiaan tulkin-toja historialliseen perspektiiviin ja koulutusjärjestelmän kehittymiseen. Näin

elämäkertomuksista muodostuu kontekstiin sijoitettuja elämänhistorioita. (Kauppila 2002, 5-7.)

Elämänhistorioiden tutkimuksessa on huomioitava paitsi yksilön tuottama kertomus omasta elämästään, myös tämän kertomuksen historiallinen ja sosiaalinen konteksti. Elämänhistoriat rakentuvat aina tiettyssä aikahetkessä ja rakenteissa, joskaan yksilön toimijuutta oman elämänsä rakentajana ei voi unohtaa. Kontekstia korostavassa tutkimuksessa yksilön kokemukset sidotaan vahvasti sosiaalisiin, kulttuurisiin, taloudellisiin ja poliittisiin puitteisiinsa, kun taas yksilön toimijuutta korostettaessa keskiössä ovat yksilön kokemukset ja merkityksenannot. Riippumatta siitä kumpi edellä mainituista näkökulmista korostuu, elämänhistoriallinen tutkimus tuo aina esiin yksilön oman tulkinnan elämänkulustaan siinä historiallisessa kontekstissa, jossa hän on elänyt. (Antikainen, Rinne & Koski 2006, 257–258.)

Kauppilan (2002, 7) mukaan kokemuksellisen koulutussukupolvien sukupolviaseman rakentumista voidaan ymmärtää ”konstruoidulla historiallinen konteksti ja kulttuurinen keskusteluperinne”. Tavoittamalla kokemuksellisen koulutussukupolven koulutukselle antama kollektiivinen merkitys (esim. ”koulutus ihanteena”, ”koulutus itseäänselvyytenä”) voidaan ymmärtää myös yksilön elämänhistoriallinen kertomus tämän yhteisen kokemuksen kategorian näkökulmasta. Sukupolven omassa historiallisessa, sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissaan jakamat kokemukset ja niille annetut kollektiiviset merkitykset antavat täten puitteet ja kielen myös yksilön oman elämäntarinan kertomiselle.

SUVUN JÄSENTEN KOULUTUSTASON MUUTOS NELJÄN SUKUPOLVEN AIKANA

Tutkimuksen ensimmäisenä tavoitteena on ollut kartoittaa suvussa tapahtunut koulutustason muutos. Yleiskuva koulutustason muutoksesta ilmenee taulukosta 1, jossa on esitetty sukupolvittain tutkinnon suorittaneiden lukumäärä ylimmän suoritettun tutkinnon mukaisesti.

I sukupolvi

Tutkielmani ensimmäistä sukupolvea edusti Sohvi, joka syntyi 1909 avioliiton ulkopuolisena lapsena talottomien vanhempien tyttäreksi. Hänellä oli kolme vanhempaa sisarusta. Isä Jussi ja äiti Fanny hankkivat elantonsa satunnaisilla töillä maataloissa. Helmikuussa 1909, Fannyn vielä odottaessa Sohvia isä Jussi lähti Amerikkaan paremman elämän toivossa ja aikomuksenaan selvittää perheen mahdollisuuksia muuttaa Amerikkaan.

Suvussa kulkeva tarina kertoo Jussin lähettäneen Fannylle Amerikasta kirjeen, jossa hän kertoi aikeistaan järjestää Fanny ja lapset Amerikkaan. Fanny ei kuitenkaan koskaan saanut tietää kirjeen todellista sisältöä, vaan kyläläiset valehtelivat syystä tai toisesta kirjeen sisällöstä Fannylle ja vastasivat puolestaan Jussille, että Fanny on löytänyt itselleen uuden miehen. Tarinan mukaan riuskaa ja halpaa työntekijää ei haluttu päästää pois kylästä. Sohvi itse muistelee haastattelussa vuodelta 1988 Jussin ja Fannyn vaihteita näin:

Sehä (Jussi) oli lähettänyt äetille ja koko sakille piletin sieltä Ameriikasta, että muuttoa tänne. Äeti kun oli semmonen rohmakka ihminen työtä tekemään. Se kerkesi monneen paekkaan viljanleikkuita myöten. Isännät eivät olleet päästäneet sitä lähtemään, van sanoneet, että sinä kyllä pärjjeät teällä sakisi kansa.

Toisenlaiset tarinat kertovat, että yksin Amerikkaan lähteneelle Jussille ”poikamiehen elämä lännen kultamaassa” maistui liian makealle eikä hän ryhtynytään perheensä muuttoa järjestämään. Varmaa on kuitenkin, että Jussi lähetti parin vuoden ajan satunnaisesti tienesteistään rahaa Fannylle ja lapsille. Lapset ovat kertoneet isänsä lähettäneen Amerikasta mm. lehmänostorahat ja hienon kellon. Varmaa tietoa on myös se, että Fanny ei koskaan muuttanut Jussin perässä Amerikkaan. Elämä neljän lapsen yksinhuoltajalle oli raskasta ja asuinpaikat vaihtuivat talosta ja huoneesta toiseen. Leipä saatiin milloin vastineeksi tehdystä työstä, milloin kerjäten. Jussi-isän lähettämä kellokin vaihdettiin ruoan puutteessa jauhoihin.

Taulukko 1: Korkein suoritettu koulutus (keskeneräisiä tutkintoja ei huomioitu, n=42)

Koulutus	I sukupolvi	II sukupolvi	III sukupolvi	IV sukupolvi
Ei mitään koulutusta	1			
Perusasteen koulutus(aikansa vaatimusten mukainen)		8	8	1
Ammatillinen peruskoulutus				6
Ylioppilas/Lukio			5	
Opistoasteen tutkinto			2	
Alempi korkeakoulututkinto			1	5
Ylempi korkeakoulututkinto				
Yhteensä	1	8	16	17

Fannyn tilanne helpottui jonkin verran, kun hän avioitui muutamia vuosia myöhemmin enonsa Mikon kanssa. Mikolla oli jonkin verran tuloja sepän töistä, mutta niukka elämä oli edelleen. Fanny sai ottaa uuden miehensä talouteen mukaan ainoastaan nuorimman lapsensa Sohvin, joten Sohvin vanhemmille sisaruksille, jotka olivat tuolloin 7-12-vuotiaita, uusi liitto oli muutos entistäkin kurjempaan elämään. Fannyn uusi mies ei halunnut korkeaan ikäänsä vedoten talouteensa enempää lapsia ja niin vanhemmat sisarukset joutuivat nyt hankkimaan elantonsa itse. Vanhin tytär pääsi pikkupiiaksi, mutta veljekset lähtivät kylää kiertämään ja kerjäämään. Fannyn liitosta Mikon kanssa Sohvilla on 4 sisaruspuolta. Sohvin perheen kaltaista ”irtainta väestöä”, mäkitupalaisia ja loisia, jotka eivät olleet kiinnitettyinä varsinaiseen työhön, oli Kainuussa vuonna 1908 keskimäärin 46,5 % eli lähes

puolet väestöstä. (Heikkinen 1995, 26–27) Sohvin ja hänen perheensä tilanne ei näin ollen ollut mitenkään harvinaisen.

Koko 1900-luvun alun ajan Kainuussa, kuten myös muissa syrjäisemmissä osissa Suomea, iso osa lapsista jäi kunnallisen koulutuksen ulkopuolelle ja koulunkäynti rajoittui useimmiten muutamien viikkojen pituiseen kiertokouluun. Iisalton (1988, 181) mukaan vielä 1930-luvulle tultaessa noin 13 % syrjäseutujen kouluikäisistä lapsista jäi kirkollisen kiertokoulun varaan. Tuohon aikaan kouluikäisen Sohvin perhe asui syrjäkylällä, jonne koulu saatiin vasta Sohvin ollessa jo murrosiässä. Sohvin lapsuudessa, kun koulunkäynti olisi ollut ajankohtaista, lähimpään kouluun oli matkaa yli 20 kilometriä. Piirijakoasetuksen (esim. Lampinen 1998) mukainen maksimissaan viiden kilometrin mittainen koulumatka ei täten Sohvin tai hänen sisarustensa kohdalla toteutunut. Omasta koulunkäynnistään Sohvi kertoi, ettei hänellä ollut tilaisuutta päästä kiertokouluunkaan, joka lähimmillään toimi samalla kylällä, mutta kenkien puutteen takia Sohvi ei päässyt koulumatkaa kulkemaan. Äidiltään Sohvi oppi perusteet lukemiselle ja laskemiselle. Sohvin kirjoitustaito jäi sen sijaan hyvin heikoksi ja oman nimensä lisäksi Sohvi ei osannut kirjoittaa juuri muuta. Kerjuulla kulkeneista vanhemmista sisaruksista toisen veljen pelastuksena voinee pitää kirkonkylän kansakouluun pääsyä noin kahdeksan vuoden ikäisenä. Kansakoulun aloitettuaan veli sai asua ”Köyhälässä” eli koulun oppilasasuntolassa. Vanhemmat sisarukset aloittivat rengin ja piian työt heti, kun ikää ja kokoa katsottiin olevan riittävästi. Sohvin nuoremmille sisarpuolille koulutie avautui Fannyn jäätyä leskeksi ja saatua työpaikan kotikylälle perustetun kansakoulun asuntolanhoitajana ja emäntänä.

Myös Sohvi siirtyi työn pariin jo varhaisessa nuoruudessaan. Kymmenkesäinen Sohvi kantoi jauhosäkkejä ja opetteli ohjastamaan hevosia. Vanhempiansa tavoin Sohvi työskenteli ensi alkuun piikana eri tiloilla. Perinteisten naisten töitten lisäksi hevoshommiin tottunut Sohvi ajoi hevosilla polttopuita metsästä, teki myllyreissuja ja hoiti asioita kirkonkylällä. Myöhemmin Sohvi sai satunnaisia tuloja tehden vastoja ja luutia, toimimalla lypsäjänä ja hierojana ja tehden muita sekalaisia töitä eläkeikänsä asti. Sohvin tunteneet ihmiset ovat kuvanneet häntä ahkeraksi työntekijäksi. Lasten ja lastenlasten kertoman mukaan Sohvi arvosti erittäin paljon ylempiin sosiaalisiin luokkiin kuuluvia ihmisiä ja tätä asennetta hän pyrki välittämään myös nuoremmille sukupolville.

II sukupolvi

Tutkielmani toinen sukupolvi käsitti Sohvin vuosien 1930 ja 1952 välillä syntyneet yhdeksän lasta, joista yksi kuoli vauvana. Näin ollen tutkielmani kohdistuu tämän sukupolven osalta kahdeksaan henkilöön. Näistä kahden tiedot saatiin suoraan heiltä itseltään. Edesmenneiden sukupolven edustajien tiedot saatiin sisaruksista toiseksi nuorimmalta tai edesmenneiden henkilöiden lapsilta.

Kauppila (2002, 7-9) kuvaa ”Sodan ja niukan koulutuksen sukupolven” (ennen vuotta 1936 syntyneet) seuraavasti: ”Elämä on kamppailua. Aineellinen niukkuus ja puute leimaavat elämää. Yhteiskunta on voimakkaasti politisoitunut. Sosiaaliset ristiriidat, sota ja jälleenrakennus leimaavat elämää. Koulutus nähdään ihanteena ja oma koulutus koetaan usein riittämättömäksi.”

Toinen sukupolvi on tehnyt omia koulutuksellisia valintojaan varsin vaihtelevissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa vuosien 1945–1965 välillä eli sotaa seuranneiden kahden

vuosikymmenen aikana. Sukupolven edustajat kuuluvat Kauppilan (2002, 14) sukupolvi-kohortteihin verrattuna kahteen eri sukupolveen. Vanhimman ja nuorimman sukupolven edustajan syntymien välillä on 22 vuotta. Neljä vanhinta sukupolven edustajaa kuuluu ennen vuotta 1936 syntyneeseen ”Sodan ja niukan koulutuksen sukupolveen” kun taas neljä nuorinta lasta kuuluu syntymävuosiensa perusteella Kauppilan 1936 jälkeen syntyneeseen ”Rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolveen”. Yhteiskunnallinen tilanne vanhimpien ja nuorimpien lasten tehdessä koulutuksellisia valintojaan on ollut hyvin erilainen, mutta niukkuus leimaa perheen sosiaalista tilannetta ja niitä olosuhteita, joissa toinen sukupolvi on koulutuksellisia valintojaan tehnyt. Tämän sukupolven edustajien kohdalla onkin jossain määrin harhaanjohtavaa puhua koulutuksellisista valinnoista, sillä valinnan mahdollisuuksia ei käytännössä ole ollut. Taloudellinen niukkuus ja vähäiset tarjolla olleet koulutusmahdollisuudet ohjasivat sukupolven edustajat työelämään heti, kun se oli mahdollista.

Sohvi jäi leskeksi vuonna 1957 nuorimman lapsen ollessa vain viiden vuoden ikäinen. Vaikka vanhimmat lapsista elivät tuolloin jo omillaan, oli muutamankin lapsen kasvattaminen yksin tuon ajan sosiaaliturvan heikkouden vuoksi varattomalle naiselle mahdollista. Niinpä Sohvi avioitui uudelleen vuonna 1960. Sohvin lapsista kaikki ovat suorittaneet kansakoulun, joka 1930 tavoitti jo suurimman osan kouluikäisistä lapsista. Sohvin lasten kouluhistoria noudatteli ajalleen tyypillisiä polkuja ja kukin lapsista on suorittanut sen verran koulua, kun ajan määräykset ovat edellyttäneet. Toiseksi nuorin lapsista suoritti kansakoulun lisäksi vuoden mittaisen jatkokoulun ja nuorin kaksivuotisen kansalaiskoulun.

Näiden aikansa edellyttämien opintojen lisäksi vanhin tyttäristä, Alli, opiskeli yhden lukuvuoden kansanopistossa yleissivistävällä linjalla, jonka jälkeen hän siirtyi työelämään. Allille tämä lukuvuoden mittainen koulutus avasi työuran, joka erilaisissa toimistotöissä kesti eläkeikään saakka. Kauppila toteaa sodan ja niukan koulutuksen sukupolvelle jopa muutaman viikon mittaisten koulutusten tuottaneen elinikäisen ammatin ja usein myös korkean statuksen (Kauppila 1996, 68). Muut lapsista siirtyivät pakollisen perusopetuksen jälkeen suoraan työelämään; pojat metsätöihin ja erilaisiin sekatöihin ja tytöt piikomaan. Sodan jälkeinen jälleenrakennus tarjosi töitä jokaiselle, joka töihin vain suinkin kykeni. Vakituiseen työhön kiinnittymistä pidettiin tavoiteltavana ja suhtautuminen sekatyöväestöön oli paikoin halventava. Nieminen (2003, 115–116) kuvaa sekatyöväestön katsojan kuuluneen sekä ammatillisesti että moraalisesti yhteiskunnan alimpaan kastiin, sillä sosiaalista nousua pidettiin hyveenä ja tähän kykenemättömiä ihmisiä pidettiin muita huonompina. Kahdelle toisen sukupolven edustajista työura jäi vain muutaman vuoden mittaiseksi toisen vammautuessa ja toisen sairastuttua nuorena aikuisena.

Vuonna 1970, toisen sukupolven edustajien ollessa 26–40-vuotiaita, kukaan heistä ei ollut suorittanut perusasteen jälkeistä tutkintoa lukuun ottamatta vanhimman tyttären kansanopisto-opintoja. Toisen sukupolven edustajat kuuluivat enemmistöön aikalaistensa joukossa. Vuonna 1970 perusopetuksen jälkeisen tutkinnon 25–34-vuotiaista oli suorittanut vähän yli 40 % ja 35–44-vuotiaista noin 27 %. Kainuussa vuonna 1970 15-vuotta täytäneiden tutkinnon suorittaneiden osuus väestöstä oli maan alhaisin, 18,8 %. (Repo 2012.)

III sukupolvi

Viidellä toisen sukupolven edustajista oli lapsia ja tähän kolmanteen sukupolveen kuului yhteensä 17 henkilöä. He ovat syntyneet vuosien 1952 ja 1972 välillä. Heistä yksi kuoli kouluikäisenä, joten tarkastelussa on yhteensä 16 henkilön koulutushistoria. Tämän sukupolven osalta koulutusta koskevat tiedot saatiin suoraan 13 henkilöltä itseltään. Yhden edesmenneen ja kahden tavoittamattomissa olevan suvun jäsenen osalta tieto ylimmästä suoritetusta koulutuksesta saatiin sisaruksilta. Viisi sukupolven edustajista on suorittanut ammatillisen perustutkinnon, kaksi opistoasteisen tutkinnon ja yksi on suorittanut aikuisiällä ammattikorkeakoulututkinnon (taulukko 2).

Taulukko 2: III sukupolven edustajien hankkima koulutus vuoteen 1990 mennessä verrattuna koko maan 20–39-vuotiaiden tilanteeseen

	Perusaste	Toisen asteen tutkinto	Alempi korkea-koulututkinto	Ylempi korkea-koulututkinto
III sukupolvi 18–38 -vuotiaina (N = 17)	56 % (10)	25 % (5)	19 % (3)	-
Koko maan 20–39 -vuotiaat	23 %	53 %	15 %	9 %

Vertaillen suvun koulutustasoa maan yleiseen koulutustasoon voidaan havaita, että suvun koulutustaso oli selkeästi maan yleistä koulutustasoa alhaisempi. Esimerkiksi vuonna 1990 maamme 20–39-vuotiaista 77 % oli suorittanut jonkin perusasteen jälkeisen tutkinnon. Kolmannen sukupolven edustajien ryhmästä, jotka vuonna 1990 olivat 18- 38-vuotiaita, vuoteen 1990 mennessä perusasteen jälkeisen tutkinnon oli suorittanut 43 %. Luvut eivät ole täysin vertailukelpoiset, sillä ikäryhmät eivät ole aivan päällekkäiset, mutta luvut antavat selkeän viitteen suvun koulutustason heikommasta tilanteesta maan yleiseen koulutustasoon verrattuna. Tarkasteltaessa alemman tai ylempään korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrää voidaan havaita, että tämän sukupolven edustajista oli opistoasteisen tutkinnon suorittaneita prosentuaalisesti hieman enemmän kuin ikäryhmässä keskimäärin. Alemman tai ylempään korkeakouluasteen suorittaneita kolmannesta sukupolvesta ei löytynyt laisinkaan, kun taas 9 % ikäryhmästä on suorittanut kandidaatti- tai maisteritasoisen tutkinnon. (Tilastokeskus 2013).

Kolmas sukupolvi oli tehnyt perusopetuksen jälkeisiä valintojaan 1960-luvun lopun ja 1980-luvun puolivälin välisenä aikana. Kauppilan (2002, 14) sukupolvikohortteihin verrattuna kahta vanhinta sukupolven edustajaa lukuun ottamatta tämä sukupolvi kuului vuoden 1956 jälkeen syntyneeseen ”Hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolveen”. Kuitenkin erityisesti kolmannen sukupolven vanhempien edustajien elämästä löytyy yhteneväisyyksiä Kauppilan esittelemään ”Rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolveen”. Kauppila kuvaa edellä mainitun sukupolven historialliseksi kontekstiksi rakennemuutoksen ja muuttoliikkeen. (Kauppila 2002, 14) Muuttoliike

ei kuitenkaan koskettanut vielä tutkimuksen kohteena olevan suvun toista sukupolvea, vaan se on tullut todeksi vasta kolmannen sukupolven jäsenten kohdalla, kun kyseinen sukupolvi on vähitellen hajaantunut ympäri Suomea. Koulutuksellisia valintoja tehdessään kolmannen sukupolven edustajista 5/8 on asunut Kainuun ja loput 3/8 Pohjois-Pohjanmaan pienillä paikkakunnalla. Paikkakunnat eivät suuresti eroa toisistaan sosiokulttuuriselta ilmapiiiriltään eivätkä välimatkoissa.

Kauppila (2002, 98) kuvaa ”Hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolven” asennetta koulutusta kohtaan ”itsestäänselvyytenä”. Tämä asenne ei kuitenkaan näkynyt vielä tutkielmani kolmannen sukupolven kouluttautuneisuudessa tai koulutusasenteissa.. Puolet sukupolven edustajista on jäänyt perusasteen koulutuksen varaan ja työelämään on siirrytty mahdollisimman nopeasti. Vaikka yhteiskunnallista ja historiallista kontekstia voi kuvata koulutuksellisen hyvinvoinnin ajaksi, eivät nämä monet koulutusmahdollisuudet ja valinnanvara näyttäytyneet totena vielä tämän sukupolven kohdalla, vaan tyypillisimmillään sukupolven koulutus- ja työhistoriassa työelämään on siirrytty suoraan yleissivistävän koulutuksen jälkeen ja työn ohessa on suoritettu esimerkiksi ammattitehtäviin valmentavia kursseja. Työllistyminen ilman muodollista koulutusta olikin suhteellisen helppoa aina 1980-luvun lopulle asti, jolloin maamme työttömyys oli 3-5 %:n luokkaa.

IV sukupolvi

Neljäs sukupolvi käsitti yhteensä 17 henkilöä, jotka ovat syntyneet vuosien 1977 ja 1992 välillä. Neljännen sukupolven edustajista koulutusta koskevat tiedot saatiin suoraan 12 henkilöltä itseltään. Viittä ei tavoitettu tutkimusta varten. Heidän osaltaan tieto ylimmästä suoritetusta koulutuksesta saatiin tutkimuksen kohteena olevaan sukuun kuuluvalta vanhemmalta.

Vuonna 2011 perusasteen jälkeisen tutkinnon oli suorittanut maamme 20–34-vuotiaista 83,3 %. Vertailussa neljännen sukupolven edustajiin (19–34-vuotiaita) koulutustasoon voidaan karkeasti arvioiden todeta suvun koulutustason kohonneen maan yleistä koulutustasoa vastaavaksi (taulukko 3). 19–34-vuotiaista suvun jäsenistä perusasteen jälkeinen tutkinto puuttui kahdelta. Vuoden 2011 tilanne osoittaa neljännen sukupolven perusasteen jälkeisten tutkintojen painottuvan toisen asteen tutkintoihin. Kahdeksalla sukupolven edustajista on useampi kuin yksi perusasteen jälkeinen tutkinto. Sukupolven edustajista kaksi, mukaan lukien itseni, oli tutkimuksen teon aikana suorittamassa ylempää korkeakoulututkintoa ja kaksi ammattikorkeakoulututkintoa. Näiden tutkintojen valmistuttua neljäs sukupolvi tulee ohittamaan ikäryhmän kouluttautuneisuudessa.

Kolmea vanhinta neljännen sukupolven edustajaa lukuun ottamatta neljäs sukupolvi kuuluu vuoden 1981 jälkeen syntyneeseen ”Y-sukupolveen”. Tälle sukupolvelle Kauppila ja Hartikainen (2012, 168–175) kuvaavat olevan tyypillistä globaalissa koulutuskilpailussa toimiminen. Koulutus ei tämän sukupolven kohdalla näyttäydy enää väylänä sosiaaliselle nousulle eikä koulutukselle anneta myöskään sellaista sivistyksellistä roolia kuin aiemmat sukupolvet ovat antaneet, vaan koulutus ja työ halutaan nähdä oman itsen toteuttamisena. Myös koulutuksen ja työmarkkinoiden valtiolliset raja-aidat ovat kadonneet. (Kauppila & Hartikainen 2012, 168, 174–175). Nuorimman sukupolven työmarkkinoita ja koulutustar-

jontaa kuvaa niiden laajentuminen ensin Euroopan ja pikkuhiljaa koko maailman kattaviksi. Kehityksen myötä myös neljännen sukupolven edustajat ovat suorittaneet tutkintoja tai osia niistä ulkomaisissa oppilaitoksissa.

Taulukko 3: IV sukupolven edustajien hankkima koulutus vuoteen 2011 mennessä verrattuna koko maan 20–34-vuotiaiden tilanteeseen. (Keskeneräisiä tutkintoja ei huomioitu)

	Perusaste	Toisen asteen tutkinto	Alempi korkea-koulututkinto	Ylempi korkea-koulututkinto
IV sukupolvi 19–32 -vuotiaina (N = 17)	11,8 % (2)	64,7 % (11)	23,5 % (4)	-
Koko maan 20–34 -vuotiaat	16,7 %	57 %	17,8 %	8,5 %

Koulutuksellisia valintoja tehdessään vuosien 1993–2008 välillä neljännen sukupolven jäsenet ovat asuneet Pohjois-Pohjanmaalla, Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa. Olosuhteet aiempiin sukupolviin nähden ovat muuttuneet sikäli, että yli puolet (9) sukupolven edustajista on asunut koulutuksellisia valintoja tehdessään kaupungissa tai kaupungin välittömässä läheisyydessä. Tutkielmani nuorimman sukupolven edustajia asuu ympäri Suomea Lapista Helsinkiin ja ulkomailla Lontoosta Shanghaihin.

SUVUN SOSIOKULTTUURINEN JA EKONOMINEN PÄÄOMA

Tutkimuksen toisena tavoitteena on ollut selvittää suvun jäsenten kokemuksia suvun sosiaalisen, kulttuurisen ja ekonominen pääoman merkityksestä omiin koulutusvalintoihinsa. Haastatellut kuvasivat kertomuksissaan laajasti valintoihinsa vaikuttaneita tekijöitä. Haastateltujen yhteiset kokemukset liittyen sosiaaliseen, kulttuuriseen ja ekonomiin pääomaan on kuvattu neljässä pääluokassa: 1) Taloudelliset rajoitteet, 2) Korkea sosioekonominen asema ei tavoitteena ja 3) Köyhän lapsen identiteetti ja 4) Perheen perustaminen ja kodin rakentaminen. Neljänteen aihealueeseen liittyviä ilmaisia haastatteluissa tuotettiin runsaasti, mutta tutkimuskysymyksiä asettaessani en osannut tätä näkökulmaa huomioida, mitä voi pitää laadullisen tutkimuksen antina.

Taloudelliset rajoitteet

Ekonominen pääoma oli yksi elämänhistorioiden keskeisimpiä teemoja ja se ilmeni suvun jäsenten kokemuksena niukkuudesta. Teemaa käsiteltiin taloudellisten rajoitteiden ja opintojen rahoittamiseen liittyvien haasteiden näkökulmasta. Suhtautuminen koulunkäyntiin ja opiskeluun oli suvussa lähtökohtaisesti ollut myönteinen eikä koulunkäyntiä ole pidetty turhana. Taloudellisten resurssien niukkuus oli kuitenkin rajoittanut opiskelua ja vaikut-

tanut valintoihin tehtäessä ratkaisuja työnteon ja opiskelun välillä. Haastatellut toivat taloudellisen niukkuuden aiheuttamat rajoitteet esille paitsi tarkastellessaan omaa menneisyyttään myös pohtiessaan omien vanhempiensa koulutusmahdollisuuksia. Tulevaisuuteen katsottiin toiveikkain mielin ja tuleville sukupolville toivottiin entistä parempia kouluttautumismahdollisuuksia.

Lampinen (1998, 45) toteaa, että 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana lasten mahdollisimman nopea siirtyminen työelämään on ollut työläisperheissä tärkeää. Usein monilapsisessa perheessä vanhempien mahdollisuudet elättää opiskeleikäistä nuorta ovat olleet heikot ja töihin kykenevän nuoren on katsottu tarpeelliseksi tienata itse oma leipänsä. Tutkimuksessani vanhimman sukupolven kohdalla taloudellisen niukkuuden vuoksi koulutuksesta ei edes haaveiltu ja töihin meno oli itsestäänselvyys. Taloudellinen niukkuus on ollut suoranainen este opiskelulle, kuten asian ilmaisi vuonna 1947 syntynyt toisen sukupolven edustaja Elvi, jonka jatkokoulutukseen hakeutuminen olisi ollut ajankohtaista 1960-luvun alussa.

Elvi II: Rajotuksena oli justiin se suunnaton köyhyys. ... Ei siinä vaeheessa (kansa- ja jatkokoulun jälkeen) vielä ollu mittää jatkokoulutushaaveitakaan, kun tuota se oli sanomata selevää, että äeti ei olisi pystyny niinku meitä elättämään sillae ja siihen aekaan se oesi pitäny kottoa pittäen olla ruuvat ja kaikki ja ei sillä ollu semmosta mahollisuutta. Se vaehtohto oli töehin meno, ei sitä tarvinnu äetin sannoa. ... Sillon ei ollu mittää opintotukkie, ei mittää opintolaenoja, ei mitää.

Tuolloin opintojen taloudellinen tuki yhteiskunnan taholta oli varsin rajallinen, sillä valtion myöntämä opintotuki käsitti vuoteen 1969 asti ainoastaan tarveharkintaiset stipendit ja opintolainojen valtion takaukset, joita myönnettiin köyhien perheiden erityisen ahkerille ja lahjakkaille ylioppilaille (Blomster 2000, 10–14). Elvin kohdalla stipendin ja lainatakauksen saaminen oli poissuljettua, olisihan tämä vaatinut ensin oppikoulun ja ylioppilaskirjoitusten suorittamisen. Omalla kotipaikkakunnalla oppikoulua ei ollut eikä oppikoulun suorittaminen vieraalla paikkakunnalla taloudellisia syistä tullut kysymykseen. Vuonna 1960 valtaosa 86 % työväestöstä toimi ammatissaan ilman ammatillista koulutusta ja työtehtäviin valmistettiin työnantajan toimesta (Iisalo 1988, 243.) Myös tästä näkökulmasta Elvin ja hänen sisarustensa koulutus- ja työhistorian alkupäää näyttäytyi ajalle tyypillisenä siirtymänä työelämään.

Taloudellisen niukkuuden kysymykset toistuivat hyvin samankaltaisina kolmannen sukupolven kertomuksissa, joskin yhtenä vaihtoehtona opintojen rahoittamiseksi nähtiin myös opintolaina. Vuodesta 1969 eteenpäin valtio myönsi kaikille opiskelijoille takauksen ja korkotuen opintolainaan. 1970-luvulla tukijärjestelmä laajeni lainojen yhteydessä myönnettävään opintorahaan ja asumislisään. (Blomster 2000, 14.) Valtion myöntämästä opintotuesta huolimatta opiskelumahdollisuudet ovat olleet käytännössä riippuvaiset perheen mahdollisuuksista tukea taloudellisesti opiskelemaan lähtevää nuorta. 1990-luvulla toteutuissa tutkimuksissa (esim. Järvinen ja Vanttaja, 2000) perheen tulotason ja lapselle tarjotun taloudellisen tuen osoitettiin olevan yhteydessä nuoren jatkokoulutusvalintoihin. Jo-

kapäiväisten elinkustannusten lisäksi nuorelle koituu kuluja mm. asunnon vuokraamisesta ja oman kodin perustamisesta, mahdollisesta muutosta toiselle paikkakunnalle sekä oppikirjojen ja opiskelussa tarvittavien työvälineiden hankinnasta.

Tutkielmani vanhemmille sukupolville opiskelematta jättäminen taloudellisen niukuuden vuoksi ei ole ollut sinänsä ongelma, onhan töihin pääsy heti perusasteen koulutuksen jälkeen ollut hyvin todennäköistä. Vielä vuonna 1989 pelkän perusasteen suorittaneiden 18–29-vuotiaiden työllisyysaste on ollut 56 %. Tilanne on kuitenkin vuosikymmenten saatossa muuttunut siten, että tutkielmani nuorimmalle sukupolvelle vähintään toisen asteen koulutus on ollut välttämätöntä hankkia. Kokopäiväinen työllistyminen vakituiseseen työhön suoraan peruskoulun jälkeen ei ole käytännössä ollut enää realistinen vaihtoehto, sillä vuonna 2009 pelkän peruskoulun suorittaneiden 18–29-vuotiaiden työllisyysaste oli enää vain 36 %. (Myrskylä 2012) Koska koulutuksen hankkiminen on nykyisin työllistymisen edellytys, peruskoulun jälkeiset opinnot rahoitetaan tavalla tai toisella perheen antamasta taloudellisesta tuesta riippumatta.

Jos taloudellista tukea perheen puolelta ei ole mahdollista saada, turvautuu moni opiskelija osa-aikaiseen työssäkäyntiin opintojen ohella. Työssäkäynti on usealle opiskelijalle välttämättömyys, sillä valtion tarjoaman opintotuen ei nähdä kattavan välttämättömiäkään elinkustannuksia. Opiskelun ja työssäkäynnin yhdistäminen ei ole aina mutkatonta. Työ- ja elinkeinoministeriön raportissa yliopisto-opiskelijoiden opiskeluaikaisen työssäkäynnin vaikutuksista käy ilmi, että opiskeluaikaisen työssäkäynnin kielteisinä vaikutuksina on koettu arvosanojen heikentymistä ja opintoaikojen pidentymistä, joskin opiskeluaikaisen työssäkäynnin myönteiset vaikutukset ovat olleet merkittävästi suuremmat. (Aho & al. 2012, 15–17.)

Vaikka haastatelluilla työssäkäynti oli mennyt valinnoissa opiskelujen edelle, arvostus opiskelua kohtaan ja sen merkitys tuli esille haluna tarjota omille lapsille ja lapsenlapsille sellaisia mahdollisuuksia, joita itsellä ei ole ollut. Nuoremman sukupolven elämää peilattiin itse koettuihin haasteisiin ja toiveena oli, että nuorempi sukupolvi pääsisi elämässään helpommalla. Nuoremman sukupolven opiskelu ei saanut estyä taloudellisten resurssien niukuuden vuoksi ja tämän vuoksi on oltu ja ollaan valmiita tekemään satsauksia. Tukea oli annettu ja haluttiin antaa mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi kirjahankintoihin tai asunnon vuokraan.

Korkea sosioekonominen asema ei tavoitteena

Hanna IV: Mulla ei oo aenakaa ollu ikinä semmonen, että kouluja pitäsi käyä, että ommaa elämää saesi jotenni parammaksi tae että saesi parempi palakkasen työn. ... Minusta tuntuu, että (sisaruksista) kaikilla on ollu enemmänki se, että käyään se koulu, saahaan ammatti, että voiaan tehdä töitä. Että ei oo mittää tämmöstä, että käyään kouluja, että päästään ylemmäksi. Ei kellää oo semmosia suunnitelmia, että lähetään tästä nyt porhaltammaan tuonne yläportaalle.

Edellä oleva sitaatti kuvaa hyvin haastatteluista välittyvää asennetta korkeaa koulutusta tai uralla etenemistä kohtaan. Vaikka suvun taloudelliset lähtökohdat koulutus- ja työurien rakentamiseen ovat olleet monella tapaa niukat ja vaikka omille jälkeläisille halutaan tarjota mahdollisuudet kouluttautumiseen, korkean sosioekonomisen aseman tavoittelu ei

ole ollut se, mihin omilla valinnoilla ja toimilla tähdätään. Korkeaa koulutusta, uralla etenemistä tai suuria tuloja tärkeämpänä pidettiin säännöllisten tulojen tuomaa perusturvaa. Tämän vuoksi työllistymistä ja mahdollisimman vakaata työsuhdetta on pidetty ja pidetään tärkeänä. Palkkatyöhön pääsy ja tätä kautta elannon hankkiminen on ollut merkittävänä vaikuttimena tehdyissä valinnoissa. Opiskelu nähtiin porttina työelämään ja tämän vuoksi opiskelua pidetään tärkeänä, mutta valintatilanteissa työntöön ja opiskelun välillä ratkaisu on tehty poikkeuksetta työntöön hyväksi.

Nori (2011, 41) nostaa esille pitkän koulutustien taloudelliset riskit ja toisaalta nopeasti työelämään siirtyneiden useamman vuoden etumatkan tulojen ansainnassa. Työntekijäperheistä tuleville pitkään koulutukseen liittyvät taloudelliset riskit voivat näyttytyä liian suurina ja toisaalta nopea palkan ansaintaan siirtyminen niin houkuttelevana, ettei korkea-kouluopintoihin lähdetä. Myös haastateltavani ovat pitäneet työntekoa ja palkansaantia niin tärkeänä, että ovat olleet valmiita luopumaan opiskelusta töihin menon vuoksi. Työntöön asettaminen opiskelun edelle näkyi haastateltujen valinnasta lähtee työelämään heti yleissivistävän koulutuksen jälkeen, ennen kuin ammatillisia opintoja on aloitettukaan sekä opintojen keskeyttämisenä töihin menon vuoksi. Elvi II siirtyi työelämään heti jatkokoulun jälkeen, Tuula III suoraan keskikoulusta ja Hanna IV lukion jälkeen. Töihin lähdön vuoksi Sinikka III keskeytti lukion ja Niko IV ammattikorkeakoulun. Työssäkäynnin ensisijaisuus suhteessa kouluttautumiseen näkyi myös siinä, että haastateltavat ovat lähteneet työtehtäviin, jotka eivät vastanneet täysin omaa mielenkiintoa. Töiden suhteen ei ole oltu valikoivia, vaan sitä työtä on tehty, mitä tarjolla on ollut.

Kukaan haastatelluista ei pitänyt itseään erityisen kunnianhimoisena eikä koulutusta pidetty statuskysymyksenä. Koulutuksen antama yleissivistys mainittiin tärkeänä antina, mutta opiskelua ei nähty kuitenkaan itsessään tärkeänä, vaan esille nousi koulutuksen välinearvo, sen tuottama hyöty työllistymistä ajatellen. Haastateltujen kertomuksissa oli kuitenkin tunnistettavissa vivahde-eroja, jotka peilautuvat Kauppilan (2002, 2-12) koulutuksellisten sukupolvien kohortteihin. Elvin II puheessa koulutus tuotiin esiin monin paikoin ihannoivaan sävyyn ja hän toivoo omien jälkeläisten ja ”niin monen kuin suinkin” hankkivan itselleen koulutusta. Hänen asennoitumisensa oli lähellä Kauppilan (2002, 7-9) ”Sodan ja niukan koulutuksen sukupolvea”, jolle koulutus näyttytyy ihanteena.

Kauppilan (2002, 1011) ”Rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolvi” korostaa koulutuksen välinearvoa ja ”Hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolven” edustajille koulutus on puolestaan itsestäänselvyys ja harrastukset muodostavat keskeisen elämänsisällön. Haastateltavistani nuorimman sukupolven edustajat näkivätkin työssäkäynnin ennen kaikkea harrastusten ja tietynlaisen elämäntyylin mahdollistajana eikä työtä ja vapaa-aikaa haluttu sotkea. Valintoja tehtiin ennen kaikkea sen perusteella, mikä tuntuu mukavalta.

Vaikka haastateltavat kaikissa sukupolvissa ovat olleet valmiita töihin, jotka eivät näyttyä varsinaisesti itseä kiinnostavina ja vaikka työntekoa on pidetty ratkaisevasti opiskelua tärkeämpänä, nähtiin opiskelun arvo sen ovia avaavassa luonteessa. Mahdollisuus työllistyä koulutuksen kautta itseä kiinnostaviin työtehtäviin on toiminut yhtenä ratkaisevana tekijänä opintoihin lähdettäessä.

Köyhän lapsen identiteetti

Suvun juuret ovat pikkutölliissä ja moni suvun vanhemmista jäsenistä on kantanut vuosikymmeniä köyhän talon lapsen identiteettiä. Vaikka köyhiä taloja Kainuussa oli 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä runsaasti, koettiin köyhä koti hyvin leimaavana. Vielä 1960- ja 1970-luvuilla koulua käyneet muistelivat kodin sosioekonomisen aseman vaikutaneen mm. opettajien eriarvoistavaan suhtautumiseen rikkaiden ja köyhien talojen lasten välillä. Voimakkaimmin tämän näkökulman toi esille vanhinta sukupolvea edustava haastateltu, mutta myös keskimmäisen sukupolven edustajien ilmaisuissa toistui usein opettajan epäkunnioittava ja epätasa-arvoinen asenne, jonka muistettiin kohdistuneen paitsi itseeseen, myös omiin sisariin ja serkkuihin.

Köyhän lapsen identiteettiä voimisti myös koulukiusaaminen. Kiusaamisen syynä saattoi olla mm. poikkeavat vaatteet, koulussa menestyminen tai menestymättömyys. Opettajilta saatu lannistava palaute ja kiusatuksi tuleminen vahvistivat entisestään kokemusta alempiarvoisuudesta ja siitä, ettei osaa eikä itsestä ole mihinkään. Vaikka opettajien kielteinen suhtautuminen ja kiusatuksi tuleminen latistivat suhtautumista koulunkäyntiin, haastatellut kuvasivat saaneensa koulusta pääasiassa hyviä arvosanoja. Koulusta saatu palaute ei ole ollut yksinomaan kielteistä, vaan joukkoon mahtui myös myönteistä palautetta antaneita ja eteenpäin kannustaneita opettajia, jotka mainittiin nimeltä. Yhteistä kaikille sukupolville oli se, että koulusta on saatu palautetta ja kannustusta alakouluaikana, mutta yläkouluiässä koulusta saatu palaute on loppunut.

Vanhemmilta saatu palaute koulunkäynnistä muistettiin rohkaisevana ja kannustavana. Hyvistä arvosanoista vanhemmat kiittelivät. Rahapalkkio hyvästä koulumenestyksestä ei kuitenkaan ole kuulunut tapoihin. Myöskään rangaistukset eivät liene kuuluneet kasvatukseen ainakaan koulunkäyntiin liittyvissä kysymyksissä, sillä kukaan haastatelluista ei tuonut esille mahdollisesta heikosta koulumenestyksestä seuranneita rangaistuksia. Erityisen merkittävänä muistettiin vanhempien taholta tunnollisuuteen ja kunnollisuuteen kasvattaminen. Hyvä koulumenestys ei ole ollut vanhempien näkökulmasta niinkään merkittävää kuin se, että koulutyö on hoidettu nuhteetta. Lintsaaminen tai läksyjen laiminlyönti ei ole tullut kysymykseen. Samaa velvollisuudentuntoista, kunnolla tekemisen asennetta on välitetty myös nuoremmalle sukupolvelle.

Suvun keskuudessa korkeasti koulutetuista ihmisistä on puhuttu perinteisesti ”herra” ja heitä on pidetty parempina ihmisinä, kun suvun jäsenet itse puolestaan ovat olleet ”tavallisia ihmisiä”. Korkeasti koulutettujen on katsottu kuuluvan ”eri kastiin”, ”luokkaan” tai ”omaan sarjaansa”. Haastatelluista jokaisen sukupolven edustaja toi esille tämän jaottelun herroihin ja tavallisiin ihmisiin. Ainoastaan nuorimman sukupolven edustaja Niko IV, joka on asunut koko ikänsä kaupungissa, ei herra-ajattelua tunnista, vaan sanoi arvostuksen ihmisiä kohtaan syntyvän muusta kuin korkeasta koulutuksesta tai asemasta. Kainuussa herra-ajattelu on ollut hyvin vahvaa halki vuosikymmenten, ellei jopa vuosisatojen. Heikkinen (1995, 28) puhuu tervavuosilta alkaneesta ”herravivahasta”, mutta haastateltujen puheissa asenne näyttäytyi päinvastoin arvostavana.

Korkea koulutustaso ei ole näyttäytynyt pienen mökin kasvatille lainkaan itsestäänselvänä vaihtoehtona, eikä pitkään koulutukseen ole erityisesti kannustettu vanhempienkaan taholta. Saaren (1980) tutkimuksessa todetaan työväenluokkaisten ja keskiluokkaisten vanhempien asenteissa lasten koulunkäyntiä ja opiskelua kohtaan olevan merkittävä ero ja

työväenluokkaisten lasten jatko-opiskelujen pituuden olevan enemmän lapsen oman kiinnostuksen varassa. Jatko-opiskeluja ja työelämää koskevien valintojen osalta haastatellut kuvasivat vanhempien jossain määrin tuoneen esille omia näkemyksiään, mutta alavalinnan tai koulutustasonkaan suhteen vanhemmat eivät ole esittäneet vaatimuksia tai rajoitteita. Tehdyt valinnat olivat viime kädessä olleet omia, eivät vanhempien tekemiä. Kulttuurin koettiin myös muuttuneen vuosikymmenten saatossa.

1990-luvulle tultaessa korkeakoulutus on ollut alueellisesti jo hyvin saavutettavissa. Myös yhteiskunnan tarjoama taloudellinen tuki on mahdollistanut pidemmän koulutuksen yhä useammalle. Korkeakoulutus ei ole ollut kuitenkaan itsestäänselvyys vielä tutkielmani nuorimmalle sukupolvellekaan, vaikka köyhän lapsen identiteettiä he eivät enää kantaneet samassa määrin kuin vanhemmat sukupolvet. Vanhempien sukupolvi ei ole oman kokemushistoriansa valossa osannut nähdä lastensaakaan kuuluvan korkeasti koulutettuun "herraluokkaan".

Nuoremmalla sukupolvella katsottiin olleen ja tulevan olemaan vapaus tehdä omat valintansa. Toive oli, että lapset saisivat mieleisen ammatin ja koulutuksen myötä lapselle avautuisi mahdollisuus työllistyä itseä kiinnostaviin työtehtäviin. Koulutusvalinnassa korostettiin lapsen persoonallisuuden ja omien mielenkiinnon kohteiden merkitystä. Myös nuoremmalla sukupolven osalta opiskelun ensisijaisena tavoitteena pidettiin työllistymistä ja tätä kautta oman elannon hankkimista. Kaikkien sukupolvien ajattelussa toistui näkemys, että opiskelu on välttämätön edellytys työn saamiselle ja lähtökohta on se, että jokin perusasteen jälkeinen koulutus on hankittava. Vaikka vanhemmilla oli toiveita oman lapsen tulevaisuuden suhteen, lapselle oli valintatilanteessa annettu vapaat kädet. Kaikki lapsen suunnitelmat eivät aina olleet vanhemman mieleisiä, mutta haastatellut näkivät, ettei vanhempi voi juuri puuttua lapsen päätöksiin. Pakottamisen tai painostamisen ei katsottu johtavan toivottuun lopputulokseen.

Korkeakouluihin hakeutumista voi rajoittaa mallien puute (Peura 2008, 79). Tutkimuskohteena olevassa suvussa esimerkkejä korkeakoulutuksen suorittaneista henkilöistä ei ole ollut juurikaan tarjolla ja muukin lähipiiri on muodostunut pääasiassa kouluttautumattomista tai korkeintaan keskiasteen tutkinnon suorittaneista henkilöistä. Oma pieni kotipaikkakuntakaan ei ollut tarjonnut kovinkaan laajaa esimerkkiä korkeakoulutuksen kautta saavutettavista työtehtävistä. Esimerkiksi vuonna 2010 useissa Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan pikkukunnissa korkeasti koulutettujen osuus 15 vuotta täyttäneestä väestöstä oli n. 13 %, kun se isommissa kaupungeissa samanaikaisesti oli keskimäärin 30 %. (Repo 2012.) Toki tarjolla olevat identiteettimallit ovat lisääntyneet vuosikymmenten saatossa asuinpaikasta ja perheen sosioekonomisesta taustasta riippumatta. Kun vielä maatalousyhteiskunnassa aikuisen malleja oli tarjolla hyvin niukalti ja tyypillisesti nuoremmalla sukupolven tulevaisuus oli jatkaa samaa työtä kuin vanhempansa, yhteiskunnan teollistuessa ja palveluiden lisääntyessä myös tarjolla olevien roolimallien määrä lisääntyi. 2000-luvulle tultaessa ylikansallinen mediakulttuuri tarjoaa laajan näköalan erilaisiin identiteettimalleihin. (Vanttaja & Järvinen 2006, 34- 37) Kuten aiemmin todettu, nuorimman sukupolven edustajat eivät kantaneet mukanaan enää vanhempien sukupolvien tapaan köyhän talon kasvatin identiteettiä, joskaan itseä ei nähty myöskään korkeasti koulutettuun "herraluokkaan" kuuluvana. Oma asema ja tulevaisuus nähtiin pikemminkin työntekijätason tehtävissä.

Perheen perustaminen elämäntieteen määrittäjänä

Viidestä haastattelusta neljällä oli puoliso ja lapsia. Yksi haastatelluista eli yksin. Kaikki perheelliset haastatellut toivat esille kumppanin löytymisen yhtenä valintoihin vaikuttaneena, yleensä niitä rajoittaneena tekijänä. Haastateltujen kertomuksissa seurustelusuhteet toivat yhden näkökulman lisää elämäntodellisuuteen, jossa valintoja ja suunnanottoja tehdään. Näin tekee myös Schultheissin (2003, 301–305) esittelemä relationaalinen teoria, joka yhdessä urateorian kanssa tarjoaa ohjaukselle mahdollisuuden tarkastella läheisiä ihmissuhteita, kuten parisuhteita, laajemmassa käsitteellisessä viitekehysessä. Relationaalisen teorian mukaan tärkeitä ihmissuhteita ei tule ohjauksessa ohittaa, vaan on tärkeää tunnistaa läheisten ihmissuhteiden merkitys, jolloin ohjattavan valintoja voidaan tukea mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

Schultheissin (2003, 301–305) mukaan kumppani voi tarjota kaivattua tukea ja hänet yleensä halutaan huomioida tehtäessä omia suunnitelmia. Tulevaisuuden suunnitelmia tehdään usein myös yhdessä kumppanin kanssa. Läheisissä ihmissuhteissa esiin nousevat kysymykset eivät kuitenkaan aina ole koulutus- ja urapolkujen kannalta suotuisia, vaan voivat myös olla haitaksi. Haastatellut kuvasivat kumppanin löytymistä huumorilla höystäen eikä kumppanin vuoksi tehtyjä ratkaisuja tunnuttu harmittelevan. Kertomuksissa kuvattiin, kuinka seurustelukumppanin löytäminen ja rakastumisen ihanuus oli saanut koulunkäynnin ja opiskelun unohtumaan.

Kaikki haastatellut löysivät seurustelukumppanin omalta kotipaikkakunnaltaan. Seurustelukumppanin löytäminen ja hänen tekemänsä valinnat olivat saaneet haastatellut jäämään tai lähtemään. Seurustelukumppani oli ollut yhtenä vaikuttaneena tekijänä siihen, ettei opintojen perässä ole muutettu toiselle paikkakunnalle ja vastaavasti seurustelukumppanin päätös muuttaa työn perässä muualle oli saanut myös haastatellut muuttopuuhin. Myös Schultheiss (2003, 302) nostaa esille maantieteellisen sijainnin merkityksen tehtäessä valintoja. Usein valintojen taustalla on ajatus, että suhteet läheisiin ihmisiin pysyvät edelleen läheisinä ja tämän vuoksi pitkät välimatkat voidaan nähdä esteenä esimerkiksi opiskelupaikan valinnalle.

Hanna IV: Mulla varmaan oli, että ku olin ysillä, niin sillon jo alettiin Ollin kanssa seurustelemaan. Niin kyllä se tietenkä seki sitte vähän oli, että no kehtaanko minä lähteä minnekkää kauemmaksi. Kun se on niin uutta ja ihanaa, niin totta kai se vaikuttaa.

Sinikka III: No sitten tuli Ilpo minun elämään, elämään ja tuota sillon viimesetkin koulunkäyntihalut niinku unehtu. Eppäelempä, että koulunkäyntihalut meni kyllä lopullisesti ja sitten Ilpo kysy, että lähetkö Ruotsiin hänen kans toihin ja minä, että lähen. Siinä ei ollu kahta puhetta.

Ei yksin seurustelukumppani tai aviopuoliso, vaan myös lasten parhaaksi tehdyt valinnat sekä kodin rakentaminen ja elämän asettuminen tiettyyn paikkaan olivat ohjailleet päätöksiä. Kun koti ja elämä ovat rakentuneet tiettyyn paikkaan, ei paikkakunnan vaihtoa tehty kovinkaan kevein perustein. Yhtenä merkittävänä tekijänä on ollut lasten ehdoilla tai heidän parhaakseen valittu asuinpaikkakunta. Ratkaisua oli mietitty erityisesti lasten koulunkäynnin näkökulmasta. Sekä Sinikka III että Elvi II palasivat perheensä kanssa lähemmäs kotiseutua, kun oman lapsen tulevaisuus alkoi mietittyä.

Elvi II: Me jo kateltiin talloa ja kaikkea sieltä (Kotkasta) ja sitte ruvettiin ajattelemaan ja tytär kun se koko ajan vinku että muutetaan takasi mummun ja serkkujen luokse, kun sehän näetä Juhanin lapsie on pitäny ihan siskonaan ja velijinä, niin aena vaen vinku ja sitte minä rupesin ajattelemaan, että on se kouluaka sitte jo parin vuojen peästä oesi heämöttäny, niin koulu oesi sillä ollu kyllä ihan seoraavassa korttelissa, missä me asuttiin. Van alako tuntuo, että kun se on satamakaopunki, että oesko se turvallisempi sen lapsen kannalta olla teällä pienemmässä paikassa.

Merkittävänä rajoitteena opiskelulle ja erilaisille uravaihtoeidoille olivat olleet kotipaikkakunnan sijainti ja kotiseudun pienten paikkakuntien tarjoamat vähäiset jatko-opiskelun ja työllistymismahdollisuudet. Osa suvun jäsenistä oli nähnyt kotiseudun rajoittavan mahdollisuuksia liikaa ja oli tämän vuoksi lähtenyt opintojen ja töiden perässä muualle Suomeen, nuorempi polvi ulkomaillekin. Kaikki suvun jäsenet eivät ole olleet halukkaita muuttamaan kotipaikkakunnalta rajallisista mahdollisuuksista huolimatta. Esimerkiksi isoon kaupunkiin muuttaminen opiskelun vuoksi ei ole näyttänyt houkuttelevana vaihtoehtona ja oman elämän nähdään asettuneen kotipaikkakunnalle. Omia tulevaisuuden suunnitelmia työnteon ja koulutuksen suhteen tehtiin sen perusteella, mitä töitä kotiseudulla on mahdollista tehdä.

Hanna IV: Peruskouluakaan oli päällimmäisenä, minä mietin tosi pitkään, sitä että niinku eläinlääketieteelliseen, mutta se tyssäsi siihen, että ku se aenu opiskelumahollisuus on niinku Helsingissä. Että ku en minä osovaesi siellä isossa kaopungissa elleä, niin se sitte tyssäsi siihen. ... Itellä ei oo toisaalta mittää haluakaan siihen, että lähtiskään täältä. Että se Kajjaanikin on sitten liian iso mulle, että kyllä siellä aena käy, mutta en minä haluaesi... Täällä korkeuksilla voes ajatella klinikkaellänhoitajaa, että se olis se ehkä se yks vaihtoehto. Että se opiskelumahollisuus on Kajjaanissa ja kuitenkin työpaekkoja voes olla täällähi.

YHTEENVETOA

Tutkielmani tavoitteena on ollut tutkia yhden suvun sisällä tapahtunutta koulutustasomuutosta neljän sukupolven aikana sekä suvun jäsenten kokemuksia suvussa kulkevien pääomien merkityksestä omiin koulutuksellisiin ja ammatillisiin valintoihin. Tavoitteena on ollut tutkia, millaisia koulutuksellisia rajoitteita tai kannustimia suvun jäsenet ovat kokeneet suvussa olevan sekä millaisia koulutukseen ja työhön liittyviä arvoja ja asenteita suvussa on välittynyt sukupolvelta toiselle. Tutkielmani tausta-ajatuksia on virittänyt Pierre Bourdieun (mm. 1984, 1986) pääomien periytymistä koskeva teoria ja tuntui kiinnostavalta peilata teoriaa oman suvun historiaan. Tapaustutkimukselle ominaiseen tapaan tutkielmani rajoittui hyvin pieneen kohderyhmään: tutkimus on tehty yhden suvun sisällä ja haastateltavien määrä on hyvin pieni. Tutkielmani on tapaustutkimus, jolloin tiettyä ilmiötä on tutkittu mikrotasolla, tietyssä ajassa ja paikassa.

Suvun koulutustason kehittymistä koskeva tutkimukseni osoittaa, että täysin kouluja käymättömän esiäitimme jälkeläiset ovat kolmen seuraavan sukupolven kuluessa kohottaneet koulutustasonsa valtakunnallista keskitasoa vastaavaksi. Suku on hajaantunut maantieteellisesti ensin 1970- ja 1980-lukujen aikana lähemmäs suurempia asutuskeskuksia ja edelleen 2000-luvulla kaupunkeihin ja Suomen rajojen ulkopuolelle.

Tutkimustulokset nostavat esille taloudellisen pääoman ja tiettyjen sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman lajit sekä niiden merkitykset. Taloudellinen pääoma ja sen periytyvyys nousee tutkimuksessani esille erityisesti niukkuuden näkökulmasta. Kaikkien sukupolvien edustajat tuovat esille taloudellisen pääoman, jonka puutteen koettiin hankaloittaneen opiskelua. Kahden nuorimman sukupolven osalta taloudelliset rajoitteet eivät olleet niin jyrkkiä ja poissulkevia kuin kahdelle vanhimmalle sukupolvelle, joiden kohdalla taloudellinen niukkuus oli todellinen este koulunkäynnille ja opiskelulle. Nuorimman sukupolven kohdalla yhteiskunnan tuki opintoihin näyttytyy merkittävänä osana opintojen rahoitusta. Sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma välittyy erityisesti koulutukseen ja työntekoon liittyvien käsitysten, asenteiden ja arvojen välityksellä. Tutkielma tuo esille useita sukupolvelta toiselle siirtyviä, koulunkäyntiä ja työntekoa koskevia asenteita. Haastatteluaineistoni perusteella asenteista selkeimmin on välittynyt se, ettei korkeaa sosioekonomista asemaa pidetä tavoitteena, vaan työntöön ja siitä saatavien tulojen avulla halutaan turvata perustoimeentulo. Työntöön tärkeys suhteessa opiskeluun nousee niin ikään toistuvasti esiin. Korkean sosioekonomisen aseman tavoittelemattomuuden taustalla lienee osittain suvussa kulkenut köyhän kodin identiteetti ja ”herra-ajattelu”. Korkeasti koulutetut on nähty ja nähdään jossain määrin edelleenkin ikään kuin ”eri kastiin” kuuluvina eikä korkeakoulutus tämän vuoksi näyttäydy omiana eikä omien jälkeläisten itsestäänselvänä koulutuspolkuna.

Tutkimustuloksissa ilmenee myös asia, jota en tutkimus- ja haastattelukysymyksiä asettaessani osannut ennakoida: parisuhteen solmiminen ja perheen perustaminen elämäntulon määrittäjänä. Tutkielmaani varten haastatellut perheelliset henkilöt tuovat jokainen esille parisuhteen solmimisen vaikuttaneen omiin ratkaisuihin. Samoin omien lasten tulevaisuus ja sen ennakointi on ollut ratkaisevassa asemassa tehtäessä päätöksiä omalla urapolulla. Sukupuolten välistä vertailua ei tämän asian osalta valitettavasti pääse tekemään, sillä haastateltavieni sukupuolijakauma (4 naista, 1 mies) ei tätä mahdollista. Haastatelluista naiset olivat perheellisiä ja mies yksin elävä. Näin ollen jää arvailujen varaan, ohjailleko parisuhteen solmiminen ja perheen perustaminen yksin naisten valintoja vai olisiko perheellisten miesten vastauksissa nämä kysymykset tulleet yhtä selkeästi ilmi.

Edellä mainitut pääoman lajit, arvot ja asenteet välittyvät suvussa sukupolvelta toiselle, joskin voitiin havaita niiden merkityksen lientyvän sukupolvesta toiseen siirryttäessä. Tutkielmani tulokset pääomien periytyvyydestä ovat näin ollen samansuuntaisia aiempien aihealuetta käsittelevien tutkimusten kanssa. Suvun jäsenten valinnoissa on nähtävissä Bourdieun (1984, 103) esittämä habitukseen sopivien valintojen tekeminen ja yksilön hakeutuminen omaa habitustansa vastaavalle kentälle: koulutukseen, työtehtäviin ja elämäntyyliin. Kulttuurinen pääoma periytyy habituksen välityksellä sukupolvelta toiselle ja on näin osaltaan vaikuttamassa koulutus- ja uravalintoihin. Kulttuurisen pääoman periyttymisen voi havaita esimerkiksi tutkimuskohteenani olleen suvun ”herra-ajattelussa”. Korkeakoulutettuja ihmisiä on pidetty ja pidetään jossain määrin edelleen herroina. Itselle tai

omille jälkeläisille korkeakoulutusta ei pidetä mitenkään itsestäänselvänä tavoitteena, sillä sen hankkimiseen ei suvussa ole perinnettä eikä malleja. Itseä tai omaa sukua ei myöskään pidetä herrakastiin kuuluvina. Kun yksilö on sisäistänyt kasvuympäristössään tietynlaisen habituksen ja sen sisältämät havaitsemiskategoriat ja ajattelutavat, näyttäytyy tulevaisuus ikään kuin itseä varten määrättyinä odotuksina ja tekoina. On tulevaisuuksia, jotka ovat mahdollisia itselle ja toisaalta tulevaisuuksia, jotka eivät ole itseä tai itsen kaltaisia varten. (Bourdieu & Wacquant 1995, 161)

Suomalaisesta tutkimuksista löydän tutkimustuloksiini lukuisia yhtymäkohtia muun muassa Kivisen ja Rinteen (1995) tutkimuksiin. Korkean sosioekonomisen aseman perheissä on jo olemassa kokemus koulutuksen kautta saavutetusta asemasta ja pääomasta, minkä vuoksi lastenkin korkeakoulutusta voidaan pitää itsestäänselvytenä ja vanhemmat voivat ohjata lapsensa valintoja hyvinkin vahvasti. Matalamman sosioekonomisen aseman perheissä näin ei välttämättä ole, mikä käy ilmi myös haastateltavieni puheenvuoroista. Taloudelliseen pääomaan ja perheen tulotasoon kytkeytyy myös perheen mahdollisuus tukea lasta taloudellisesti opinnoissaan. Informanttini kuvaavat monella tapaa taloudellisen niukkuuden asettamia haasteita opiskelulle ja taloudellisten seikkojen perusteella tehtyjä valintojaan ja ratkaisujaan. 1990-luvulla toteutetuissa tutkimuksissa perheen tulotason ja lapselle tarjotun taloudellisen tuen osoitettiin olevan yhteydessä nuoren jatkokoulutusvalintoihin (Järvinen & Vanttaja 2000) Tutkimuksessani on havaittavissa tutkimuskohteena olleen suvun tulotason asteittainen kohoaminen, mikä on helpottanut nuorempien sukupolvien kouluttautumista. Nuorempien sukupolvien kohdalla opiskelujen rahoittamista on helpottanut myös yhteiskunnan tarjoama tuki.

Tutkimustulokseni noudattelevat myös Kauppilan koulutussukupolvia koskevan tutkimuksen (2002) tulosten linjaa. Tutkielmani eri sukupolvet antavat koulutukselle hivenen toisistaan poikkeavia merkityksiä, joskin kaikissa sukupolvissa kouluttautumista pidetään tärkeänä. Kuitenkin Kauppilan (2002, 2-12) määrittelemiin sukupolvikohortteihin verrattuna tutkimuskohteena olleen suvun jäsenistä esimerkiksi vuonna 1947 syntynyt Elvi edustaa asenteiltaan ja suhtautumiseltaan Kauppilan (2002, 6-9) ”sodan ja niukan koulutuksen sukupolvea”, johon Kauppila määrittelee kuuluvan ennen vuotta 1935 syntyneet. Tämä tulee ilmi Elvin ihannoivasta suhtautumisesta koulutukseen. Hän tuo muita haastateltuja voimakkaammin esiin myös koulutuksen sivistyksellisen merkityksen. Samoin tutkielmani kolmatta sukupolvea edustava vuonna 1965 syntynyt Sinikka kuuluu asenteiltaan ja suhtautumiseltaan Kauppilan (2002, 10-11) sukupolvikohorteista pikemminkin ”rakennemuutoksen ja kasvavien koulutus-mahdollisuuksien sukupolveen” (1936-1955 syntyneet) kuin ”hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolveen”, johon hän syntymävuotensa perusteella kuuluisi. Vaikkei Sinikkakaan III tunnu pitävän koulutusta väliinään sosiaaliseen nousuun, hän korostaa koulutuksen merkitystä halutunlaisen työpäivän saamisessa, aivan kuten Kauppila tiivistää rakennemuutoksen ja kasvavien koulutus-mahdollisuuksien sukupolven suhtautumisen koulutukseen.

Tutkielmani nuorinta sukupolvea edustavien, vuonna 1985 syntyneiden haastateltujen asenteissa ja suhtautumisessa on tunnistettavissa Kauppilan (2002, 15) tutkimuksessa esitetty asennoituminen koulutukseen itsestäänselvytenä. Tämä on tyypillistä Kauppilan sukupolvikohorteista ”hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolvelle”. Tärkeimmäksi elämänsisällöksi näyttävät työn sijaan nousevan harrastukset ja vapaa-aika. On

kuitenkin huomioitava, että Kauppilan väitöstutkimuksessaan määrittelemistä koulutussellisista sukupolvista nuorin sukupolvi käsittää kaikki vuoden 1956 jälkeen syntyneet. Vuonna 2012 julkaistussa artikkelissa Kauppila sen sijaan yhdessä Hartikaisen kanssa esittää koulutussukupolvia kuvaavan taulukon, jossa vuoden 1981 jälkeen syntyneet luokitellaan Y sukupolveksi. Tämän ”Laptop-and-latte” -sukupolven kohdalla korostuu mielekkään työn löytyminen ja vapaa-aika keskeisenä elämänsisältönä. Näitä piirteitä on havaittavissa myös nuorinta sukupolvea edustavien haastateltavieni kertomuksissa. Verratesani tutkimuksen kohteena olevan suvun sukupolvia Kauppilan (2002, 14) sukupolvikohortteihin tuli usein ajatus, että suvun koulutusta koskevat asenteet ja käsitykset ovat olleet yhden sukupolven verran jäljessä Kauppilan sukupolvi- kohortteihin nähden. Vasta nuorimman, neljännen sukupolven kohdalla on havaittavissa selkeä samankaltaisuus Kauppilan ja Hartikaisen (2012, 168, 174–175) esittelemän Y -sukupolven kanssa.

Yhteiskunnan ja työelämän muutokset vuosikymmenten saatossa ovat koskettaneet luonnollisesti myös tutkimuksen kohteena olevaa sukua. Maaltamuuton, kaupungistumisen ja globalisaation myötä suku on hajaantunut ensin ympäri Suomea ja nuorimpaan sukupolveen kuuluvia suvun jäseniä on muuttanut myös ulkomaille. Koulutusta ja työelämää koskevia valintoja tehtäessä suvun jäsenet ovat olleet jossain määrin erilaisissa asemassa riippuen maantieteellisestä sijainnistaan. Erilaiset asuinympäristöt ovat tarjonneet erilaisia malleja mahdollisista koulutuspoluista ja ammateista. Koulutuksen saatavuus ja työllistymismahdollisuudet ovat nekin riippuvaiset maantieteellisestä sijainnista.

Tutkielma virittää pohtimaan sosiaalisen liikkuvuuden ja koulutuksen periytyvyyden kysymyksiä opinto-ohjauksessa. Käsitykseni siitä, että sosioekonominen liikkuvuus ja koulutuksen periytyminen tulee nähdä myös kouluissa ja oppilaitoksissa toteutettavan ohjauksen kysymyksinä, on vahvistunut. Oppilaanohjaajan ja opinto-ohjaajan rooli nuoren koulutussuunnitelmien teossa ja ammatinvalinnassa on institutionaalisesti merkittävä. Sekä peruskoulun oppilaille että toisen asteen oppilaitoksen opiskelijoille tarjotaan oppilaan- ja opinto-ohjaajien toimesta tietoa ja henkilökohtaista ohjausta ammatinvalintaprosessissa. Missä määrin ohjaajan tulisi tietää oppilaan sosioekonomisesta taustasta tai huomioida sitä ohjausprosessissa? Tarvittaisiinko esimerkiksi heikoista sosioekonomisista lähtökohdista tulevan lahjakkaan oppilaan kohdalla erityistä kannustusta kouluttautumiseen? Tätä kysymystä käsitellään laajemmin muun muassa Karjalaisen (2010) pro gradussa.

Entäpä minkälainen on ohjaajan rooli syrjäytymisen ehkäisyssä ja sosiaalisessa vahvistamisessa? Itse näen erityisesti peruskoulussa tarjolla olevan laadukkaan ohjauksen mahdollisuudet syrjäytymisen ehkäisyssä. Nuoren unelmien ja tulevaisuudenkuvien herättely, kannustus ja rohkaisu kohti toivotunlaista tulevaisuutta voivat auttaa häntä näkemään opiskelun mielekkäänä keinona saavuttavat omat haaveensa. Jos peruskouluvaiheessa saadaan oppilas uskomaan itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa, voidaan oppilaan elämää ja valintoja tukea siten, ettei häneltä ainakaan itseä koskevien väärrien uskomusten vuoksi jää saavuttamatta jotain, johon hänellä olisi halu ja mahdollisuus.

Tutkielmani saa minut pohtimaan entistä enemmän huoltajien roolia perusasteen oppilaanohjauksen prosessissa. Vaikka näkemykseni onkin vahvasti nuoren itsemääräämisoikeuden ja itsenäisten valintojen puolella, on tutkielmani aikana herännyt kysymys siitä,

pitäisikö oppilaan- ja opinto-ohjaajien ja perheiden välistä yhteistyötä nykyisestäään tiivistää. Omien työelämästä saatujen kokemusten mukaan oppilaitosten ja kotien välinen yhteistyö jää usein yksittäisten vanhempainiltojen ja vanhempien aktiivisuuden varaan. Voitaisiko ohjauksen ammattilaisten ja kotien välisellä nykyistä tiiviimmällä yhteistyöllä tukea entistä paremmin alaikäisten ohjattavien koulutusvalintoja? Tutkimustyöni vahvisti myös näkemystäni siitä, että ohjaajan välttämättömään ammattitaitoon kuuluu ymmärrys sosiaalisen uusintamisen peruspiirteistä.

Artikkeli tuntuu luonteeltaan päättäväiseltä, joista ensimmäisessä Rinne, Mäkinen, Olkinuora ja Suikkanen (2006, 13) pohtivat koulutuksen ja perheen merkitystä ihmisen elämänsä elämänsä määrittäjinä. Tämän paremmin en itse voisi tutkielmani keskeistä sisältöä tiivistää:

Ihmisten kohtalot ja elämänurat avautuvat ja sulkeutuvat paljolti perheen ja koulutuksen kautta. Yksilölliset polut eivät kulje mitenkään lineaarisesti tai tarkkaan ennalta määrättyneesti. Ne sisältävät katkoksia, mutkia, ala- ja ylämäkiä. Usein koulutus, joskaan ei välttämättä, kuljettaa ihmisiä hyvinvointiin ja jopa hyvään elämään. Toisinaan se taas saattaa tylysti sysätä yksilöt ulos elämän täyttymyksestä ja yhteiskunnallisen arvostuksen reunoille. Sieltä ainakin toiset voivat jälleen kivuta pystyyn joko koulutuksen avulla tai ilman sitä.

Useimpien sukumme jäsenten kohdalla koulutus on ollut keskeinen tekijä hyvinvoinnin ja hyvän elämän rakentamisessa. Koulutuksen merkittävä rooli halutun työn, palkkatason ja elämäntyylin saavuttamisessa tunnustetaan ja tunnustetaan, vaikkei koulutuksen avulla olekaan tähdätty ”maineeseen ja mammonaan”. Vaikkei maamme koulutusjärjestelmä pystyisikään täysin hyvinvointi- ja luokkaeroja poistamaan, on se kuitenkin vähä vähältä ollut auttamassa sukumme jäseniä pois köyhyydestä. Viimeisen puheenvuoron annan Elville, jonka lausahdus on saanut osuvuudessaan minut liikuttamaan pitkin tutkimusprojektia.

Elvi II: Se on sieltä pikkuhilijoa ruvennu, kato se haepuu hirveä, se kaohean pikkumökin köyhyys, niin se alakaa haehtuo, kun ihmiset rupejaa paremmin menestymään. Minä aenaski koen, että se on sillälaella.

LÄHTEET

- Aho, S., Hynninen, S-M., Karhunen, H. & Vanttaja, M. (2012). Opiskeluaikainen työssäkäynti ja sen vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 26.
- Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) (1996). Oppiminen ja elämänsä historia. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Antikainen A., Rinne, R. & Koski, L. (2006). Kasvatussosiologia. Helsinki: WSOY.
- Blomster, P. (2000). Yliopisto-opiskelijoiden toimeentulo ja opiskelu 1900-luvun Suomessa. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 56.

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. Teoksessa J. Richardson (toim.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press, 241–258.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1995). *Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Erola, J. (2010a). Kohorttien väliset liikkuvuuserot. Haaste suomalaisen yhteiskunnan avoimuudelle. *Yhteiskuntapolitiikka*, 75(3), 318–323.
- Erola, J. (2010b). Luokkarakenne ja luokkiin samastuminen Suomessa. Teoksessa J. Erola (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 27–44.
- Haarakoski, M. & Seppänen, M. (2012). Sisällissodan diskurssit 1960- ja 2000- luvun historian oppikirjoissa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Heikkinen, R. (1995). *Kasvatus ja koulutus Kainuussa. Kainuun koulutusjärjestelmän kehitys syyskuuhun 1945 mennessä*. Oulun yliopisto. Kajaanin opettajankoulutuslaitos.
- Iisalo, T. (1987). *Kouluopetuksen vaiheita. Keskiajan katedraalikoulusta nykyisiin kouluihin*. Keuruu: Otava.
- Järvinen, K. & Kolbe, L. (2007). *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta*. Helsinki: Kirjapaja.
- Järvinen, T. & Vanttaja, M. (2000). Koulutuksen hyvä- ja huono-osaiset. *Laudaturylioppilaiden ja koulutuksesta karsiutuneiden kotitaustat*. *Kasvatus*, 31(3), 205–216.
- Karjalainen, T. (2010). *Oppilaanohjaajien selontekoja sosiaalisesta taustasta*. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, Filosofinen tiedekunta.
- Kauppila, J. (1996). *Koulutus elämänkulun rakentajana*. Teoksessa Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 45–108.
- Kauppila, J. (2002). *Sukupolvet, koulutus ja oppiminen. Tulkintoja koulutuksen merkityksestä elämänkulun rakentajana*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 78.
- Kauppila, J. & Hartikainen, E. (2012). *Sukupolvien vuodenaajat. Suomalainen elämänkulku ja sukupolvikonfliktit hyvinvointivaltiossa*. *Aikuiskasvatus*, 32(3), 166–176.
- Kivinen, O. & Rinne, R. (1995a). *Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa*. SVT, Education 1995:4.
- Kivinen, O. & Rinne, R. (1995b). *Koulutuserojen pysyvyys*. *Sosiologia*, 32(2), 90–105.
- Kivinen, O., Rinne, R. & Ahola, S. (1989). *Koulutuksen rajat ja rakenteet*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Lampinen, O. (1998). *Suomen koulutusjärjestelmän kehitys*. Helsinki: Gaudeamus.
- Myrskylä, P. (2012). *Mitä opiskelun ja työelämän ulkopuolelle putoaminen nuorelle merkitsee? Valtakunnalliset lastensuojelupäivät 2.10.2012*. www.lskl.fi/files/1532/Pekka_Myrskylä.pdf (luettu 1.3.2013)

- Nori, H. (2011). Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa. Turun yliopiston julkaisuja C: 309.
- Phillips, S. D., Cristopher-Sisk, E. K. & Gravino K. L. (2001). Making career decisions in a relational context. *The Counselling Psychologist*, 29(2), 193–213.
- Peura, A. (2008). Tohtoriksi tuleminen tarina. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 219.
- Repo, A. (2012). Väestö entistä kulutetumpaa – alueelliset erot edelleen suuria. Tilastokeskus 15.3.2012. http://www.tilastokeskus.fi/tup/vl2010/art_2012-03-15_001. (luettu 25.2.2016)
- Rinne, R., Mäkinen, J., Olkinuora, E. & Suikkainen, A. (2006). Linda ja elinikäisen koulutuksen muuttuvat lähtökohdat. Teoksessa J. Mäkinen, E. Olkinuora, R. Rinne & A. Suikkainen (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimisen. Jyväskylä: PS-Kustannus, 11–21.
- Saari, H. (1980). Kodin resurssit, prosessit ja asenteet oppilaiden jatko-opintosuunnitelmien taustatekijöinä. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 303.
- Schultheiss, D. E. P. (2003). A relational approach to career counseling: Theoretical integration and practice application. *Journal of Counseling and Development*, 81(3), 301–310.
- Tilastokeskus (2013). Koulutus / Väestön koulutusrakenne. PX-Web StatFin -tietokanta. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__kou__vkour/?tablelist=true&rxid=0805e5ef-ff28-4229-bc6f-c30402324fe9 (luettu 25.2.2016)
- Tuononen, M. (2005). Suomen koulutustaso kansainvälisessä vertailussa. Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 4, 14–18.

Perheen jäljillä – Yhdeksäsluokkalaisten nuorten vanhempien kantama koulutus- ja työperintö

Riina Laasonen

Tämä artikkeli pohjautuu pro gradu -tutkielmaani ”*Perheen jäljillä – Yhdeksäsluokkalaisten nuorten vanhempien kantama koulutus- ja työperintö*”. Tehtävänä on ollut selvittää, millaista koulutus- ja työpolkujen perintöä nykypäivänä valintoja tekevän yhdeksäsluokkalaisten nuoren perheessä kannetaan.

Koulutusmahdollisuudet ovat muuttuneet paremmiksi vuosikymmenten aikana. Koulutuksessa on edetty niukkojen koulutusmahdollisuuksien ajoista moniin koulutusvaihtoehtoihin ja hyvinvointiin (Kauppila 2000). Epävarmuus koulutus- ja työpaikoista on kuitenkin lisääntymässä. Elämänkulun muuttuminen epävarmemmaksi vaatii yksilöiltä joustavuutta, jatkuvaa elämän suunnittelemista sekä omien valmiuksien kehittämistä (Vanttaja & Järvinen 2006, 39). On mielenkiintoista nähdä, minkälaiseen koulutus- ja työperintöön tukeutuen peruskoulun päättöluokkalaisten vanhemmat ohjaavat lapsiaan tänä epävarmuuden aikana.

Tietyinä aikakautena eläminen luo jokaiselle sukupolvelle omanlaisensa mahdollisuudet ja rajoitukset. Elder (1994) jakaa elämänkulkuun vaikuttavat tekijät neljään tekijään. Nämä ovat määrättyinä historiallisena aikana eläminen, elämäntapahtumien ajoittuminen, oman elämän linkittyminen muiden ihmisten elämään ja ihmisen toimijuus valintojen tekemisessä. Elämänkulun näkökulma korostaa erityisesti kontekstia ja ympäristöä, mutta ottaa huomioon myös yksilön valinnat. Tutkimuksen lähestymistapa on elämänhistoriallinen eli pyritään ymmärtämään ihmisten elämänkulkua, heidän kokemuksiaan ja niiden taustalla olevaa kontekstia (Cole & Knowles 2001, Antikainen & Huotelin 1996). Koulutusvalintojen taustalla on nähtävissä myös yhteiskunnallisen aseman uusintamista. Bourdieu (1986) hahmottaa pääomateoriassaan, kuinka perheen taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalisen pääoma on yhteydessä lapsen mahdollisuuksiin kouluttautua ja menestyä elämässä. Suomessa luokkaerot eivät ole yhtä näkyviä kuin esimerkiksi Ranskassa, mutta näennäisesti tasa-arvoisen yhteiskunnan taustalla on nähtävissä yhteiskunnallisen aseman uusiutumista (ks. esim. Naumanen & Silvennoinen 2010). Samalla tiedetään, että matalasta

sosioekonomisesta tasosta huolimatta koulutuksessa voi myös menestyä (ks. Dearing ym. 2010; Schoon ym. 2006).

Tutkimuskysymyksinä olivat, millaisia ovat vanhempien koulutus- ja työpolut ja miten ne ovat muotoutuneet sekä miten vanhemmat kertovat oman lähtöperheensä merkityksestä koulutus- ja työpolullaan sekä lähtöperheen osallistumisesta heidän valintoihinsa. Tutkimuksessani tarkastelen vanhempien kantamaa koulutus- ja työperintöä käyttäen aineistona vanhempien elämänhistoriahaastatteluja (n=23), joita on isiltä 10 ja äideiltä 13. Vanhempien elämänhistoriahaastattelujen pääteemoina olivat äidin/isän elämänpolku ja koulutus- ja työhistoria sekä aikaisempien sukupolvien koulutus- ja ammattihistoria ja perintö. Haastatellut vanhemmat ovat syntyneet vuosina 1955–1970 ja ovat Pohjois-Karjalan alueelta.

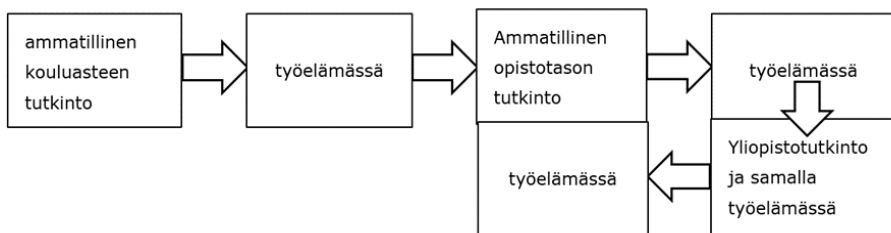
VANHEMPIEN KOULUTUS- JA TYÖPOLUT

Vanhempien kerronnassa koulutus oli vahvasti osana elämänuraa. Haastateltavien elämänkulut sijoittuivat pääasiassa hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolveen (Kauppila 2000). Kertomuksista välittyivät myös koulutus itsestäänselvytenä, koulutus-kvalifikaatioiden kokemus inflaatio sekä yhteiskunnalliset muutoksen osana työ- ja koulutusuraa.

Monet vanhemmista ovat eläneet aikaa, jolloin oppikoulu oli jo avannut ovensa valtaväestölle ja korkeakoulutus oli alkanut yleistyä. Oppikoulun ja myöhemmin lukion käyminen avasivat tien jatkokoulutukseen sekä korkea-asteen opintoihin. (Havén 1999, 45.) Yliopistojen määrää lisättiin sinne hakevien määrän kasvaessa ja monet maakunnat saivat omat yliopistonsa (Kivinen ym. 1989, 64–65). Myös peruskoulun tulo 1970-luvulla ja sen tuomat muutokset näkyvät osana kertomuksia. Peruskoulun myötä mahdollisuudet jatkokoulutukseen paranivat ja tasa-arvo sekä oikeudenmukaisuus koulutusjärjestelmässä lisääntyivät (Havén 1999, 45–46). Vanhemmille koulutus näyttäytyi itsestäänselvytenä ja työmarkkinoille pääsy vaatii vähintään keskiasteen tai korkea-asteen koulutusta. Toisaalta aina korkea-asteen koulutuskaan ei taannut pysyvää työpaikkaa. Kertomuksissa tuli esille yhteiskunnan nopeat muutokset sekä niiden vaikutus koulutusvalintoihin. Valintamahdollisuuksia oli paljon, mutta niin myös riskejä niiden suhteen. Elämänhistorioista tuli esille neljä erilaista koulutus- ja työpolkua. Ne olivat vähitellen koulutuspolkua rakentavat, alan vaihtajat, suoran tien kulkijat ja pätkätyöläiset.

Vähitellen koulutuspolkua rakentavat

Vähitellen koulutuspolkuaan rakentaneita vanhempia oli yhteensä kahdeksan, joista viisi oli isiä ja kolme äitejä. Heitä kaikkia yhdisti se, että omaa osaamista ja koulutuksesta saatuja kvalifikaatioita oli työstetty pikkuhiljaa eteenpäin usein töiden ohella tai koulutus- ja työjaksoja vuorotellen. Kuvio 1 esittää vähitellen koulutustaan rakentaneiden koulutus- ja työpolun. Polku on muodostettu synteessä kaikista poluista jäsentäen, millainen on tyyppillinen vähitellen koulutustaan rakentaneiden koulutus- ja työpolku.

Kuvio 1: Vähitellen koulutustaan rakentaneiden koulutus- ja ammattipolku

Vähitellen koulutustaan rakentaneille oli tyypillistä, että he kouluttautuivat pitkälle ja pitivät jatkuvasti yllä osaamistaan erilaisilla uusilla koulutuksilla. He myös pysyivät samalla alalla koko ajan vaihtaen vain korkeampiin tutkintoihin ja korkeampaa koulutusta vaativiin työpaikkoihin. Puhakan (1998, 100–104) tutkimuksessa naisten elämänkuluista tuli esille vähitellen koulutustaan rakentavien polkua vastaava elämänkulku, *koulutuspolku*. Tämä koostui naisista, jotka olivat opiskelleet lähes koko tutkimuksen seuranta-ajan. Sinisalonen (1989, 58–59) seurantatutkimuksessa nuorten uralinjojen yhtenä tyyppinä oli koulutusura, jonka edustajat hekin olivat olleet koulutuksessa lähes koko tutkimuksen seuranta-ajan. Vanhempien kokemuksissa tuli esille, että koulutuspolku aloitettiin usein matalammasta koulutuksesta ja työstä, mutta lisäkouluttautumisen ja työkokemuksen myötä he etenivät lopulta korkeampiin asiantuntija-, esimies- tai johtotehtäviin. Haastateltujen mukaan he eivät alun perin suunnitelleet opiskelevansa niin korkealle, vaan koulutusuraa oli edennyt vähitellen eteenpäin jatkumona aiempaan koulutukseen.

Suurimmalla osalla vähitellen koulutustaan rakentaneista lähtöperheestä saatu pääoma (ks. Bourdieu 1986) on ollut vähäistä. Suurin osa vanhemmista on tullut matalan sosioekonomisen taustan omaavista perheistä. Pääomat voivat kuitenkin karttua myös myöhemmin koulutuksen myötä. Norin (2011) tutkimuksessa tulee esille, että ”koulutus pääoman kartuttajilla” ja ”aikuisilla lisäkouluttautujilla” on hyvät mahdollisuudet päästä yliopistolliseen jatkokoulutukseen. Erityisesti aikuisilla lisäkouluttautuneilla (19 % hyväksyttiin) oli kaikista ryhmistä parhaimmat mahdollisuudet jatkokoulutukseen. Syyksi Nori (2011, 126) arvioi korkeaa koulutustaustaa ja sen tuomaa pääoman lisääntymistä. Vähitellen kouluttautuneiden uralla Bourdieun (1986) esittämät pääomat karttavat jatkuvasti ja helpottavat siten oppilaitoksiin pääsemistä ja opinnoissa menestymistä. Kulttuurinen pääoma, jota kasvattaa aiempi koulutustausta, tuo etua uuden tiedon omaksumisessa ja sen soveltamisessa. Sosiaalisen pääoman tuoma kokemus ja suhteet työelämään auttavat myös opiskelussa. Yksilöillä, joilla on jo yksi tai useampi ammatti taustalla, on myös mahdollisuus työntekoon opintojen ohella, jolloin opiskelussa on myös taloudellisen pääoman tuoma turva. Pitkä koulutuspolku kartuttaa jatkuvasti pääomaa ja helpottaa opiskelua.

Kouluttautuminen vaatii kuitenkin myös motivaatiota, halua ja innostusta. Motivaatiota opiskeluun olivat tuoneet esimerkiksi muiden kannustus, hyvät numerot kokeista sekä menestys koulutuksessa, palkan nouseminen koulutuksen myötä sekä koulutuksen tuoma osaaminen ja vaihtelun halu aiempaan työhön. Myös esimerkiksi opettaja oli toiminut inspiraationa jatko-opiskeluille. Vaikka osa vähitellen koulutustaan rakentaneista

pohti, että olisi voinut kouluttautua suurempaakin reittiä, nähtiin pitkässä reitissä ja omassa koulutuspolussa paljon myös hyviä piirteitä.

- - niin on ehkä vähän semmonen laajempi katse, kun ei oo just menny sitä tiettyä, tiettyä polkua sitten, että on joutunu vähän kiertämään ja näkemään vähän monenlaista asiaa. (M104)

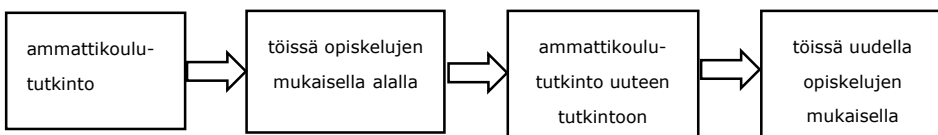
- - mie oon tyytyväinen elämäni, elämäni sillä tavalla ja, jotenkin ne kaikki valinnat, mitä on tullu tehtyä, niin ne on hyvin tukenu toisiaan, ne ei oo ollu sellasia, että palaa lähtöruutuun ja lähe jotenki, vaan, jotenkin ne on ollu aina jatkumoit toisille - - Et mie jotenki näen silleesti, että ne koulutusvalinnat, mitä mie oon tehny, niin ne on sitten johtanu työuralla johonki uuteen ja. Et silleen mielenkiintonen polku. (N118)

Ikävänä piirteenä pitkässä reitissä nähtiin esimerkiksi se, että jos olisi kouluttauduttu aiemmin, olisi siitä myös hyötynyt pidempään. Toisaalta nuorena ei oltu vielä kypsiä opiskelemaan ja pääosin tehtyjä valintoja ei lopulta kaduttu. Vaikeuttavana tekijänä kouluttautumisessa työn ohessa nähtiin kuitenkin sen kuormittavuus.

Vähitellen koulutustaan rakentavan polku on ollut pitkä, mutta monelle kouluttautuminen oli osa elämää ja omaa osaamista haluttiin rakentaa eteenpäin. Yksilöt osasivat tässä ryhmässä hyödyntää kouluttautumista ja myös nauttia sen tuomista eduista kuten muun muassa palkan noususta, työllistymisestä ja sisäisen täyttymyksen kokemuksesta. Hitaasti koulutustaan rakentaneiden puheesta välittyi erityisesti usko koulutuksen kannattavuuteen ja eteenpäin vievään voimaan. Moni heistä ei alun perin suunnitellut kouluttautuvansa niin pitkälle, vaan koulutus ja halu kehittää itseään ovat imaisseet mukanaan. He uskoivat kouluttautumisen kannattavuuteen ja ovat rakentaneet omaa osaamistaan koko ajan eteenpäin.

Alan vaihtajat

Alan ja ammatin vaihtajia aineistossa oli kaksi, jotka molemmat olivat isiä. He molemmat vaihtoivat alaansa täysin erilaiseen alaan kuin mitä olivat aiemmin harjoittaneet. Aiempaa työtä oli harjoitettu yli kymmenen vuotta ennen ammatinvaihtoa. Molemmat myös opiskelivat toisen ammatillisen tutkinnon uutta alaa ja ammattia varten, johon sitten vaihdettiin. Työpaikkojen hävitessä uudelleen kouluttautuminen voi olla ainoa vaihtoehto uusien työtehtävien ja -paikkojen saamiseksi (Ilmarinen 2000). Kuvio 2 kuvaa alan vaihtajien koulutus- ja työpolkua.

Kuvio 2: Alan vaihtajien koulutus- ja ammattipolku

Ammatin vaihtajille oli tyypillistä, että ensimmäinen tutkinto oli ammattikoulutasoinen kuten myös seuraavaksi opiskeltu tutkinto. Sinisalonen (1989) tutkimuksessa alan vaihtajien uralinjaa ei ollut nähtävissä, mikä selittyy ko. yhteiskunnallisesta ajankohdasta. Vuosina 1977–1983 lamaa ei ollut samassa mittakaavassa, kuin se 1990-luvulla vaikutti monen yksilön työuraan. Lama oli tämän polun kulkijoiden pääasiallinen syy alan vaihtamiseen. Puhakan (1998, 118–122) 1990-luvulla tekemässä tutkimuksessa alan vaihtajien polkua vastaa uusi polku, johon kuuluvat naiset olivat vaihtaneet alaa ja kouluttautuneet uuteen ammattiin.

Uuden alan valintaan vaikuttivat alan tuttuus perheen kautta sekä mielenkiinto uutta työtä kohtaan. Alanvaihtamisen pääasiallisena syynä olivat erityisesti muutokset työllisyydessä. Alan vaihto ajoittui 1990-luvun lama-aikaan, jolloin moni joutui vaihtamaan ammattia ja kouluttautumaan uuteen ammattiin.

Alan vaihtajat olivat pääosin tyytyväisiä uuteen valintaansa ja molemmat ovat edelleen samalla alalla, minne vaihtoivat aiemmasta ammatistaan. Rouhelon (2006, 138) mukaan työttömyysjakso voi olla myös väylä, joka mahdollistaa uudelleen kouluttautumisen kohti mielekkäämpää työtä. Puheesta välittyi myös yhteiskunnassa ja muuttuvilla työmarkkinoilla vallitseva epävarmuus, vaatimukset joustavuuteen ja elinikäiseen oppimiseen. Toisten isistä kuvasi yhä vaativammaksi käyvää yhteiskunnallista tilannetta seuraavasti:

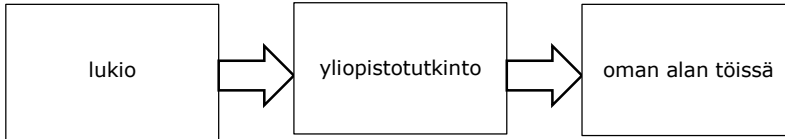
Niin kyllä mie sanosin, että mikään ei ole sillä tavalla pysyvää tänä päivänä ja tulevaisuudessa ehkä vielä enemmän, että tämä ammatin, ammatin vaihtaminen pitää olla, siihen pitää olla valmis aina. Eikä kannata jäähä sen varaan elämää, elämässä, että jos tämä nyt näyttää, tämä ammatti tukkeutuvan, niin pitää mahdollisimman pian pyrkiä uudelleen. Ei piä jäähä siihen oottelemmaan sitä, se voi olla että sitä tilaisuutta ei enää tule, jos sitä jää oottelemmaan, että kyllä tämä tällä mennee. Pittää olla valmis vaihtamaan, jopa radikaalisti vaihtamaan alaa, että sillä tavalla vielä enemmän varmasti tässä tulevaisuudessa eletään, niin (.) tietyt ammatit vettää tietyn aikaa. (M200)

Alan vaihtajien puhe toi vahvasti esille nykypäivän työelämän epävarmuuden. Työpaikka voi joutua vaihtamaan ja yksilöltä vaaditaan joustavuutta sekä halua kouluttautua uudelleen työpaikan takaamiseksi. Tärkeiksi työelämän selviytymisen taidoiksi ovat muodostuneet ennakointi ja epävarmuuden sekä muutosten sietäminen (Suikkanen ym. 1999, 83). Työelämä ei ole enää aina tasaista ja vakinaista, vaan se on muuttunut murrosten ja muutosten työelämäksi (Ilmarinen 2000, 178). Työntekijältä vaaditaan joustavuutta ja pysyvä työura on vaihtunut useita ammatteja ja työsuhteita sisältävään työhön. (Mäkinen ym. 2006, 139.)

Suoran tien kulkijat

Suoran tien kulkijoita aineistossa oli yhteensä kahdeksan vanhempaa, joista miehiä oli kolme ja naisia viisi. Heitä yhdisti suhteellisen selkeä ammatinvalinta ja suora polku koulutuksesta työelämään. He ovat pysyneet koko ajan samalla alalla ja samassa ammatissa sekä pitkään samassa työpaikassa. Suoran tien kulkijoista kaikki olivat lukion käyneitä ja heidän ammattejaan olivat muun muassa sairaanhoitaja, lääkäri, opettaja ja insinööri. Kuviossa 3 on esitetty suoran tien kulkijoiden koulutus ja työpolku.

Suoran tien kulkijoita vastaa Puhakan (1998, 104–108) tutkimuksen koulutuksen viitoittama työpolku, johon kuuluvat olivat saaneet ammattiin valmistumisen jälkeen melko pian omaa koulutusta vastaavaa työtä ja heidän uransa vaikutti vakaalta. Suoran tien kulkijoiden polkua vastaa Sinisalonen (1989, 58–59) tutkimuksessa vakaa työvoima-ura, jossa nuoret olivat olleet oman alan töissä vähintään puolet seurantajaksosta.

Kuvio 3: Suoran tien kulkijoiden koulutus- ja ammattipolku

Suoran tien kulkijoille oli tyypillistä, että samalla alalla ja samassa työpaikassa oli oltu kauan kouluttautumisen jälkeen ja tehtyyn valintaan sekä alaan oltiin tyytyväisiä. Kouluttautumisen jälkeen menttiin pian oman alan töihin ja saatiin pysyvä työpaikka. Vaihtelevuutta ja mielenkiintoa työhön on kuitenkin tuonut esimerkiksi työnkuvan vaihtuminen ja vastuun lisääntyminen sekä uudet haasteet ammatissa.

Ja sit mä mä olin tässä nykysessä hommassani tai tuota firmassa ollu (xx) vuodesta lähtien, lähtien, kun kirjotin, niin hommissa ja, valmistuin ja sain työpaikan sieltä, missä oon edelleenkin. - - mullon varmaan viides eri, eri positio tällä hetkellä menossa. Ja mä oon ollu siihen hirveen, hirveen tyytyväinen. (M589)

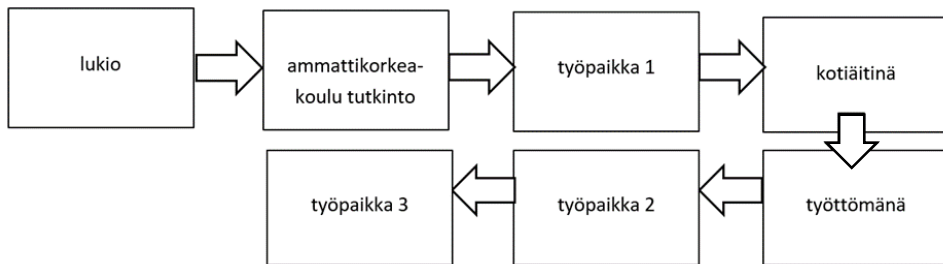
Haastatteluissa korostuivat tyytyväisyys, vapaus tehdä työtä ja työn vaihtelevuus sekä haasteet. Baruchin (2013) mukaan työssä onnistumista ei arvioida enää suoraan verrannolliseksi palkkaan tai statukseen, vaan onnistuminen on esimerkiksi sisäisesti mielihyvää tuovaa, elämän tasapainossa pitävää, itsenäisyyttä ja vapautta toimia työssä. Työpaikkaan saatettiin olla niin tyytyväisiä, että vaikka välissä tehtiin toinen tutkinto ja valmistuttiin toiseen ammattiin, ei työpaikkaa tai ammattia lopulta vaihdettukaan. Esille tuli myös, että työpaikan vaihtamista oli harkittu, mutta lopulta päätetty jäädä. Oma työ ja työpaikka ovat voittaneet siitä huolimatta, että muitakin mahdollisuuksia olisi ollut ja niitä on harkittu. Erityisesti tärkeänä samaan paikkaan jäämisen syynä näytti olevan työpaikka ja sen hyvä ilmapiiri.

Suurin osa haastatelluista suoran polun kulkijoista oli työssään juuri sellaisella alalla, josta he olivat haaveilleet ja millaista työtä halusivatkin tehdä. He olivat tyytyväisiä koulutus- ja ammattivalintaansa. Kyseinen koulutus ja ammatti ei kuitenkaan ollut alun perin kaikkien haaveammatti, vaan sinne saatettiin hakeutua ”sattumalta”, mutta alasta alettiin pitää, kun sitä pääsi opiskelemaan ja sen parissa työskentelemään. Vanhempien syyt samalla uralla pysymiseen noudattelevat muun muassa Faasin ym. (2013) tutkimustuloksia, joiden mukaan kokemus työssä onnistumisesta sekä koulutus edesauttavat työtyytyväi-

syöttä. Vanhemmat kokivat pääasiassa onnistuneensa koulutusvalinnassa sekä menestyvänsä työssään. Työtyytyväisyys on myös yhteydessä tyytyväisyyteen muilla elämän osa-alueilla.

Pätkätyöläiset

Pätkätyöläisiä paljon tehneitä vanhempia oli yhteensä aineistossa viisi, joista kaikki olivat äitejä. Pätkätyöläisiä yhdisti valmistuminen tai opiskelu johonkin ammattiin ja pääasiassa saman alan töissä pysyminen koko ajan. Kuitenkin työpolkua ovat hallinneet pitkään pätkätyöt ja työpaikan vaihtuminen, äitiyslomalle jääminen ja työttömyysjakso, jotka ovat tehneet työpolusta katkonaisen. Lopulta useimmiten oli kuitenkin saatu vakituisempi työpaikka. Taustaltaan pätkätyöläisiin kuului niin korkeakoulu- kuin ammattikoulututkinnon suorittaneita. Suurin osa on kuitenkin suorittanut lukion ja korkeakoulututkinnon. Seuraavassa kuviossa 4 on esitetty pätkätyöläisten tyypillinen koulutus- ja työpolku.

Kuvio 4: Pätkätyöläisten koulutus- ja ammattipolku

Sinialon (1989, 58–59) tutkimuksessa pätkätyöläisiä vastaa epävakaata työvoimauraa, jossa vastaajat olivat olleet paljon monenlaisissa työmuodoissa sekä oman alan töissä, muissa töissä että työttöminä. Pätkätyöpolkua lähimpänä Puhakan (1998, 108–111) tutkimuksessa on joustava polku, jossa naiset olivat olleet työttöminä ja tehneet koulutusta vastaavaa sekä vastaamatonta työtä eli ovat olleet joustavia työn suhteen. Työelämään siirtyminen koulutautumisen jälkeen on muodoltaan yhä epämääräisempi ja monimutkaisempi polku. Ilmarisen (2000) mukaan työura on myös aiempaa vaihtelevampi ja moni kokee työttömyyttä jossakin vaiheessa työuraa. Lyhyet tai määräaikaiset työsuhteet ovat yhä yleistymässä.

Syynä katkonaiselle työuralle, työpaikan vaihtamiselle tai irtisanoutumiselle ovat olleet muun muassa työyksikön lakkauttaminen, määräaikainen työsuhte, viransijaisuus, vaihtelun halu sekä matala palkka. Kokon (2010, 35–36) tekemässä selvityksessä yleisin syy työttömäksi jäämiseen oli työsuhteen määräaikaisuuden päätyminen, toiseksi yleisin syy oli jokin muu syy kuten yrityksen konkurssi. Muita syitä työttömyydelle olivat irtisanoutuksi tuleminen sekä oma-aloitteinen irtisanoutuminen. Yksi vanhemmista toi esille työpaikasta lähtemiselle myös huonon ilmapiirin työpaikalla.

Baruchin (2004) tutkimuksessa tulee esille, ettei työssä onnistumista enää arvioida vain palkkaan tai statukseen perustuen, vaan tärkeänä pidetään sisäistä mielihyvää, elämän taspainoa, itsenäisyyttä ja vapautta toimia työssä. Siten työuran katkonaisuutta voivat luoda myös omat valinnat ja päätökset vaihtaa työpaikkaa omia mieltymyksiä vastaavaksi. Haasteena vakinaisen työpaikan saannissa voi olla myös koulutuksen puute tai taso, jonka vuoksi pysyvää työpaikkaa ei ole saatu.

- - siinä vaiheessa oli semmonen, että nuoremmat ajjaa ohi ja korkeemmin koulutetut ajjaa ohi, vaikka kuinka olis ollu kysymys työstä, jonka osaat tai osaisit sillä kokemuksellasi, muttei, ne koulutukset menee aina, ett semmosia on ollu, mut mulla on onneks ollu tosi vähän ja tosi lyhkäsiä ne työttömyyspätkät, ihan tämmösiä viikkoja siellä välissä, että mulla ei kuitenkaan oo sitten tarvinnu taistella, mutta ett semmosia on kieltämättä ollu, että on tullu mieleen, että pitäis olla enemmän koulutusta. (N587)

Kotiäitinä oleminen lasten ollessa pieniä katkaisi työuraa osalla naisista. Kuitenkin työn loppumisesta ei aina koettu negatiivisena asiana, vaan kotiäidiksi jääminen voitiin nähdä myös positiivisena tapahtumana.

Ja siinä vaiheessa, meillä alko perhe lissäänttyy eli se ei minua haitannu, et mie, et siihen päätty se puolentoista vuoden työura siellä ja mie jäin sitten kotiäidiks, ja hoisin lapsia kotona yhdeksän vuotta. Eli se on minun pisin työurani, ja antoisin. (N517)

Myös Rouhelon (2006, 138) mukaan väliaikaiset siirtymät työmarkkinoiden ulkopuolelle voidaan nähdä elämäntulkun kuuluvina hyödyllisinä sekä positiivisina kokemuksina. Työttömyysjakso voi olla tervetullut hengähdystauko työelämästä. Haastatteluista käy ilmi, että pätkätöissä ja työpaikkojen vaihtumisessa on nähty sekä hyviä että huonoja puolia. Työsuhteiden katkonaisuus voi luoda epävarmuutta ja tuntua henkisesti kuormittavalta sekä luoda oireilua, joka pitkään jatkuessaan muuttuu terveysriskiksi (Ilmarinen 2000, 178–179). Toisaalta yksilön oma kokemus asian suhteen vaikuttaa olevan tärkeä tekijä.

Pätkätyöläisen polku on rikkonainen ja monien siirtymien siivittämä. Kuten myös Mäkinen ym. (2006, 139) korostavat, työelämä on muuttumassa yhä enemmän pysyvistä työurista muutosten työmarkkinoille, jossa pysyvä työura on vaihtunut muuttuvaan uraan. Pätkätöitä tehneiden kokemukset välittävät kuvaa epävarmasta työelämästä. Vakituinen työpaikka ei ole itsestäänselvyys ja työpaikkaa voi joutua vaihtamaan, joko omasta halusta esimerkiksi huonon työilmapiirin takia tai osa-aikaisen työsuhteen päätyttyä. Toisaalta lyhyet työsuhteet ovat raskaita ja luovat ennakoimattomuutta tulevaisuuden suhteen, mutta voivat olla myös etu monipuolisen työkokemuksen kautta.

POLKUJEN MUOTOUTUMISEEN VAIKUTTANEET TEKIJÄT

Omia koulutus- ja ammattipolkuja on rakennettu monella tavalla. Sugarmanin (2001, 19) tavoin elämäntulkun nähdään tässä artikkelissa yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Polkujen muotoutumisen vaikuttavat tekijät ovat jäsennettävissä Elderin

(1994) hahmottelemiin elämäntapahtumien periaatteisiin, joita ovat historiallisena aikana, tietyssä paikassa eläminen, elämäntapahtumien ajoittuminen, oman elämän linkittyminen muiden ihmisten elämään ja ihmisen toimijuus valintojen tekemisessä.

Vanhempien elämänhistorioissa tulee esille myös Suomessa vallinnut 1990-luvun lama. Tämä kuvastaa yhteiskunnallista tilannetta ja ajanjaksoa sekä historiallisen ajan vaikutusta yksilön ja koko sukupolven elämään (Elder 1994). Myös Sugarman (2001, 22–23) kuvaa elämäntulkua historiaan ja kulttuuriseen kontekstiin sulautuneeksi. Suomessa vallinneen laman vaikutukset näkyvät erityisesti alan vaihtajien uralla, mutta myös muiden urilla.

Koulutuksen ja työn valintaan sekä polkujen rakentamiseen on ollut vaikuttamassa myös maantieteelliset rajoitteet eli paikka, jossa on eletty. Koulutusta on voitu haluta hakea omalta kotipaikkakunnalta. Kotipaikkakunnalle jääminen on tuntunut myös ”helpolta ratkaisulta”, ja pois muuttamiseen ei aina olla oltu henkisesti valmiitakaan. Tähän liittyy paikan ja toisaalta myös oman kypsyyden, valmiuden ja valintojen vaikutus. Paikkakunta on jossain määrin rajoittanut uravalintaa.

Elämäntapahtumien ajoittuminen voi näyttäytyä sattumina ja ajautumisena. Monen vanhemman elämäntapahtumahaastattelussa tuli esille kokemus alan ja työn valinnasta ajautumisena tai sattumana. Vuorisen ja Valkosen (2005, 23–24) tutkimuksen mukaan nuoret tekivät valinnan jatkokoulutuksen suhteen lukion tai ammattikoulun loputtua yleensä viimeisenä opiskeluvuonna tai vasta koulutuksen päätyttyä. Tästä syystä valinnat ovat voineet olla nopeasti tehtyjä ja ”sattumanvaraiseksi” koettuja. Valinta jatkokoulutuksen suhteen on tullut nopeasti nuorille myös lukiossa ja aina omaa alaa ei oltu vielä keksitty tai ehditty pohtia. Myös haastatteluissa tuotiin esille, että ammatin pariin oli ajaututtu tai hauduttu sattumalta ja kiinnostus oli lopulta lisääntynyt alaa kohtaan sen tullessa tutummaksi.

Sattuman vaikutuksia elämäntulkukseen tuo esille myös Bandura (1982) artikkelissaan. Hänen mukaansa sen merkitys voi olla elämäntulkukseen kevyt tai se voi suunnata elämäntulkun täysin eri reitille. Sattumaan perustuva tapahtumaketju voi olla esimerkiksi tulevan puolison tapaaminen, tiettyjen ihmisten kohtaaminen ja tietylle ammattuuralle päätyminen. Sattuman vaikutusta ja merkitystä voi kuitenkin yksilö sekä hänen lähiympäristönsä olla myös ohjaamassa. Aina oma ammatti ei ole ollut alkuperäinen haastateltujen haaveammatti, mutta ajan kanssa oma ala on voinut valjeta työnteon ja koulutuksen ohella. Toisaalta on voitu päätyä opiskelemaan sitä alaa, joka on valittu toisena vaihtoehtona. Goodwin ja O'Connor (2009, 428–430) ovat tarkastelleet pitkäaikaistutkimuksessaan sattumaa elämäntulkussa. Heidän mukaansa yksilö ei voi vaikuttaa kaikkiin ympärillä tapahtuviin asioihin, vaan tulevaisuuden suhteen on olemassa aina tietynlainen epävarmuus.

Lähtöperhe ja muut tärkeät henkilöt tulivat esille vahvoina koulutus- ja työpolkuihin vaikuttajina. Elder (1994) jäsentää muiden ihmisten vaikutusta linkitettyjen elämien periaatteena: ihmisten elämät ovat toisiinsa kietoutuneita, minkä seurauksena ympärillä olevien ihmisten elämät vaikuttavat siihen, millaiseksi kunkin yksilön elämä muotoutuu. Schultheiss (2003) nostaa esille muiden ihmisten vaikutukset ja merkityksen elämäntulkukseen relationaalisen urateorian kautta. Hänen mukaansa muut ihmiset voivat vaikuttaa yksilön urakehitykseen joko negatiivisesti tai positiivisesti. Ympärillä olevat henkilöt voi-

vat olla rohkaisijoina elämänsuunnittelussa, mutta myös jarruna ja esteenä. Haastateltavien elämänkuluissa erityisesti omat vanhemmat tai suku olivat olleet mukana jollakin tavalla valinnoissa sekä esimerkiksi tyttöystävä tai opettaja saattoi olla innostajana tiettyyn koulutukseen hakeutumiseen. Valintoihin ovat vaikuttaneet myös lasten saaminen ja muutokset omassa elämäntilanteessa, joita Elder (1994) kuvaa elämäntapahtumien ajoittumisena yksilön elämässä. Vanhempien koulutus- ja työvalintoihin ovat vaikuttaneet esimerkiksi lasten saamisen ajoitus sekä puolisoista eroamisen tuomat haasteet.

Haastateltavat kokivat koulutuspolulla olleen myös esteitä, esimerkiksi allergioista, vallitsevasta elämäntilanteesta, lapsista tai rahatilanteesta johtuvia. Nämä ovat olleet väliaikaisesti esteenä kouluttautumiselle. Myös "laiskuus" koulunkäynnin suhteen nuoruudessa koettiin esteenä sekä lukihäiriön aiheuttamat vaikeudet. Osa esteistä kuten allergiat ja lukihäiriö voidaan nähdä biologisina ja neurologisina tekijöinä, jotka ovat ainakin osin perinnöllisistä tekijöistä johtuvia ja joihin yksilö ei voi juurikaan vaikuttaa. Taloudellisen tilanteen tai perheen tuomat esteet koulutuksessa ja työssä voidaan sen sijaan nähdä elämäntilanteeseen liittyvinä.

Moni vanhempi korosti kuitenkin sitä, että oma mielenkiinto alaa kohtaan sekä oma halu hakeutua kyseiseen työhön ovat ohjanneet valintoja. Elder (1994) jäsentää tätä toimijuuden käsitteellä, jossa omilla valinnoilla nähdään olevan merkitystä elämänkulun muotoutumisessa. Palkka ja vakaa työpaikka ovat voineet olla tärkeitä tekijöitä valintoja suunniteltaessa. Mielikuvat ammateista voivat vaikuttaa suoraan valintoihin ja hakeutumiseen tietyille alalle. Mielikuvat ammattien suhteen luovat viitekehyksen, jonka mukaan koulutusta ja ammattia valikoidaan. Mielikuvia peilataan omiin mieltymyksiin, jotka suuntaavat valintoja. Erityisesti alan vaihtajien, vähitellen koulutustaan rakentaneiden ja pätkätyöläisten poluissa korostuvat omat valinnat ja oma toimijuus. Työurien aikana on tehty erilaisia valintoja ja päätöksiä. Välillä on voitu valita riskialttiimpi ja vaarallisempikin reitti matkalla mielekkääseen työuraan. Samalla kun korostetaan omaa toimijuutta, kerrotaan, että valintoihin ovat vaikuttaneet vahvasti myös lähellä ja taustalla vaikuttaneet tekijät. Lähellä vaikuttavat tekijät ovat pääsääntöisesti vaikuttaneet koulutusvalintoihin ja työuran alkuvaiheisiin. Työuria ja siihen liittyviä valintoja ovat muokanneet puolestaan suurimmaksi osaksi muuttuvien työmarkkinoiden tuomat vaikutukset ja muutokset työelämässä.

OMA LÄHTÖPERHE OSANA KERROTTUA

Lähtöperheen merkitys tuli vahvasti esille kaikkien haastateltujen kertomuksissa tavalla tai toisella. Yhtenä teemoista oli, onko perheen toive ollut nuoren uratavoitteena vai onko nuorella ollut oma vapaus valita. Vanhempi on voinut esimerkiksi ehdottaa jotakin koulutusta. Useimmiten vanhempien toive ei ole kuitenkaan lopulta toteutunut, vaan on lähdetty lukemaan jotakin muuta alaa.

Mie voin sellasen kertoa, kun silloin nuorena, niin mun isän odotukset oli sellaset, että hän oli päättänyt mun puolesta, että musta tulee autokoulun opettaja. Ja se hirveen vahvasti sitä ajokin ja mie sitten jossain vaiheessa, että voi musta tullakkin - - Silloin mie jotenkin siinä sitten tympäämmyin, ett no en mie jaksaa puolta vuotta ajaa kuorma-autoo ja, ja vaikka se

olikin tosi kivvaa työtä, ei siinä mittään, mutta joku siinä sit tuli sitten, semmonen klikki, että ei jumalauta, tämä on minun isän haave, eikä miun. (N517)

Toisaalta moni haastateltu sai myös itse valita oman koulutuksensa eikä valintoihin juuri puututtu vanhempien toimesta. Myös Suihkosen (2007) pro gradu -tutkielmassa käy ilmi, että eri sukupolvien äitien kuvauksissa lapsen koulutus- ja ammatinvalintaprosessi on nähty pääasiassa itsenäisenä valintaprosessina. Perheiden sisällä on nähtävillä sekä valintoihin suoraan vaikuttamista että nuorelle annettua vapautta valita oma ura. Kerrotaan myös siitä, että vanhemman ammatti on voinut toimia mallina omalle ammatinvalinnalle. Vanhemman tai muun perheen jäsenen ammatti on monelle turvalliselta tuntuva valinta, koska se on tullut tutuksi kodin kautta ja sen työnkuvasta tiedetään paljon.

Mut sit mummo oli semmonen aivan ihana, se opettaja-mummo, et siitä ehkä oli saanu semmosen muistikuvan, että mummo oli niin hirmu kiva ja, ja herttanen ja, että silleen, että opettajana on kivaa ja (.) ja sit tietysti malli, olihan se äiti oli silloin sijaisopettajana ja isäkin oli opettajana, et sieltähän se on malli tullu. Se on helppo ratkasu sit lähtee opettajaks. (N288)

Samanlaisia havaintoja ovat tehneet myös Trice ja Knapp (1992 355–357), joiden tutkimuksessa viidettä ja kahdeksatta luokkaa opiskelevista nuorista yhteensä 18 % osoitti kiinnostusta vanhemman ammattia kohtaan. Erityisesti nuoret olivat kiinnostuneita äidin ammattista, josta myös tiedettiin isien ammattia enemmän.

Kertomukset ahkeruudesta ja työstä nousivat esille, kun vanhemmat kertoivat, mitä omat vanhemmat ovat antaneet perintönä. Nämä arvot kuvastavat hyvin myös Suomen sen aikaisen maatalousyhteiskunnan arvoja, joita korostettiin 1970-luvulle asti myös koulukasvatuksessa (Havén 1999, 44). Työn ja ahkeruuden korostaminen voivat edesauttaa myös opiskelu- ja koulunkäyntimotivaatiota. Toisaalta vaatimuksina ja arvoina on esitetty kouluttautuminen ja opiskelu. Lapsille on haluttu mahdollistaa parempi tulevaisuus muunlaisen kuin raskaan maataloustyön parissa.

Ett oikeestaan sieltä äidin lapsuudenkodista oon sen, että työtä on aina pitäny tehdä sen ruokansa etteen, ett ei oo paljon lepopäiviä ollu. Ja kotona on kyllä vaadittu koulutusta, kerrottu, että täytyy lukea, että ei tarvitsisi niin paljoa tehdä töitä. (N598)

Useimmiten omalta lähtöperheeltä saatiin kannustusta kouluttautumiseen, ja lähtöperheessä koulutusta myös arvostettiin paljon. Tämän voi arvioida vaikuttaneen siihen, että niin moni myös matalan sosioekonomisen tason lähtöperheistä oleva kouluttautui eteenpäin.

Työnteosta ja ahkeruudesta puhuttiin kuitenkin myös kriittisemmässä sävyssä. Kauppilan (2000, 91–103) mukaan kolmannelle ja neljännelle koulutussukupolvelle on ominaista jo koulukriittisyys ja ihmissuhteiden laajempi osuus kertomuksissa. Enää työtä ei nähdä ensisijaisena elämän sisältönä, vaan harrastukset ja vapaa-ajan elämä koetaan yhä tärkeämmiksi. Tämä näkyi myös vanhempien kertomuksissa, vaikka edelleen heistä suuri osa tuotti kertomusta työn arvostuksesta ja omien vanhempien utteruudesta.

Kaikissa vanhempien lähtöperheissä ei ollut koulutusmyönteisyyttä, vaan löytyi myös koulutukseen neutraalisti tai kielteisesti suhtautuvia perheitä. Vanhempien ei koettu olleen tukena koulutuksen ja ammatin valinnan suhteen, koska heillä ei ollut koulutusta ja lapsen koulunkäyntiä ei ole osattu tukea.

Että ei kannustusta ei tullut. Äiti on paremminkin puhunut koulutetuista ihmisistä, että ja varsinkin hyvä, paljon tai vähänkin parempiosasista ihmisistä negatiivisesti. Että ei, ei oo oikein kannustusta sieltä puolelta tullut. (M285)

Kuten aiemmista tutkimuksista on todettu, perheen tuki on ollut tärkeä tekijä edesautta-
maan nuoren kouluttautumisessa. Toisaalta perheen negatiivinen suhtautuminen koulut-
tautumiseen on voinut toimia joissakin tapauksissa myös motivaationa menestymisessä.

...kansakoulussa, kun sain matematiikan kokeen ja sain kymppin siitä ja koe, koepaperiin piti vanhempien nimi laittaa ja minä sitten sillä kertaa satuin menemään isän luokse. Ja isä katsoi koetta ja sanoi, että jos saat kymmenen kertaa peräkkäin kymppin, niin minä ostan sinulle kellon. Ja tuota isä oli sitten sanonut äidille, että minä sanoin Matille niin, mutta kukaanhan ei koskaan saa kymmentä kertaa peräkkäin kymppiä, että ei oo vaaraa, että minä joudun ostamaan kellon. Mutta siinä vaan kävi niin, että minä sain. (M285)

Koulutushalukkuutta ja – valmiuksia ovat olleet muovaamassa varallisuus sekä perheen kulttuuriset ja sosiaaliset resurssit. Bourdieun mukaan (1986) kulttuurinen pääoma periytyy habituksen välityksellä sukupolvelta toiselle ja on näin osaltaan vaikuttamassa koulu- ja uravalintoihin. Monet kertomuksista todentavat, että koulutuspoluilla etenemiseen on tarvittu kulttuurista pääomaa. Lähtöperheen kulttuurinen pääoma ei kuitenkaan määrää täysin tulevaisuutta ja tulevaa koulutusuraa. Schoon ym. (2006) korostavat vanhempien odotusten ja tuen merkitystä nuoren koulutuspolun suhteen. Useimmiten omalta lähtöperheeltä on saatu kannustusta kouluttautumiseen, jota myös arvostettiin paljon. Tämän voi nähdä olevan merkittävä tekijä sille, miksi moni matalan sosioekonomisen tason lähtöperheistä oleva kouluttautui ja liikkui sosiaalisesti sen avulla. Vanhempien antama kannustus kouluttautumiseen on ollut tärkeä tekijä sosiaalisen liikkuvuuden mahdollistamiseksi (Härkönen 2010). Fantuzzo, McWayne ja Perry (2004, 474–478) ovat tutkineet etniseen vähemmistöön ja matalaan tulotasoon kuuluvia perheitä, joissa koulutyön sujuvuutta edesauttoivat muun muassa ääneen lukeminen lapselle, koulun käynnistä kysyminen ja sopivan oppimispaikan tarjoaminen kotoa. Jos perheessä tarjotaan tukea, edesauttaa se lapsen oppimista myös koulussa vanhempien tulotasosta riippumatta.

Haastatteluisia tulivat esille vahvasti vanhempien omien vanhempien edustamat koulutussukupolvet kokemuksineen (Kauppila 2000, 61–77): Niukan koulutuksen sukupolvi tulee esille elämänhistoriahaastatteluisia pääasiassa vanhempien kertoessa mummoistaan ja ukeistaan sekä vanhempien kuvatessa omien vanhempiensa nuoruutta niukkuuden aikoina. Joidenkin haastateltujen omatkin vanhemmat saattoivat kuulua kyseiseen sukupolveen. Heille koulutus oli ihanne ja elämä kamppailua. Suomessa maa- ja metsätalous olivat vielä 1950-luvun suurimpia työllistäjiä ja vasta 1970-luvun lopulla palvelualojen työntekijät ylittivät puolet työvoimasta (Havén 1999, 44). Elinkeinorakenteen muutos tapahtui kuitenkin nopeasti maatalousyhteiskunnasta palkkatyön yhteiskuntaan. (Keinänen 2009, 43–

45.) Osa vanhempien lähtöperheistä kuuluu jo rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolveen. Tämän sukupolven historiallinen konteksti oli yhteiskunnan rakennemuutos, jolloin koulutuksesta tuli väline halutun työpaikan saavuttamiseen ja mahdollisuus sosiaaliselle nousulle. Yhteiskunnassa on tuolloin vallinnut koulutusoptimismi, joka kuvastuu osaltaan vanhempien koulutus- ja työpolkuihin.

Nykynuorten eli elämänhistoriaansa kertoneiden vanhempien omien lasten historiallinen aika on kuitenkin erilainen. Vielä ei tiedetä, säilyykö koulutusoptimismi jatkossa ja pystyvätkö esimerkiksi tämän tutkimuksen informanttien lapset säilyttämään saman koulutustason kuin vanhempansa tai jopa kouluttautumaan vielä pidemmälle.

POHDINTA

Tärkeä tekijä, joka on suunnannut tuloksia, on haastateltujen vanhempien tausta. He ovat pääosin ylempää ja alempaa keskiluokkaa. Enemmistö heistä on sosioekonomiselta taustaltaan alempia ja ylempiä toimihenkilöperheitä. Tulokset olisivat varmasti erilaisia, jos mukana olisi kaikenlaisia sosioekonomisen taustan omaavia perheitä. Haastatellut vanhemmat ovat Pohjois-Karjalan alueelta, joten näyte on alueellisesti rajallinen.

Vanhempien kokemukset koulutuksesta ja työstä ovat monenlaisia. Heidän koulutus- ja työpolkunsa voi tyypitellä neljään erilaiseen polkukertomukseen, jotka ovat vähitellen koulutuspolkuaan rakentavat, alan vaihtajat, suoran tien kulkijat sekä pätkätyöläiset. Täten peruskoulun päättöluokkalaisten vanhemmat kantavat monenlaista koulutus- ja työkokemusta.

Vanhempien elämänhistorioista ja heidän kertomastaan käy ilmi, että vähitellen koulutuspolkuaan rakentaneet ovat kohdanneet vaatimuksia elinikäisestä kouluttautumisesta ja toisaalta omaa innostusta kouluttautua. Alan vaihtajat ovat kohdanneet yhteiskunnallisen tilanteen muuttumisen seurauksena vaatimuksen uudesta ammatista ja työurasta. Suoran tien kulkijat ovat suunnanneet koulutuksen jälkeen heti työelämään ja luoneet vakaan työuran. Pätkätyöläiset ovat sitä vastoin kokeneet katkonaisen ja useita siirtymiä sisältävän työuran. Vanhempien koulutus- ja työpolkuja suuntaavina tekijöinä ovat olleet yhteiskunnallinen tilanne ja aikakausi, paikka, sattuma, lähtöperhe ja muut tärkeät henkilöt, mielikuvat ammasteista, elämäntilanne sekä biologiset ja neurologiset tekijät. Yksilön valinnat, kiinnostukset sekä tavoitteet ovat kaiken tämän polttopisteessä. Mikään edellä kuvatuista tekijöistä ei yksin suuntaa valintoja, vaan kyse on usean eri tekijän vuorovaikutuksesta.

Saaduilla tuloksilla on yhtäläisyyksiä Puhakan (1998) ja Sinisalonen (1989) hahmottamiin koulutus- ja työpolkuihin. Kaikenlaiset koulutus- ja työpolut eivät kuitenkaan tulleet esille tutkimuksen aineistossa. Puhakan (1998) esittelemistä poluista eivät näyttäytyneet muutosten polku, polun etsijät, palkkatyötön polku tai koulutuspolun ulkopuolelle jääneiden polku. Tähän on vaikuttanut aineiston pienuus verrattuna Puhakan kvantitatiiviseen aineistoon sekä se, että informantit olivat kouluttautuneita, työssä käyviä pääasiassa alemman ja ylempään keskiluokan vanhempia. Sinisalonen (1989, 58–59) esille nostama pysähtynyt työvoimauraa ei tullut samasta syystä esille tuloksissa. Pysähtynyttä työvoimauraa kuvasivat työttömyys, kouluttautumattomuus sekä työmuotojen vaihtelu. Tuloksista tulee esille, että kaikki vanhemmat olivat hankkineet koulutuksen.

Vanhempien lähtöperheillä on ollut keskeinen merkitys koulutus- ja työpolun muotoutumisessa sekä osallistumisessa valintoihin. Haastatteluissa lähtöperheen vaikutus ja merkitys tulee esille osana kerrottua. Suurin osa vanhemmista kokee saaneensa itse vaikuttaa tulevaan koulutusvalintaansa sekä ammattiinsa. Pääasiassa lähtöperheet ovat tukeneet sekä kannustaneet vanhempia koulutuksen ja ammatinvalinnan suhteen. Usko koulutuksen voimaan ja kannattavuuteen on ollut huomattava. Joitakin kokemuksia on kuitenkin myös neutraalisti koulutukseen suhtautuvista vanhemmista ja jopa negatiivisesta suhtautumisesta koulutukseen. Nämä eivät kuitenkaan ole olleet esteenä koulutus- ja työpoluilla. Vanhemman ammatti on voinut olla myös mallina omalle ammattiuralle, jonne hakeutuminen on voinut tuntua turvalliselta valinnalta. Joskus vanhempi on myös ehdottanut jotakin tiettyä alaa, mutta useimmiten vanhemman tarjoama urareitti päättyi tavalla tai toisella ja vaihtui toiseen. Lähtöperhe on välittänyt erityisesti ahkeruutta ja työn tekemistä korostavia arvoja ja periaatteita. Haastateltujen omilla vanhemmilla sekä isovanhemmilla on ollut kokemuksia myös koulutukseen pääsemättömyydestä sekä taloudellisista vaikeuksista. Luultavasti tämän takia vanhempien lähtöperhe on arvostanut koulutusta ja kannustanut siihen.

Jokainen haastateltu vanhempi on kouluttautunut kuitenkin vähintään omien vanhempien koulutustaustan tasoisesti ja osa sitä korkeammalle. Tästä voi päätellä, että usko koulutuksen voimaan on edelleen korkea haastateltujen peruskoululaisten vanhempien sukupolvessa. Kaikki edellä kuvatut tekijät ovat perintöä, jota vanhemmat kantavat mukanaan ja joiden voidaan nähdä vaikuttavan myös omille lapsille välitettyyn koulutus- ja ammatitiperintöön.

Vanhempien koulutus- ja työpolut ovat muodoltaan erilaisia sen mukaan, millaisia kokemuksia heidän urallaan on ollut. Kokemuksia on vakaista työurista ja yhteiskunnan haalumasta suorasta reitistä suoraan koulusta työelämään, mutta myös epävakaisesta koulutus- ja työpoluista. Elämänhistorioissa ei ole näin ollen ollut vain yhtä tapaa rakentaa omaa urapolkua. Polkutyyppien erilaisuus olisi todennäköisesti korostunut, jos haastateltuja olisi ollut enemmän ja erilaisista sosiaalisista taustoista. Tulosten mukaan Baruchin (2004) kuvaamat vanhanmalliset ”lineaariset” työurat ovat vähäisiä verrattuna tulevaisuudessa yhä lisääntyviin monisuuntaisiin työpolkuihin. Epälineaariset työurat ja ennakoimattomuus työmarkkinoilla ovat selkeästi lisääntyneet, jos niitä vertaa vanhempien omien vanhempien työpolkuihin, jotka olivat pääasiassa yhdestä ammatista ja työstä koostuvia.

Vanhempien koulutus- ja työpolkujen muotoutumiseen vaikuttavat tekijät ovat verrattavissa Elderin (1994) esittelemiin neljään keskeiseen elämäntapahtumaan vaikuttavaan tekijään, jotka olivat tietynä historiallisena aikana eläminen, elämäntapahtumien ajoittuminen, oman elämän linkittyminen muiden ihmisten elämään ja ihmisen toimijuus valintojen tekemisessä. Vanhempien koulutus- ja ammatinvalinnan muotoutumiseen ovat vaikuttaneet sattuma, asuinpaikka, yhteiskunnallinen tilanne ja ajanjakso, terveydelliset ja neurologiset syyt, lähtöperhe, muut tärkeät henkilöt, mielikuvat ammateista, elämäntilanne sekä yksilö ja hänen valintansa, mieltymyksensä ja tavoitteensa. Myös Jimenez ja Salas-Velasco (2000, 295–297) korostavat koulutusvalintoihin vaikuttavina tekijöinä opiskelukyvykkyyden, sosiaalisen taustan ja perheen varallisuuden ohella yksilön henkilökohtaisia mieltymyksiä.

Vanhempien kertoessa omista valinnoistaan, reiteistä ja kokemuksista esille tulevat yhtäläisyydet Kauppilan (2000) esittämiin kolmanteen ja neljänteen koulutussukupolveen. Haastateltavien elämänkulut sijoittuvat pääasiassa hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolveen. Kertomuksista välittyvät myös koulutus itsestäänselvytenä, koulutuskvalifikaatioiden kokemus inflaatio sekä yhteiskunnalliset muutoksen osana työ- ja koulutusuraa. Valintamahdollisuuksia on ollut paljon mutta myös riskejä niiden suhteen. Valintojen kehyksenä ovat elinikäinen oppiminen ja lisääntyvässä määrin tehokkuus, kilpailu ja epävarmuus (Kauppila & Hartikainen 2012). Haastateltujen kertoessa omista vanhemmistaan ja lähtöperheestään osana valintoja välittyvät toisen koulutussukupolven kokemukset työstä elämän sisältönä ja ahkeruuden tärkeydestä. Tämä välittyy vanhempien koulutuspoluissa ahkerana koulutukseen pyrkimisenä ja työnteon haluna. (Kauppila 2000, 51–107.)

Perheet välittävät kulttuurista, taloudellista ja sosiaalista pääomaa (Bourdieu 1986), joiden merkitys koulutus- ja työpoluille tulee esille myös tässä tutkimuksessa. Vanhempien omien vanhempien taloudellisen ja kulttuurisen pääoman vähäisyys on joissakin tapauksissa ollut esteenä kouluttautumiselle. Tästä syystä vanhempien omat vanhemmat pääasiassa ovat korostaneet koulutuksen merkitystä ja halunneet antaa omille lapsille mahdollisuuden siihen. Kulttuurinen pääoma on rajoitteena silloin, kun lähtöperhe ei ole osannut välttämättä tukea koulunkäyntiä ja kannustaa siihen tarpeeksi ja etuna siten, että lähtöperhe on kannustanut koulutukseen ja pitänyt sitä jopa itsestäänselvytenä. Taloudelliset rajoitteet tulevat esille siinä, että erityisesti pienmaatilojen lapset joutuivat osallistumaan tilan töihin, kun varakkaampien perheiden lapset eivät tätä välttämättä joutuneet tekemään ja saivat täten keskittyä paremmin esimerkiksi koulutehtävien tekemiseen. Sosiaalisen pääoman merkityksestä kertoo myös se, että ainakin osa vanhemmista on kouluttanut samaan ammattiin kuin oma vanhempi. Tällöin sosiaalisista suhteista on voinut olla etua esimerkiksi työllistymisen suhteen.

Pelkkä koulutus ei kuitenkaan enää automaattisesti takaa työtä ja hyvää toimeentuloa (ks. esim. Suikkanen ym. 1999), vaikka tällä hetkellä vielä työmahdollisuuksia on tarjolla yhä enemmän hyvin koulutetuille yksilöille (Smith 2009, 371). Korkeaa koulutusta on pidetty ”ajokorttina hyvään elämään” mutta senkään tuottama työmarkkina-asema ei ole enää yhtä hyvä kuin ennen (Nori 2011, 11). Nähtävillä on yhä vaativampi kamppailu Bourdieun (1986) esittämistä pääomista. Korkean koulutustason ja jatkuvan oppimisen ollessa normi lähtöperheen kautta perintönä tuleva elämänhistoriallinen, kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen pääoma saattaa olla entistä tärkeämpää. Tulevaisuudessa vanhempien lapset eivät mahdollisesti enää kouluttaudu vanhempiaan pidemmälle. Tämä johtuu siitä, että vanhempien oma koulutustaso on noussut ja tulevaisuudessa kilpailu koulutus- ja työpaikoista tulee vain kiihtymään – ainakin joksikin aikaa.

LÄHTEET

- Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) (1996). *Oppiminen ja elämänhistoria*. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Antrop-González, R., Vélez, W. & Garrett, T. (2010). Examining familial-based academic success factors in urban high school students: The case of Puerto Rican female high

- achievers. Teoksessa W. Jeynes (toim.) *Family factors and the educational success of children*. New York: Routledge, 137–160.
- Bandura, A. (1982). The psychology of chance encounters and life paths. *American Psychologist*, 37, 747–755.
- Baruch, Y. (2004). Transforming careers: from linear to multidirectional career paths. Organizational and individual perspectives. *Career Development International*, 9(1), 58–73.
- Bertaux, D. & Thompson, P. (2006). Introduction. Teoksessa D. Bertaux & P. Thompson (toim.) *Pathways to social class: A qualitative approach to social mobility*. New Jersey: Transaction Publishers, 1–31.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. Teoksessa J. G. Richardson. (toim.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press, 241–258.
- Cole, A.L. & Knowles, J.G. (2001). *Lives in context: The Art of life history research*. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Dearing, E., Kreider, H. & Weiss, H.B. (2010). Increased family involvement in school predicts improved child teacher relationships and feelings about school for low-income children. Teoksessa D. Bertaux & P. Thompson (toim.) *Pathways to social class: a qualitative approach to social mobility*. New Jersey: Transaction Publishers, 224–252.
- Elder, G. H. (1994). Time, human agency, and social change: Perspectives on the life course. *Social Psychology Quarterly*, 57(1), 4–15.
- Faas, C., Benson, J.M. & Kaestle, C.E. (2013). Parent resources during adolescence: effects on education and careers in young adulthood. *Journal of Youth Studies*, 16(2), 151–171.
- Fantuzzo, J., McWayne, C., & Perry, M. A. (2004). Multiple dimensions of family involvement and their relations to behavioral and learning competencies for urban, low-income children. *School Psychology Review*, 33(4), 467–480.
- Goodwin, J. & O'Connor, H. (2009). Whatever happened to the young workers? Change and transformation in 40 years at work. *Journal of Education and Work*, 22(5), 417–431.
- Havén, H. (1999). *Kansanopetus*. Teoksessa K. Andreasson & V. Helin (toim.) *Suomen vuosisata*. Helsinki: Tilastokeskus, 42–46.
- Härkönen, J. (2010). Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus. Teoksessa J. Erola (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 51–66.
- Ilmarinen, J. (2000). Työikäiset ja elämänkulku. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) *Suomalainen elämänkulku*. Helsinki: Tammi, 173–193.
- Jæger, M. M. (2009). Equal access but unequal outcomes: Cultural capital and educational choice in a meritocratic society. *Social Forces*, 87(4), 1943–1971.
- Jimenez, J.D. & Salas-Velasco, M. (2000). Modelling educational choices. A binominal logit model applied to demand for higher education. *Higher Education*, 40, 293–311.
- Järvinen, T. & Vanttaja, M. (2000). Koulutuksen hyvä- ja huono-osaiset. *Laudaturylioppilaiden ja koulutuksesta karsiutuneiden kotitaustat*. *Kasvatus*, 31(3), 205–216.

- Kauppila, J. (2000). Sivistysihanteesta markkinatavaraksi? Koulutus ja oppiminen elämänkulun rakentajina. Teoksessa J. Houtsonen & J. Kauppila & K. Komonen (toim.) Koulutus, elämänkulku ja identiteetti. Kasvatussosiologiaa avauksia suomalaisten oppimiseen. Joensuun yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 3, 51–107.
- Kauppila, J. & Hartikainen, E. (2012). Sukupolvien vuodenaajat. Suomalainen elämänkulku ja sukupolvikonfliktit hyvinvointivaltiossa. *Aikuiskasvatus*, 32(3), 166–176.
- Keinänen, P. (2009). Elinkeinorakenteen muutos – maatalousvaltaisuudesta palkansaajien ja palveluiden yhteiskuntaan. Teoksessa A. Pärnänen & K-M. Okkonen (toim.) Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet. Helsinki: Tilastokeskus 41–59.
- Kivinen, O. Rinne, R. & Ahola S. (1989). Koulutuksen rajat ja rakenteet. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Kniveton, B. H. (2004). The influences and motivations on which students base their choice of career. *Research in Education*, 72, 47–59.
- Kokko, K. (2010). Työ. Teoksessa L. Pulkkinen & K. Kokko (toim.) Keski-ikä elämänvaiheena. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 352, 32–39.
- Metso, T. (2004). Koti, koulu ja kasvatus – kohtaamisia ja rajankäyntejä. Suomen kasvatustieteellinen seura: Kasvatusalan tutkimuksia 19.
- Myrskylä, P. (2012). Alueellisten työmarkkinoiden muutos. Alueellisten työmarkkinoiden muutos. Työ ja yrittäjyys1/2001. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja.
- Mäkinen, J. Kyhä, H. & Olkinuora, E. (2006). Nuoret aikuiset ja työn epävarmuus. Teoksessa: J. Mäkinen & E. Olkinuora & R. Rinne & A. Suikkanen (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 139–154.
- Naumanen, P. & Silvennoinen, H. (2010). Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa: J. Erola (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.
- Nori, H. (2011). Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteen aloille hakeutumisesta 2000-luvun alussa. Turun yliopisto. *Annales Universitatis Turkuensis C* 309.
- Puhakka, H. (1998). Naisten elämänkulku nuoruudesta aikuisuuteen - koulutuksen merkitys elämän kulussa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 42.
- Rouhelo, A. (2006). Akateemisten suorat ja polveilevat urapolut. Teoksessa: J. Mäkinen & E. Olkinuora & R. Rinne & A. Suikkanen (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 121–138.
- Schoon, I., Martin, P. & Ross, M. (2006). Career transitions in times of social change. His and her story. *Journal of Vocational Behavior*, 70, 78–96.
- Schultheiss, D.E. (2003). A relational approach to career counseling: Theoretical integration and practical application. *Journal of Counseling & Development*, 81, 301–310.
- Sinisalo, P. (1986). Työvoimaura ja yksilön kehitys. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia n:o 63. Helsinki: Valtionpainatuskeskus
- Smith, D. I. (2009). Changes in transition: the role of mobility, class and gender. *Journal of Education and Work*, 22(5), 369–390.
- Sugarman, L. (2001). Life-span development: frameworks, accounts and strategies. Hove: Psychology Press.

- Suihkonen, S. (2007). Vanhempien osallistuminen nuoren ammatinvalintaan kolmen sukupolven kokemana. Teoksessa P-K. Juutilainen (toim.) Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen. Joensuu: Joensuun yliopisto, 33–55.
- Suikkanen, A., Linnakangas, R. & Karjalainen, A. (1999). Koulutus ja muuttuneet työmarkkinat. Teoksessa R. Linnakangas (toim.) Koulutus ja elämäntulkku. Näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuteen. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 45–88.
- Suikkanen, A., Martti, S. & Huilaja, H. (2006). Nuorten aikuisten elämäntulkku ja sosiaaliset valinnat. Teoksessa J. Mäkinen, E. Olkinuora, R. Rinne & A. Suikkanen (toim.) Elinikäisestä työstä elinikäiseen oppimiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 103–120.
- Tilastokeskus. (1989). Sosioekonomisen aseman luokitus 1989.
https://www.stat.fi/meta/luokitukset/sosioekon_asema/001-1989/kasikirja.pdf (luettu 25.2.2016)
- Trice, A. D. & Knapp, L. (1992). Relationship of children`s career aspirations to parents occupations. *The Journal of Genetic Psychology*, 153(3), 355–357.
- Vuorinen, P. & Valkonen, S. (2005). Ammattikorkeakoulu ja yliopisto yksilöllisten koulutustavoitteiden toteuttajina. Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkimusselosteita 25. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vanhempien osallistuminen peruskoulunsa päättävän nuoren koulutusreittivalintaan

Anna-Loviisa Saari

Peruskoulun päättövaiheessa nuori tekee merkittäviä tulevaisuuttaan koskevia päätöksiä pohtiessaan omaa koulutus- ja ammatinvalintaansa. Nuori ei tee valintojaan tyhjiössä, vaan koulutus- ja ammatinvalintaprosessi tapahtuu sosiaalisessa ympäristössä. Ihmiset nuoren ympärillä voivat vaikuttaa hänen valintoihinsa. Usein kaikkein lähimmän sosiaalisen verkoston nuoren ympärillä muodostaa hänen oma perheensä; vanhemmat ja mahdolliset sisarukset. (Suihkonen 2007, 33.) Myös nuoren vanhemmille peruskoulun päättövaihe voi olla jännittävää ja ajatuksia herättävää aikaa. Vanhemmilla voi olla omia toiveita ja mielipiteitä siitä, mikä olisi nuorelle paras koulutusreitti. Vanhemmat voivat ottaa osaa nuoren koulutusreittisuunnitteluun kukin omalla tavallaan, esimerkiksi nuoren kanssa neuvotellen ja yhdessä vaihtoehtoja tutkien. Jos vanhemmat ovat nuoren kanssa erimieltä suunnitelmista, saattaa esiintyä myös konflikteja. (Vrt. Young, Valach, Paselaukho, Dower, Matthes, Paproski & Sankey 1997, 77).

Tämä artikkeli pohjautuu pro gradu -tutkielmaani "*Vanhempien osallistuminen peruskoulunsa päättävän nuoren koulutusreittivalintaan*". Pro gradu -tutkielmani aiheena oli peruskoulun 9. luokkalaisten vanhempien osallistuminen nuoren koulutusreittivalintaan. Tutkimusaineistona on ollut projektin kyselyaineisto (n = 304). Tutkimuskysymyksenä on ensinnäkin, millaisia nuorten koulutusreittisuunnitelmat ovat vanhempien tietojen mukaan ja millä tavalla nuoren sukupuoli ja perheen koulutustaso ovat yhteydessä koulutusreittisuunnitelmiin. Keskeisenä kysymyksenä on, millaisilla toiminnoilla vanhemmat osallistuvat nuoren koulutusreittisuunnitteluun ja millä tavalla nuoren koulutusreittisuunnitelma, sukupuoli ja perheen koulutustaso ovat yhteydessä vanhempien osallistumiseen.

Kun nuorilta kysytään, kenen kanssa he suunnittelevat koulutus- ja ammatinvalintaansa, vanhemmat nousevat esiin kaikkein tärkeimpänä tahona (Tynkkynen, Nurmi & Salmela-Aro 2010, 552; Phillips, Cristopher-Sisk & Gravino 2001, 198). Tästä huolimatta, vanhempien osallistumisen tapoja tai ylipäätään muiden ihmisten osallisuutta yksilön päätöksenteossa on perinteisissä ammatinvalinnanteorioissa tutkittu melko vähän. Koulutus- ja ammatinvalintaa on perinteisesti tarkasteltu ensisijaisesti itsenäisenä valintaprosessina,

jossa päätöksenteko tapahtuu rationaalisen pohdinnan tuloksena. Viimeaikoina suhdeverkoston merkityksen huomioiva, relationaalinen näkökulma koulutus- ja ammatinvalintaan on noussut tutkijoiden mielenkiinnon kohteeksi (ks. esim. Phillips ym. 2001, 193–194). Vanhempien osallistumisesta on syytä tutkia sekä nuorten että heidän vanhempiensa näkökulmasta. Tässä artikkelissa asiaa lähestytään vanhempien näkökulmasta.

KOULUTUSREITTIVALINTA JA PERHETAUSTA

Peruskoulun jälkeen tapahtuva toisen asteen koulutusvalinta on keskeinen koulutusreitivalinta suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Tavanomaisimpia koulutusreittejä tai -väyliä ovat ammatillinen koulutus, lukio ja kaksoistutkinto. Näiden lisäksi nuoren on mahdollista hakeutua esimerkiksi ammattistartille, kymppiluokalle, taluskouluun tai erilaisiin valmentaviin ja kuntouttaviin koulutuksiin. Nämä muut vaihtoehdot eivät kuitenkaan tuota ammatillista pätevyyttä tai jatko-opintokelpoisuutta korkea-asteen opintoihin. Koulutusreitivalinta ei pidä sisällään yhtä spesifiä tietoa kuin ”koulutusvalinta”, johon voidaan ajatella kuuluvan koulutusreitit lisäksi myös tarkemmin eritelty tieto koulutusalaista tai suuntautumisvaihtoehdosta (esim. sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, lähihoitaja). Peruskoulun jälkeinen koulutusreitivalinta on osa laajempaa koulutus- ja ammatinvalintaprosessia, jonka ajatellaan nykyään olevan koko elämänlaajuinen, jatkuva kehitysprosessi (Savickas, Nota, Rossier, Dauwalder, Duarte, Guichard, Soresi, van Esbroeck & van Vianen 2009, 240–242).

Peruskoulun jälkeinen koulutusreitivalinta on nuoren myöhemmän koulutuspolun kannalta merkityksellinen valinnan paikka. Valitessaan ammatillisen koulutusreitit nuori saa noin kolmen vuoden opiskelun jälkeen ammatillisen tutkinnon ja hänellä on mahdollisuus siirtyä työelämään. Lukion valinneiden on sen sijaan jatkettava opiskeluaan pidemmälle ammatillisen pätevyyden hankkimiseksi. Lukio toimii yleissivistävänä koulutuksena, jonka tehtävänä on valmistaa opiskelijoita jatko-opintoja varten. (ks. OPH 2012, 235.) Kaksoistutkinnon suorittava nuori saa sekä ammatillisen pätevyyden että lukio-opintojen tarjoamia lisävalmiuksia jatko-opintoja varten (OPH 2010). Teoriassa ammatillisen koulutuksen ja lukion suorittaneilla nuorilla on samat mahdollisuudet hakea korkea-asteen opintoihin. Käytännössä toisen asteen koulutusreitivalinta suuntaa voimakkaasti nuoren tulevaa koulutuspolkua ja korkea-asteen opintoihin hakeutumista (ks. Vuorinen-Lampila & Valkonen 2012, 198.) Naisten ja miesten koulutusurat lähtevät eriytymään heti peruskoulun päätyttyä. Tytöistä selvästi suurempi osa hakeutuu peruskoulun jälkeen lukioon kuin ammatilliseen koulutukseen. Poikien kohdalla ammatillisen koulutuksen suosio on peruskoulun päätyttyä suurempi, mutta myöhemmissä vaiheissa miehet eivät enää hae ammatilliseen koulutukseen yhtä usein kuin naiset. (Kaukonen 2009).

Nyysölä (2004, 222–223) tyypittelee peruskoulunsa päättävien nuorten koulutusvalintoja kolmeen erilaiseen valintatyyppiin: koulutusvalinta voi olla vapaaehtoinen valinta, normatiivinen valinta tai valitsematta jättäminen. Vapaaehtoinen valinta on luonteeltaan positiivinen, yksilön omilla ehdoillaan tekemä valinta, jolla hän ”ottaa haltuun” oman elämäntilanteensa. Normitettu valinta on eräänlainen pakkovalinta, johon voi liittyä sosiaalista painetta tai velvollisuuden tunnetta. Normitettu valinta voi olla kyseessä myös silloin

kun todellisia vaihtoehtoja ei olosuhteiden pakosta ole. Valitsematta jättäminen on myös eräänlainen valinta – siinä yksilö jättää kokonaan valitsematta ja ikään kuin ajelehtii elämäntilanteesta toiseen. Peruskoulun jälkeen tapahtuva koulutusvalinta voi periaatteessa olla millainen tahansa näistä kolmesta erityyppisestä valinnasta.

Lukiovalinta on Nyyssölän (2004, 226) mukaan usein ”todellisen” valinnan pitkittämistä. Nuori voi kertoa menevänsä lukioon, koska haluaa vielä miettimisaikaa uravalinnalleen. Tällöin kyseessä on tietyllä tavalla valitsematta jättäminen. Osalle lukioon hakevista nuorista valintapäätös on tietenkin harkittu ja tietoinen ja sillä halutaan mahdollistaa myöhempiä koulutusvalintoja. Opinto-ohjauksen tila -arvioinnissa (Numminen, Jankko, Lyra-Katz, Nyholm, Siniharju & Svedlin 2002, 92–93) lähes puolet (49 %) lukion valinneista perusteli valintaansa sillä, että he saavat lukiossa lisää aikaa ammatinvalinnan miettimiseen. Lukiovalinta oli itsestään selvä 13 prosentille ja muille valinta selkeni yläkoulun aikana. Lukion valintaan vaikutti oppilaiden mielestä eniten koulumenestys ja tulevasta työstä maksettava palkka. Tytöt painottivat mahdollisuutta toteuttaa kykyjään. Pojat pitivät tärkeinä esikuvien ja vanhempien vaikutusta sekä sitä, että koulu on lähellä kotia. Keskiluokkaisille nuorille lukiovalinta ja usein sen jälkeinen korkeakouluopiskelukin ovat valintoina itsestäänselvyyksiä, joita ei tarvitse perustella. Myös nuorten vanhemmat pitivät lukiovalintaa lapsensa kohdalla itsestään selvyytenä. (Lahelma 2003, 240; Brunila, Kurki, Lahelma, Lehtonen, Mietola & Palmu 2011, 315.) Lukio voi tuntua tutulta ja turvalliselta valinnalta nuoresta, koska opiskeltavat aineet ja koulukulttuuri säilyy samankaltaisena kuin peruskoulussa. Tuttuutta entisestään lisää se, jos lukio sijaitsee samassa pihapiirissä kuin yläkoulu ja osa yläkoululta tutuista opettajista opettaa myös lukion puolella. (Brunila ym. 2011, 314.)

Ammatilliseen koulutukseen hakeva joutuu tekemään valintoja useiden eri alojen ja linjojen välillä. Vaihtoehtojen runsauden takia valinta voi olla haastavampi kuin lukiovalinta. Valinta ammatilliseen koulutukseen hakeutumisesta voi olla nuorelle normatiivinen, pakon sanelema valinta silloin, kun jonnekin on pakko hakea, vaikka ei kunnolla tiedä mikä kiinnostaisi. Tilannetta mutkistaa entisestään se, että koulumenestys voi rajoittaa ulottuvilla olevien vaihtoehtojen määrää. (Nyyssölä 2004, 226.)

Kasvatustieteissä perhetaustan ja vanhempien sosiaalisen aseman yhteyttä lapsen kouluttautumiseen on tutkittu paljon. Sosiaalinen periytyvyys tarkoittaa sitä, että yksilö päätyy samantapaiseen yhteiskunnalliseen asemaan kuin vanhempansa. Sosiaalinen liikkuvuus tarkoittaa päinvastaista eli sitä, että yksilö päätyy erilaiseen sosiaaliseen asemaan, joko korkeampaan tai matalampaan, kuin vanhempansa. (Härkönen 2010, 51–52.) Tutkimusten ja tilastojen perusteella tiedetään, että koulutustasolla on taipumusta periytyä. Usein lapsi hankkii vähintään samantasoisien tai korkeamman koulutuksen kuin vanhempansa. (Myrskylä 2009; Härkönen 2010, 59; Kivinen & Rinne 1995, 38, 43.) Pitkälle kouluttautumisen todennäköisyys kasvaa sitä mukaa, mitä pidemmälle vanhemmat ovat kouluttautuneet. Suurin todennäköisyys korkea-asteen koulutuksen hankkimiseen on tutkijavanhempien lapsilla. Korkeasti koulutettujen vanhempien lapsilla on myös pienempi riski jäädä pelkän peruskoulutuksen varaan. (Myrskylä 2009.)

Koulutuksen periytyvyyttä on pyritty selittämään muun muassa vanhempien kasvatustyylin ja kodin kulttuurin kautta: lapsuuden kodin perintönä saadut arvot vaikuttavat siihen, miten nuori oppii arvostamaan koulutusta ja työtä. (Härkönen 2010, 63.) Erilaisista

sosiaalisista asemista tulevilla vanhemmilla voi myös olla toisistaan poikkeavia käsityksiä siitä, millaista koulutuspolkua nuoren kannattaa tavoitella (ks. Naumanen & Silvennoinen 2010, 74). Koulutus on merkittävin yksittäinen tekijä, joka vaikuttaa siihen, millaiseen sosioekonomiseen asemaan yksilö päätyy. Koulutus tuottaa kvalifikaatioita eli tietoja, taitoja, asenteita ja arvoja, joita yksilö tarvitsee työmarkkinoilla toimiessaan työtehtävissä ja ammateissa sekä kansalaisena yhteiskunnassa. Koulutuksen kautta ihmiset sijoittuvat erilaisiin sosioekonomisiin asemiin, sillä koulutus vaikuttaa työtehtäviin, tulo- ja elintason sekä siihen, millaiseen sosiaaliseen suhdeverkostoon yksilö päätyy. (Antikainen 2006, 140, 147–148.)

Kalalahti (2012, 385–386) pohtii, että koulutus ei periydy Suomessa niinkään sosioekonomisen vaan sosiokulttuurisen aseman ja pääomien kautta: kyse on perheen toimintamalleista ja kulttuurisista pääomista (ks. myös Kivinen & Rinne 1995, 45.) Ammatillisen koulutusreitit valitsevat tyypillisimmin työntekijä- ja maanviljelijäperheiden lapset, kun taas lukion kautta korkeakoulutukseen sijoittuvat useammin ylempien toimihenkilöiden lapset. (Emt, 48.) Järvinen ja Vanttaja (2000) ovat tarkastelleet koulumenestyjien ja koulutuksesta karsiutuneiden tyypillisiä kotitaustoja ja havainneet niiden poikkeavan toisistaan merkittävästi. Laudatur-yleisarvosanan kirjoittaneiden joukossa hyvätuloisten, korkeasti koulutettujen toimihenkilöiden lapset ovat selkeästi yliedustettuina (Vanttaja 2002, 35). Vastaavasti koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten vanhemmat ovat vähemmän koulutettuja, keskimääräistä pienituloisempia ja heikommassa työmarkkina-asemassa (Järvinen & Vanttaja 2000, 212). Nori (2011) tarkastellut yliopistoon hakeneiden ja hyväksytyjen koti-taustaa ja havainnut, että hakeneiden ja hyväksytyjen isät ovat keskimääräistä koulutettumia ja opiskelijavalinnat ”suosivat” ylempien toimihenkilöiden lapsia (Nori 2011, 113–114).

SUHDEVERKOSTON MERKITYS NUOREN KOULUTUS- JA AMMATTIVALINNOISSA

Nykypäivän Suomessa nuoren koulutus- ja ammatinvalintaprosessia pidetään ensisijaisesti yksilön omana, itsenäisenä valintaprosessina. Vanhemmat tuntuvat painottavan, että nuori saa tehdä itse valintansa omien kiinnostustensa pohjalta, vanhempien sen kummempin puuttumatta asiaan. (Suihkonen 2007, 42.) Myös nuoret itse haluavat kokea tekevänsä koulutusreitit ja ammatinvalintaan liittyvät päätökset itse. Tämä voi olla nuoruusiälle leimallinen piirre; päätöksenteon itsenäisyyttä halutaan korostaa muilta saadun tuen sijaan. (Vanhalakka-Ruoho 2010, 119.) Kaikesta huolimatta vanhemmat ovat monin tavoin mukana nuoren koulutusreitit valinnassa joko osallistumalla siihen tietoisesti tai tiedostamattaan. Myös vanhempien osallistumattomuus voi olla merkityksellinen tekijä nuoren koulutusreitit suunnittelussa. (vrt. Suihkonen 2007.) Vanhempien osallistumisen tapoja on syytä jäsentää arkisena vuorovaikutuksena ja toimintana. Myös perusopetuslaissa (628/1998) todetaan, että opetuksessa tulee olla yhteistyötä kotien kanssa. Vanhempien tai huoltajan tehtävänä on huolehtia, että lapsen oppivelvollisuus tulee suoritetuksi. Huoltajalla voidaan tarkoittaa lapsen vanhempia tai henkilöä, joille lapsen huolto on uskottu. Huoltajan tehtävänä on huolehtia lapsen hyvinvoinnista ja tukea lapsen itsenäistymistä ja

kasvamista vastuulliseen aikuisuuteen. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.) Myös opinto-ohjaaja voi olla vanhempiin yhteydessä nuoren opiskeluun ja jatkokoulutusvalintaan liittyen. Nuoren koulutusvaihtoehtoja voidaan esimerkiksi pohtia tapaamisessa, jossa ovat opinto-ohjaajan ja nuoren lisäksi läsnä myös hänen huoltajansa.

Perinteisissä ammatinvalinnanteorioissa yksilön koulutus- ja ammatinvalintaa pidetään useimmiten rationaalisena, järkiperäisenä valintana, jonka yksilö tekee itsenäisesti pohdinnan lopputuloksena. Elämänkulun sattumat, tarjoumat ja yksilön suhdeverkosto eivät saa perinteisissä ammatinvalinnanteorioissa sellaista painoarvoa, joka niille mahdollisesti kuuluisi. (Schultheiss 2003, 302; Hartung & Blustein 2002; Vanhalakka-Ruoho 2007). Perinteisesti on korostettu ammatinvalinnan ja päätöksenteon yksilöllisyyttä ja suhdeverkon vaikutus yksilön valintoihin on tulkittu negatiivisävytteisesti riippuvuudeksi. Relationaalisessa eli suhteisuuden näkökulmassa valintojen yksilöllisyyttä ja yhteisyyttä ei nähdä toisistaan vastakkaisina vaan tiedostetaan se, että yksilö voi tehdä hyviä ja yksilöllisiä valintoja suhteissa toisiin. Todellisessa elämässä ammatinvalintaan ja uraan liittyvät päätökset ovat väistämättä jollakin tavalla yhteydessä yksilön suhdeverkkoon. (Schultheiss 2003, 302, 304; Vanhalakka-Ruoho 2007, 10.) Tarkasteltaessa nuoren koulutusreitivalintaa relationaalisesta näkökulmasta mielenkiinto kohdistuu siihen, millainen asema ja merkitys perheellä ja ympäröivillä ihmisillä on nuoren valintoihin.

Suhdeverkon merkitys yksilön päätöksenteossa on myös kulttuurisidonnainen asia. Länsimaiden yksilöllisyyttä korostavassa kulttuurissa suhdeverkon merkitys ei ole yhtä ilmeinen kuin yhteisöllisessä kulttuuriperinteessä. Länsimaissa pidetään usein itsestään selvänä, että jokaisen yksilön pitäisi tehdä omat valintansa itsenäisesti. Tukeutuminen valintatilanteissa toisiin voidaan tulkita riippuvuudeksi negatiivisessa merkityksessä. (ks. Phillips ym. 2001, 194.) Yhteisöllisessä kulttuurissa voidaan vastaavasti pitää luontevana, että yksilö tekee päätöksensä yhteisön etua ajatellen ja yhteisön jäsenet ovat myös mukana vaikuttamassa päätöksiin (Launikari 2005, 158–159).

Nuoren sosiaaliseen suhdeverkkoon kuuluvat tavallisesti vanhemmat, sisarukset, kaverit ja ystävät, sukulaiset sekä mahdollisesti muita nuorelle merkityksellisiä henkilöitä kuten opettajia (ks. esim. Sharf 2010, 348). Myös oppilaanohjaaja tai opinto-ohjaaja voi olla merkityksellinen henkilö, jolta nuori saa tukea koulutusvalinnalleen. Tynkkysen ym. (2010) tutkimuksessa nuorilta tiedusteltiin, millaisissa sosiaalisissa suhteissa tai kenen kanssa he pohtivat koulutus- ja ammatinvalintaansa. Odotusten mukaisesti vastauksissa nousivat esille erityisesti äiti, isä ja ystävät. Viidennes nuorista nimesi sisarukset suhteeksi, jossa koulutus- ja ammatinvalintaa pohditaan. (Tynkkynen ym. 2010, 452.)

Suhdeverkosto on läsnä yksilön uravalinnoissa moninaisin tavoin niin keskustelujen kuin toiminnankin muodossa. Keskustelemalla muiden ihmisten kanssa nuori saa tietoa eri koulutusreiteistä, ammattivaihtoehtoista ja päätöksenteosta. Vanhempien ammatit voivat olla ensimmäisiä ammatteja, joihin lapsi tutustuu tarkemmin. Vanhemmat toimivat helposti myös esimerkkeinä tai roolimalleina, sillä heidän työssäkäyntinsä ja suhtautumisen työhen voi olla lapsen havainnoinnin kohteena. Vanhemmat voivat itse tietoisesti tai tietämättään siirtää lapsille koulutusta ja ammatteja koskevia arvoja ja asenteita (ks. Vanhalakka-Ruoho 2007, 11). Arkisen vuorovaikutuksen ja toiminnan kautta vanhemmat ovat

välittämässä kodin materiaalista, sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, sillä vanhempien toimintaan heijastuu koulutuksia ja ammatteja koskevia arvoja ja käsityksiä (ks. Bryant, Zvonkovic & Reynolds 2006, 154–155).

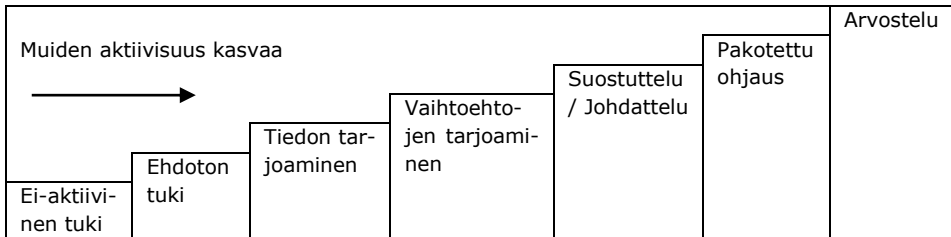
Vanhemmat voivat ottaa osaa lapsensa koulunkäyntiin sekä koulun piirissä että koulun ulkopuolella, useimmiten kotona (Marjoribanks 2002, 166–167). Koulun piirissä tapahtuva yhteistyö tarkoittaa sitä, että vanhempi on suoraan yhteydessä kouluun. (Pomerantz, Moorman & Litwack 2007, 374.) Vanhempainillat ovat kenties tavallisimpia kodin ja koulun suoran yhteistyön muotoja. Vanhempainiltojen lisäksi vanhemmat ovat usein tervetulleita koulun juhlatilaisuuksiin. Yhteistyö on myös yhteydenpitoa ja tiedottamista henkilökohtaisesti, puhelimitse tai virtuaalisesti esimerkiksi sähköpostin tai kouluhallinto-ohjelma Wilman välityksellä. (vrt. Metso 2004, 118, 123.) Edellä kuvattujen tapojen lisäksi vanhempien on mahdollista tukea lapsensa koulunkäyntiä menemällä mukaan vanhempainyhdistyksen tai erilaisten lautakuntien toimintaan. Kodin piirissä vanhemmat voivat tukea lapsen koulunkäyntiä esimerkiksi auttamalla kotitehtävissä, järjestämällä sopivat työskentelytilat opiskelua varten ja keskustelemalla koulunkäyntiin liittyvistä asioista. Vanhemmat voivat tukea lapsen opiskelua myös tavoilla, jotka eivät suoranaisesti liity kouluun, esimerkiksi lukemalla lapselle tai viemällä hänet vierailulle museoon. (Pomerantz ym. 2007, 375.)

Youngin ym. (1988, 33–34) mukaan vanhempien osallistuminen nuoren ammatinvalintaan voidaan jakaa ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja toimintaan. Vanhemman toiminta voi olla itsenäistä (independent) tai vanhemman ja nuoren yhteistä (joint). Itsenäisiä toimintoja ovat esimerkiksi nuoren puolesta toimiminen, tietojen hankinta, välineellisen tuen antaminen sekä nuoren tarkkailu. Itsenäisiä toimintoja määrittää se, että vanhempi toimii itsenäisesti nuoren puolesta. Yhteisissä toiminnoissa vanhempi toimii yhdessä nuoren kanssa. Esimerkkejä yhteisistä toiminnoista ovat nuoren neuvominen, ajatuksista kysyminen, vaihtoehtojen kehittäminen, odotusten asettaminen, ideointiin ja toimintaan haastaminen sekä palautteen antaminen. Vastaavien osallistumistapojen voidaan ajatella pätevän ammatinvalinnan lisäksi myös koulutusvalinnan tekemiseen.

Suihkosen (2007) on käyttänyt Youngin ym. (1988, 33–34) tutkimuskehikkoa omassa tutkimuksessaan, jossa hän tarkasteli vanhempien osallistumista nuoren ammatinvalintaan kolmen sukupolven kokemana. Suihkosen (2007, 47) tutkimuksessa vanhemmat olivat valmiita puuttumaan nuoren valintaan, mikäli heistä näytti siltä, että nuori oli tekemässä itselleen vahingollisia valintoja. Vanhempien osallistumisen tavat ovat vaihdelleet eri aikoina ja sukupolvien välillä on havaittavissa eroja osallistumisen tavoilla. Suihkosen (2007, 49) mukaan vanhempien vuorovaikutus lasten kanssa on lisääntynyt ja auktoriteettiasema vähentynyt verrattaessa vanhempien sukupolvia nuorempiin. Suihkosen tutkimuksessa vanhimman sukupolven edustajat ilmaisivat vahvimmin omia mielipiteitään nuoren koulutus- ja ammatinvalintaa koskien. Seuraavan sukupolven vanhemmat sen sijaan pidättäytyvät oman mielipiteen ilmaisemisesta ja painottavat, että nuori saa tehdä itse omat valintansa. (Emt, 49.) Kaikissa tutkimukseen osallistuneissa perheissä käytiin jonkinlaisia keskusteluja ammatinvalintaan liittyen. Vanhempien osalta keskustelut pitivät sisällään ennen kaikkea nuoren tukemista ja kuuntelemista. Vaihtoehtojen punnitsemista, tietojen keräämistä ja tavoitteiden selvittämistä sisältyi keskusteluihin vähäisessä määrin.

Vanhemmat kertoivat keskusteluissa mielipiteitään yleisellä tasolla nuoren koulutusvalintoihin liittyen, mutta pidättäytyivät vaikuttamasta nuoren päätöksiin. Tärkeimmäksi asiaksi vanhemmat kokivat ylipäätään jonkin koulutuksen ja ammatin hankkimisen. Kaikkia esitettyjä suunnitelmia pidettiin hyvinä vaihtoehtoina. Näin toimiessaan vanhemmat pyrkivät kannustamaan nuorta itsenäiseen ideointiin ja toimintaan. (Suihkonen 2007, 43.)

Phillips ym. (2001) tutkivat päätöksenteon relationaalisia aspekteja haastatteleamalla koulutuksesta työhön siirtyneitä nuoria aikuisia. Haastattelujen perusteella löydettiin kolme pääteemaa, jotka kuvailevat muiden ihmisten osallisuutta yksilön päätöksenteossa. Teemat ovat muiden toiminta (actions of others), tuen hakeminen muilta (recruitment of others) ja muiden poissulkeminen (pushing others away). ”Muilla” tarkoitetaan ketä tahansa henkilöä, jonka osuus yksilön päätöksenteossa on ollut jollakin tavalla merkityksellinen. Enemmistö haastatelluista nuorista mainitsi vanhemmat, sukulaisia, opettajan tai ohjaajan, ystäviä tai puolison. (Emt, 198.) Kaikki kolme pääteemaa on jaoteltu kuvaileviin luokkiin. Phillips ym. (2001, 199) jakavat muiden toiminnan seitsemään luokkaan, joissa osallistumisentapa vaihtelee neutraalista hallitsevaan (Kuvio 1).

Kuvio 1: Merkittävien muiden toiminta Phillipsin ym. (2001) mukaan. (Mukaiilta Sharf 2010, 357.)

Ei-aktiivisen tuen (nonactive support) luokassa muiden osallistuminen on passiivista; tukea tai neuvoja ei anneta, vaan muut tukevat yksilön valintoja neutraalilla tavalla. Seuraava luokka on ehdoton tuki (unconditional support), jossa muut osallistuvat edelliseen luokkaan verrattuna aktiivisemmin yksilön tukemiseen esimerkiksi keskustelemalla ja kuuntelemalla. Kaikkia yksilön esittämiä vaihtoehtoja tuetaan ja pidetään hyvinä. Kolmas luokka on ”tiedon tarjoaminen” (information provided). Muut osallistuvat tarjoamalla yksilölle tietoa esimerkiksi koulutuksesta ja työstä, mutta eivät muuten ota kantaa vaihtoehtojen suhteen. Tiedontarjoajina toimivat usein haastattelujen mukaan opettajat, opinto-ohjaajat ja muut aikuiset. (Phillips ym. 2001, 200.) Seuraavassa luokassa ”vaihtoehtojen tarjoaminen” (alternatives provided), muut tarjoavat yksilölle konkreettisia vaihtoehtoja tuomalla hänen tietoonsa esimerkiksi työllistymismahdollisuuksia. Viidennessä luokassa muiden osallistumisen tapa muuttuu suostuttelevaksi tai johdattelevaksi (push/nudge): muilla on kanta siitä, mikä olisi paras vaihtoehto ja he yrittävät ohjata yksilöä tekemään tietyn valinnan. Kuudes luokka on ”pakotettu ohjaus” (forced guidance), jossa muut yrittävät saada yksilön tekemään tietyn valinnan riippumatta hänen omista kiinnostuksistaan. Seitsemäs ja viimeinen luokka on ”arvostelu” (criticism), jossa muut kertovat yksilölle kantansa siitä, mitä hänen pitäisi tehdä ja lisäksi arvostelevat yksilön kykyjä, kiinnostuksia tai tavoitteita. (Emt, 201–202.)

Phillipsin ym. (2001) mallin toinen luokka eli "ehdoton tuki" tuntuu kuvaavan sellaista osallistumisen tapaa, jonka vanhemmat Suihkosen (2007) mukaan kokevat sopivaksi: vanhemmat ovat mukana tukemassa nuoren koulutusreittivalintaa, mutta antavat nuoren tehdä päätöksen itsenäisesti, pitäen kaikkia esitettyjä vaihtoehtoja hyvinä. Suihkosen (2007) tutkimuksessa vanhemmat pyrkivät pidättäytymään puuttumasta nuoren valintoihin ja kertoivat nuoren saavan tehdä koulutus- ja ammatinvalintaansa koskevat päätökset itse. Phillipsin ym. mallin kolme viimeistä luokkaa ovat sellaisia, joissa muut pyrkivät vaikuttamaan yksilön päätökseen tai arvostelevat sitä. Päätöksen itsemääräytyneisyys voi tällöin olla kyseenalainen.

Olen tutkielmassani hyödyntänyt Youngin ym. (1988) tutkimuskehikkoa, jota myös Suihkonen (2007) käytti omassa tutkimuksessaan. Mallissa vanhempien osallisuus nuoren ammatinvalintaan jaettiin vuorovaikutukseen ja toimintaan. Toiminta jakautui vielä erikseen vanhemman itsenäiseen toimintaan sekä vanhemman ja nuoren yhteiseen toimintaan.

Hyödynnän myös Phillipsin ym. (2001) mallia, jossa tarkastellaan muiden ihmisten tapoja osallistua yksilön päätöksentekoon. Mallissa muiden toiminta esitettiin porrastetusti siten, että osallisuuden aste kasvaa neutraalista hallitsevaan. Phillipsin ym. (2001) malli auttaa hahmottamaan sitä, miten neutraaleja tai vaikuttamaan pyrkiviä eri toiminnot ovat suhteessa yksilön päätöksentekoon

KOULUTUSREITTIVALINTA JA VANHEMPIEN KOULUTUSTASO

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä on ollut tutkia, millaisia nuorten koulutusreittisuunnitelmat ovat vanhempien tietojen mukaan ja millä tavalla nuoren sukupuoli ja perheen koulutustaso ovat yhteydessä koulutusreittisuunnitelmiin. Yhdistämällä äidin ja isän koulutustaso samaan muuttujaan saatiin perheen koulutustasoa kuvaava muuttuja. Äitien yleisin koulutus oli opistotasoinen koulutus (30,9 %). Toiseksi eniten oli yliopistokoulutettuja äitejä (25,7 %). Isistä enemmistö (29,3 %) oli suorittanut ammatillisen koulutuksen. Seuraavaksi eniten oli opistotason koulutuksen suorittaneita isiä (25 %). Pelkästään peruskoulun tai kansakoulun suorittaneita isiä (6,9 %) oli vastaajien joukossa selvästi enemmän kuin äitejä. Tieto isän koulutustasosta puuttui 26 perheen (8,6 %) kohdalta. Vertailuissa havaittiin, että äitien koulutustaso on korkeampi kuin isien. Vastanneiden äitien joukossa oli enemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneita. Isien joukossa on sen sijaan enemmän pelkän perusasteen tai ammatillisen koulutuksen suorittaneita. Myrskylä (2009) toteaa myöskin, että pelkän perusasteen tai toisen asteen koulutuksen suorittaneiden joukossa on vähemmän naisia kuin miehiä ja vastaavasti korkea-asteen koulutuksen suorittaneissa naisia on enemmän kuin miehiä. Äidin ja isän koulutustason ristiintaulukoinnissa havaittiin, että vanhempien koulutukset ovat useassa perheessä samantasoiset tai koulutustasot ovat lähellä toisiaan. Sama havainto on aiemmissakin tutkimuksissa (ks. Kivinen & Rinne 1995). Monissa aiemmissa tutkimuksissa on keskitytty tarkastelemaan isän koulutustasoa, joka sekin suuntaa nuoren kouluttautumista (Isoaho, Kivinen & Rinne 1990, 21; Nori 2011, 113–114). Tässä tutkielmassa käytettiin perheen koulutustasoa kuvaavaa muuttujaa, koska perheitä haluttiin käsitellä "yksikköinä".

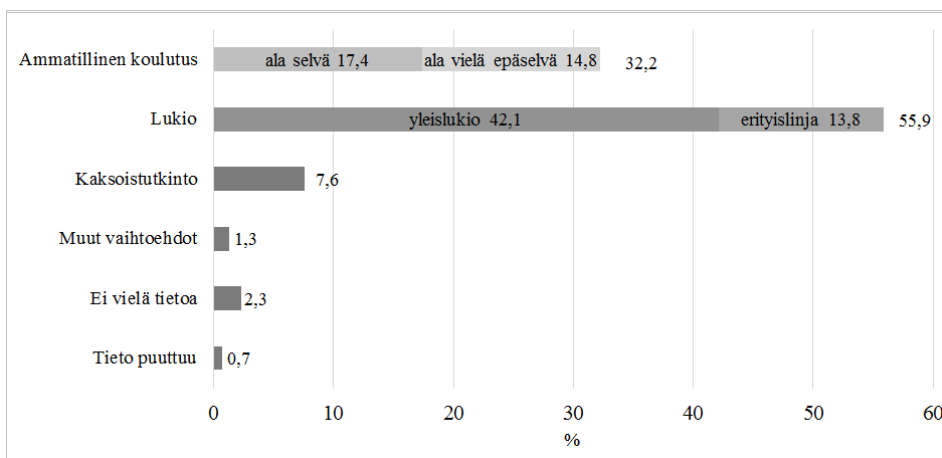
Perheen koulutustaso -muuttujan frekvenssit ja prosenttiosuudet on koottu taulukoon 1. Karkeammassa perheen koulutustaso -luokittelussa ammattikoulutettujen perheiden joukkoon yhdistettiin perheet, joiden korkein koulutustaso oli lukiokoulutus (N = 6). Näin saatiin luokka "toisen asteen koulutus". Lisensiaatin tai tohtorin tutkinnon suorittaneet perheet (N = 5) yhdistettiin yliopistokoulutettujen luokkaan. Pelkän perusasteen koulutuksen suorittaneet perheet (N = 2) jätettiin luokittelun ulkopuolelle. Kyselynäytteessä on selvästi enemmän korkea-asteen koulutuksen suorittaneita ja vähemmän pelkän perusasteen koulutuksen suorittaneita kuin Myrskylän (2009) esittämissä koulutustilastoissa.

Taulukko 1: Perheen koulutustaso (N = 304)

Alkuperäinen luokittelu	f	%	Karkeampi luokittelu	f	%
Perusaste	2	0,7			
Ammattikoulu	53	17,4	Toinen aste	59	19,4
Lukio	6	2,0			
Opistotaso	92	30,3	Opistotaso	92	30,3
AMK	49	16,1	AMK	49	16,1
Yliopisto	96	31,6	Yliopisto/tutkija	101	33,2
Lisensiaatti / tohtori	5	1,6			
Tieto puuttuu	1	0,3	Tieto puuttuu	3	1,0
Yhteensä	304	100	Yhteensä	304	100

Kysely lähetettiin vanhemmille peruskoulun päättöluokan keväällä 2012 ennen yhteishakua. Yli puolet vastanneista vanhemmista (53,1 %) arvioi nuoren jatkokoulutussuunnitelman tilan olevan selkiytymässä ja mahdollisten vaihtoehtojen olevan jo tiedossa. Lähes kolmannes vastaajista (29 %) arvioi nuoren koulutussuunnitelman tilan olleen itsestään selvä jo pitkään. Vanhemmista 14,5 % arvioi tilanteen olevan vielä epäselvä ja 3,2 % arvioi nuoren jatkokoulutussuunnitelmien tilan olevan täysin avoin.

Yhteensä noin 56 prosenttia vanhemmista nimesi nuoren ensisijaiseksi koulutusreitiksi suunnitelmaksi lukiokoulutuksen. Ammatillista koulutusta nuoren ensisijaisena koulutussuunnitelmana piti yhteensä noin 32 prosenttia vanhemmista. Kaksoistutkinnon nimesi ensisijaiseksi suunnitelmaksi 7,6 prosenttia vanhemmista. Vanhemmista 2,3 prosenttia ei osannut nimetä nuoren ensisijaista koulutussuunnitelmaa ja 1,3 prosenttia nimesi suunnitelmaksi jonkin muun vaihtoehdon kuten ammattistartin tai kymppiluokan. Koulutusreitit suunnitelmien jakautuma on kuviossa 2. Nuoren koulutusreitit suunnitelmien jakautumista ammatillisen koulutuksen, lukion ja kaksoistutkinnon kesken verrattiin Tilastokeskuksen vuoden 2011 tietoihin toisen asteen koulutukseen hakeutumisesta. Kyselyyn vastanneiden nuorten koulutusreitit suunnitelmien jakautuminen lukion, ammatillisen koulutuksen ja kaksoistutkinnon kesken mukaili valtakunnallisia tilastotietoja.

Kuvio 2: Nuorten koulutusreittisuunnitelmien prosentuaalinen jakautuminen (N = 304)

Ensisijaisen koulutusreittisuunnitelman ja nuoren sukupuolen välistä yhteyttä tutkittaessa sukupuolella havaittiin olevan tilastollisesti merkitsevä yhteys nuoren koulutusreittisuunnitelmaan ($\chi^2(5) = 17,553, p = .004$). Tyttöjen vanhemmista enemmistö (64,2 %) ilmoitti nuoren ensisijaiseksi koulutusreittisuunnitelmaksi lukiokoulutuksen (yleislukio tai lukion erityislinja). Ammatillisen koulutuksen (ala selvä/epäselvä) ilmoitti nuoren ensisijaiseksi koulutusreittisuunnitelmaksi 24 prosenttia tyttöjen vanhemmista ja kaksoistutkinnon 9 prosenttia. Myös poikien vanhemmista enemmistö (47,3 %) ilmoitti nuoren ensisijaiseksi suunnitelmaksi lukion. Lukion erityislinjalle oli hakemassa enemmän poikia kuin tyttöjä, mutta lukio oli kaiken kaikkiaan suosituampi vaihtoehto tyttöjen vanhempien vastauksissa. Poikien vanhemmista yhteensä 40 prosenttia ilmoitti nuoren ensisijaiseksi suunnitelmaksi ammatillisen koulutuksen ja 6 prosenttia kaksoistutkinnon. Ammatillinen koulutus oli poikien keskuudessa selvästi suosituampi vaihtoehto koulutusreittisuunnitelmaksi, mutta tyttöjen vanhemmista useampi ilmoitti suunnitelmaksi kaksoistutkinnon. Poikien vanhemmista hieman useampi ilmoitti, ettei nuoren koulutusreittisuunnitelma ole vielä tiedossa tai suunnitelma on ”jokin muu vaihtoehto”.

Nuoren koulutusreittisuunnitelman ja perheen koulutustason yhteyttä tarkasteltaessa havaittiin, että perheen koulutustasolla oli tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys nuoren koulutusreittisuunnitelmaan (Taulukko 2; $\chi^2(6) = 49,152, p = .000$). Toisen asteen koulutustason perheissä nuoren ensisijaiseksi koulutusreittisuunnitelmaksi ilmoitettiin muita useammin ammatillinen koulutus tai kaksoistutkinto. Opistotason koulutuksen suorittaneissa perheissä nuoren koulutusreittisuunnitelmaksi ilmoitettiin myös useammin ammatillinen koulutus. Perheet, joissa vanhempien korkein koulutus oli yliopisto- tai tutkijakoulutus, ilmoittivat useammin nuoren ensisijaiseksi koulutussuunnitelmaksi lukion. Ammatikorkeakoulutetuissa perheissä nuorten koulutusreittisuunnitelmat jakautuivat tasaisesti ammatillisen koulutuksen, lukion ja kaksoistutkinnon välillä.

Taulukko 2: Nuoren koulutusreittisuunnitelma ja perheen koulutustaso (havaitut ja odotetut frekvenssit; N = 288)

		NUOREN ENSISIJAINEN KOULUTUSREITTI-SUUNNITELMA						
		Ammatillinen koulutus		Lukio		Kaksois-tutkinto		Yht.
		f	odot. f	f	odot. f	f	odot. f	
PERHEEN KOULUTUS-TASO	Toinen aste	31	(18,1)	16	(32,3)	8	(4,6)	55
	Opisto-taso	37	(29,4)	44	(52,2)	8	(7,4)	89
	AMK	16	(15,2)	27	(27,0)	3	(3,8)	46
	Yliopisto/tutkija	11	(32,3)	82	(57,5)	5	(8,2)	98
	Yht.	95		169		23		288

Vanhemmilta kysyttiin pitkän tähtäimen tavoitetta nuoren koulutukselle. Vanhemmista 12,8 prosenttia (n = 39) ilmoitti, ettei heillä ole pitkän tähtäimen koulutustavoitetta. Yleisin tavoite oli yliopistotutkinto, jonka ilmoitti tavoitteeksi 34,5 prosenttia vanhemmista (n = 105). Toiseksi yleisin tavoite oli ammattikorkeakoulututkinto, jonka ilmoitti tavoitteeksi 25,3 prosenttia vanhemmista (n = 77). Kolmanneksi yleisin tavoite oli toisen asteen ammatillinen tutkinto (19,1 %, n = 58). Lukiokoulutuksen ilmoitti tavoitteeksi 5,3 prosenttia vanhemmista (n = 16). Muut vaihtoehdot olivat harvinaisempia: tutkijakoulutuksen ilmoitti koulutustavoitteeksi viisi perhettä (1,6 %) ja peruskoulun yksi perhe (0,3 %). Kolme perhettä oli jättänyt vastaamatta kysymykseen.

Koulutustavoitteiden yhteyttä perheen koulutustasoon tutkittaessa perheen koulutustason ja vanhempien pitkän tähtäimen koulutustavoitteen välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys ($\chi^2(12) = 85,985, p = .000$). Perheet, joissa vanhempien korkein koulutus oli toisen asteen tutkinto, ilmoittivat muita selkeästi useammin nuoren pitkän tähtäimen koulutustavoitteeksi ammatillisen koulutuksen ja muita harvemmin yliopistokoulutuksen. Opistotason koulutuksen suorittaneissa perheissä koulutustavoitteeksi ilmoitettiin hieman odotettua useammin ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinto. Ammattikorkeakoulutuksen suorittaneissa perheissä vanhemmat ilmoittivat selvästi muita useammin koulutustavoitteeksi ammattikorkeakoulututkinnon. Yliopistokoulutetuissa perheissä yliopistotutkinto oli selkeästi yleisin vanhempien asettama pitkän tähtäimen koulutustavoite. Toisen asteen tutkintoa tai ammattikorkeakoulututkintoa pidettiin yliopistokoulutetuissa perheissä odotettua harvemmin nuoren koulutustavoitteena.

Nuoren sukupuoli oli merkitsevästi yhteydessä vanhempien pitkän tähtäimen koulutustavoitteeseen ($\chi^2(4) = 10,934, p = .027$). Havaittiin, että poikien vanhempien koulutustavoite on useammin ammatillinen koulutus kuin tyttöjen. Vastaavasti lukio korkeimpana koulutustavoitteena oli yleisempi tyttöjen vanhempien vastauksissa. Poikien vanhemmat

pitivät useammin tavoitteena ammattikorkeakoulutusta ja tyttöjen vanhemmat yliopisto-koulutusta. Niiden vanhempien joukossa, jotka ilmoittivat, ettei heillä ole pitkän tähtäimen koulutustavoitetta, oli saman verran tyttöjen ja poikien vanhempia.

VANHEMPIEN OSALLISTUMINEN

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, millaisilla toiminnoilla vanhemmat osallistuvat nuoren koulutusreittisuunnitteluun ja millä tavalla nuoren koulutusreittisuunnitelma, sukupuoli ja perheen koulutustaso ovat yhteydessä vanhempien osallistumiseen. Osallistumista käsitteellistettiin arkisena vuorovaikutuksena ja toimintoina (ks. Young ym. 1998; Suihkonen 2007). Vanhemmat arvioivat osallistumisen tapoja ja aktiivisuutta vanhempien itsenäistä toimintaa sekä vanhemman ja nuoren yhteistä toimintaa kuvaavilla väittämillä. Vastausvaihtoehdot olivat: 1 = en lainkaan, 2 = harvoin, 3 = jonkin verran, 4 = usein. Taulukkoon 3 on koottu väittämät ja arviointien keskiarvot ja -hajonnat.

Taulukko 3: Vanhemman osallistumista kuvaavat väittämät ja arviointien keskiarvot ja -hajonnat

	Keskiarvo	Keskiahajonta	N
Vanhemman itsenäiset toiminnot			
Hankin tietoja koulutuksesta ja työstä	2,86	0,77	303
Toimin nuoren puolesta ja järjestelen asioita	2,32	0,84	302
Hyödynnän omia verkostojani	2,50	0,90	298
Järjestelen asioita, jotta nuori toimisi itse	3,01	0,80	301
Huolehdin, että nuorella on riittävästi välineitä toimia	3,29	0,70	299
Vanhemman ja nuoren yhteiset toiminnot			
Kyselen nuoren ajatuksista ja suunnitelmista	3,58	0,54	304
Kuuntelen nuoren ajatuksia ja suunnitelmia	3,78	0,43	304
Annan tietoja koulutuksesta ja työstä	3,15	0,74	303
Esittelen eri vaihtoehtoja	3,06	0,77	304
Kannustan nuorta kehittämään eri vaihtoehtoja	3,38	0,71	304
Asetan nuorelle selkeitä odotuksia	2,39	0,91	303
Annan nuorelle palautetta	3,03	0,62	304
Arvostelen nuoren ehdotuksia	2,24	0,89	301

Vanhempien itsenäisistä toiminnoista suurin keskiarvo (3,29) oli väittämässä "Huolehdin, että nuorella on riittävästi välineitä toimia". Toiseksi korkein keskiarvo (3,01) oli väittämässä "Järjestelen asioita, jotta nuori toimisi itse". Pienimmät keskiarvot olivat väittämässä "Toimin nuoren puolesta ja järjestelen asioita" (ka. 2,32) ja "Hyödynnän omia verkostojani" (ka. 2,50). Vanhemman ja nuoren yhteisistä toiminnoista suurimmat keskiarvot olivat väittämässä "Kuuntelen nuoren ajatuksia ja suunnitelmia" (ka. 3,78) ja "Kyselen nuoren ajatuksista ja suunnitelmista" (ka. 3,58). Myös keskihajonnat olivat pieniä näissä väittämässä. Suurin osa vanhemmista (79 % ja 61 %) oli valinnut näihin kysymyksiin vastausvaihtoehdon "Usein" ja yksikään vanhempi ei ollut vastannut "En lainkaan". Pienimmät keskiarvot olivat väittämässä "Arvostelen nuoren ehdotuksia" (ka. 2,24) ja "Asetan nuorelle selkeitä odotuksia" (ka. 2,39). Näissä väittämässä myös keskihajonnat olivat suuria. Vanhemman ja nuoren yhteisiä toimintoja kuvanneissa kysymyksissä vastausten keskiarvot olivat yleisesti ottaen suurempia kuin vanhemman itsenäistä toimintaa kuvanneissa kysymyksissä.

Vanhempien osallistumista nuoren koulutusreittisuunnittelun tutkittiin faktorianalyysillä erityyppisten osallistumisen tapojen löytämiseksi. Faktorianalyysi tuotti neljän faktorin ratkaisun: Ensimmäiselle faktorille latautui väittämiä, jotka kuvasivat vanhemman toimintaa erilaisten vaihtoehtojen ja tiedon tarjoajana. Faktori 1 nimettiin "Vaihtoehtojen ja tiedon tarjoamiseksi". Toiselle faktorille latautui vanhemman itsenäisiä toimintoja, joilla vanhempi pyrkii tukemaan nuoren omaa toimintaa tai toimimaan itse nuoren puolesta nuoren hyväksi. Faktori 2 nimeksi tuli "Vanhemman itsenäinen toiminta nuoren hyöäksi". Kolmannelle faktorille latautui toimintoja, jotka kuvasivat sitä, että vanhemmalla on odotuksia nuorta koulutusreittisuunnitelmista ja vanhempi myös arvostelee nuoren ehdotuksia ja antaa nuorelle palautetta. Faktori 3 nimettiin "Odotusten asettamiseksi ja arvosteluksi". Neljännelle faktorille latautuivat voimakkaimmin väittämät "kyselen nuoren ajatuksista ja suunnitelmista" ja "kuuntelen nuoren ajatuksia ja suunnitelmia". Faktori 4 nimettiin "Tukemiseksi kyselemällä ja kuuntelemalla". Faktoreista muodostettiin summamuuttujat, joiden luotettavuutta arvioitiin laskemalla Cronbachin alfa. Summamuuttujien alfan arvot vaihtelivat välillä 0,79–0,63. Summamuuttujien keskiarvoja tarkasteltaessa havaitaan, että suurin keskiarvo on summamuuttujassa 4 "tukeminen kyselemällä ja kuuntelemalla". Pienin keskiarvo oli summamuuttujassa 3 "Odotusten asettaminen ja arvostelu".

Nuoren koulutusreittisuunnitelman, sukupuolen ja perheen koulutustason yhteyttä vanhempien osallistumisen tapojen tutkittiin varianssianalyysillä. Nuoren koulutusreittisuunnitelma, sukupuoli tai perheen koulutustaso ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä osallistumisen tapoihin. Näin ollen, kun perheen koulutustason ja vanhempien osallistumisen yhteyttä on katsottu arkisen vuorovaikutuksen ja toimintojen näkökulmasta, ei ole havaittavissa, että korkeampi perheen koulutustaso merkitsee suurempaa osallistumisen tasoa.

YHTEENVETOA

Nuorten koulutusreittisuunnitelmia koskevat tulokset vahvistavat aiempaa tutkimus- ja tilastotietoa siitä, millaisia eroja koulutusreitivalinnoissa on tyttöjen ja poikien välillä ja suhteessa perheen koulutustasoon. Tyttöjen vanhemmat ilmoittavat nuoren koulutusreitit-suunnitelmaksi useammin lukion. Poikien suunnitelmat jakautuvat tasaisemmin lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä, lukion ollessa kuitenkin suositumpi vaihtoehto. Kyse-lyyn vastaamatta jättäneiden perheiden joukossa voi todennäköisesti olla suhteessa enem-män ammatilliselle koulutusreitille suuntaavien nuorten perheitä kuin lukioon menevien. Kiintoisasti lukion erityislinjalle on hakemassa enemmän poikia kuin tyttöjä. Tätä voi se-littää alueen lukioiden erityislinjojen tarjonta, johon kuuluu esimerkiksi luonnontieteellis-matemaattinen linja.

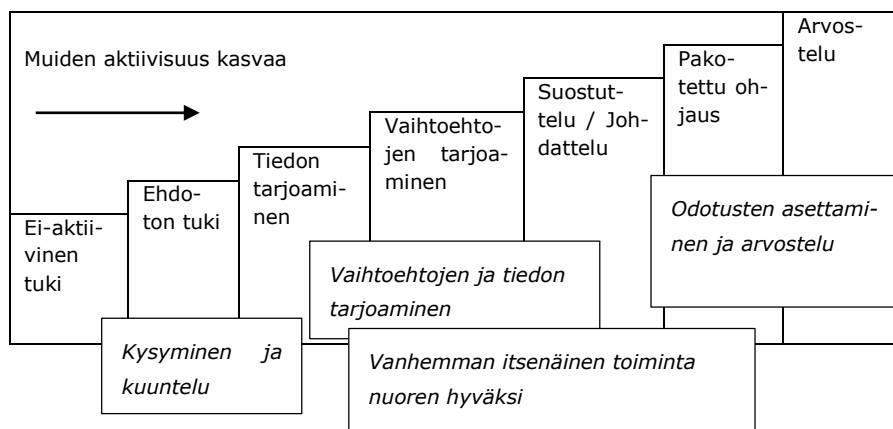
Perheissä, joiden koulutustaso on toisen asteen koulutus tai opistotason koulutus, nuo-ren koulutusreittisuunnitelmaksi ilmoitetaan muita useammin ammatillinen koulutus. Yli-opistokoulutetuissa perheissä nuoren suunnitelmaksi ilmoitetaan selvästi useammin lu-kio. Lahelman (2003, 240) ja Brunilan ym. (2011, 315) mukaan keskiluokkaisille nuorille ja heidän vanhemmilleen lukio voi olla valintana itsestäänselvyys, jota ei tarvitse perustella. Ammatillisen koulutuksen suorittaneet vanhemmat voivat sen sijaan olla avoimempia am-matilliselle koulutukselle vaihtoehtona ja arvostaa sen tarjoamia mahdollisuuksia siirtyä opiskelun jälkeen nopeasti työelämään. Ammatillisesti koulutetuille vanhemmille amma-tillinen koulutus voi myös näyttäytyä tietyllä tavalla riskittömämpänä vaihtoehtona, jos he ovat epävarmoja sen suhteen, miten nuori menestyisi lukio-opinnoissa (vrt. Härkönen 2010, 60–61).

Vanhempien tavoitteita nuoren tulevasta koulutustasosta on tarkasteltu suhteessa per-heen koulutustasoon ja nuoren sukupuoleen. Saadut tulokset tukevat aiempien tutkimus-ten ajatusta siitä, että vanhemmat toivovat lapselleen vähintään yhtä korkeaa koulutusta-soa kuin heillä itsellään. Tuloksissa tämä näkyy esimerkiksi siten, että toisen asteen koulu-tetuissa perheissä nuoren koulutustavoitteeksi ilmoitetaan muita useammin ammatillinen koulutus ja yliopistokoulutetuissa perheissä yliopistotutkinto. Koulutustavoitteet ovat myös merkittävästi yhteydessä nuoren sukupuoleen: tyttöjen vanhemmat odottivat nuo-ren kouluttautuvan korkeammalle kuin poikien vanhemmat. Vastaava havainto tehtiin myös Schoonin, Martinin ja Rossin (2007, 90) tutkimuksessa. Voidaan pohtia, näkevätkö vanhemmat tyttöillä enemmän intoa ja taipumuksia korkeakoulutuksen hankkimiseen, ja ajatellaanko poikien mieluummin siirtyvän nopeamman koulutusreitit kautta työelä-mään. Voisiko myös olla, että naisten korkeampaa koulutustasoa (ks. Myrskylä 2009; Nau-manen & Silvennoinen 2012, 68) on alettu pitää tavanomaisena ja tytöille asetetaan siksi korkeampia koulutusodotuksia kuin pojille?

Vanhempien osallistumisen tapoja tarkasteltiin vanhemman itsenäisinä sekä vanhem-man ja nuoren yhteisinä toimintoina. Vanhemman ja nuoren yhteisiä toimintoja kuvaav-issa väittämissä keskiarvot ovat yleisesti ottaen korkeampia kuin vanhemman itsenäisiä toimintoja kuvaavissa väittämissä. Erityisesti kysyminen ja kuunteleminen ovat toimin-toja, jotka kuuluvat useimpien vanhempien osallistumiseen. Myös Suihkosen (2007,47) tut-kimuksessa perheen sisällä käydyt keskustelut ovat pitäneet sisällään ennen kaikkea nuo-ren tukemista ja kuuntelua.

Faktoriansalyysillä on tyypitelty neljä erilaista osallistumistapaa: vaihtoehtojen ja tiedon tarjoaminen, vanhemman itsenäinen toiminta nuoren hyväksi, odotusten asettaminen ja arvostelu sekä tukeminen kysymällä ja kuuntelemalla. Osallistumistavoissa ei löydy merkitseviä eroja suhteessa nuoren koulutusreititsunnitelmaan, sukupuoleen tai perheen koulutustasoon. Tulos voi kertoa siitä, että kenties perheiden arkisen osallistumisen toimintatavat eivät poikkea toisistaan niin paljon kuin aikaisempien tutkimusten perusteella voitaisiin olettaa. Aikaisemmissa tutkimuksissa korkeammin koulutettujen vanhempien todetaan osallistuvan aktiivisemmin nuoren koulunkäynnin ja koulutusreititsunnittelutukemiseen. Tyttöjen on myös kerrottu saavan vanhemmiltaan enemmän tukea kuin poikien (ks. Tynkkynen ym. 2010, 449–450; Bryant ym. 2006). Tutkielmassani vastaavia eroja ei havaita. Voidaan pohtia, vaikuttaako nuoren suunnittelema koulutusreitti vanhempien tuen määrään eroja tasoittavasti. Lukio voi etenkin korkeakoulutetuissa perheissä näyttäytyä itsestään selvänä valintana (Lahelma 2003, 240; Brunila ym. 2011, 315), jolloin vanhemmat eivät ehkä osallistu nuoren koulutusreititsunnitteluun paljoakaan. Ammatilliseen koulutukseen tai kaksoistutkintoon tähtäävä nuori on sen sijaan valitsemassa itselleen tulevaisuuden ammattia useiden eri alojen väliltä, mikä voi tehdä nuoren tuen tarpeesta suuremman lukioon tähtäävään nuoreen verrattuna. Nummisen ym. (2002, 93) tutkimuksessa ammatilliseen koulutukseen hakeutuneet nuoret kertoivat lukiolaisia useammin tarvitseensa tukea koulutussuunnitteluun vanhemmiltaan tai opinto-ohjaajalta. Ammatilliseen koulutukseen hakeutuu suhteessa enemmän nuoria matalammin koulutetuista perheistä – voi olla, että nuoren suurempi tuen tarve lisää vanhempien osallistumista matalammin koulutetuissa perheissä. Tämä tasoittaa aikaisemmissa tutkimuksissa havaittuja perheen koulutustason ja nuoren koulutuspolkujen tukemisen yhteyksiä.

Pyrin sijoittamaan faktoriansalyysissä saadut neljä osallistumisen tapaa Phillipsin ym. (2001) malliin muiden toiminnasta yksilön valintatilanteessa (Kuvio 3). ”Tukeminen kysymällä ja kuuntelemalla” sijoittuu ei-aktiivisen tuen ja ehdottoman tuen luokkiin. Vanhempi kuuntelee ja kyselee nuoren ajatuksista ja suunnitelmista, mutta ei tarjoa nuorelle

Kuvio 3: Vanhempien osallistumistapojen sijoittuminen suhteessa Phillipsin ym. (2001) malliin

vaihtoehtoja tai neuvoja. Vanhempi pysyttelee näin toimiessaan taustalla nuoren tehdessä valinnan itsenäisesti. "Vaihtoehtojen ja tiedon tarjoamiselle" on Phillipsin ym. mallissa selkeät vastineet. Tarjotessaan nuorelle tietoa ja vaihtoehtoja vanhempi osallistuu nuoren valintaan aktiivisemmin kuin sellainen vanhempi, joka pelkästään kyselee ja kuuntelee. "Vanhempien itsenäinen toiminta nuoren hyväksi" piti sisällään väittämiä, joissa vanhempi pyrkii itsenäisillä toiminnoilla tukemaan nuoren toimintaa tai tekemään asioita nuoren puolesta. Phillipsin ym. mallissa tämä osallistumisen tapa voitaisiin sijoittaa keskiportaille – vanhempi ottaa nuoren valintaan osaa aktiivisesti, mutta ei kuitenkaan painosta nuorta tekemään tiettyä ratkaisua. "Odotusten asettaminen ja arvostelu" sijoittuisi Phillipsin ym. mallissa kolmelle viimeiselle portaalle, joissa muiden aktiivisuus on korkein. Asettamalla odotuksia, antamalla palautetta ja arvostelemalla nuoren ehdotuksia vanhempi pyrkii vaikuttamaan nuoren valintaan ja nuoren päätöksen omaehtoisuus voi mahdollisesti vaarantua. Toki näiden toimintojen sisältö voidaan ymmärtää monella eri tavalla; esimerkiksi palautteen antaminen voi olla positiivista kannustusta tai kriittistä arvostelua.

Vanhempien osallistumistapojen keskiarvot kertovat siitä, millaisia osallistumisen tapoja perheet suosivat. Nuoren tukeminen kysymällä ja kuuntelemalla on selkeästi yleisin osallistumisen tapa. Seuraavaksi yleisin on vaihtoehtojen ja tiedon tarjoaminen. Nämä osallistumistavat jättävät eniten tilaa nuoren itsenäiselle päätöksenteolle. Vanhempien itsenäinen toiminta nuoren hyväksi ja odotusten asettaminen ja arviointi eivät ole kyselyn mukaan yhtä yleisiä osallistumisen tapoja. Samansuuntaisia havaintoja tekee myös Suihkonen (2007, 42) omassa haastattelututkimuksessaan. Myös Vanhalakka-Ruohon (2010, 116 -118) tutkimuksessa nuorten kertomuksissa päätöksenteko kuvataan useimmiten nuorten omaehtoiseksi valinnaksi, jossa muut olivat läsnä monella eri tavalla. Näyttää siltä, että vanhemmat kertovat suhtautuvansa nuoren koulutusreitivalintaan ensisijaisesti nuoren omana valintana, jossa vanhempien rooli on toimia ennemmin tukijana kuin aktiivisena vaikuttajana. Nuorten kokemusten ja näkökulman selvittäminen on kuitenkin tähdellistä.

LÄHTEET

- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. (2006). *Kasvatussosiologia*. Helsinki: WSOY.
- Brunila, K., Kurki, T., Lahelma, E., Lehtonen, J., Mietola, R. & Palmu, T. (2011). Multiple transitions: Educational policies and young people's post-compulsory choices. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(3), 307–324.
- Bryant, B. K., Zvonkovic, A. M. & Reynolds, B. (2006). Parenting in relation to child and adolescent vocational development. *Journal of Vocational Behavior*, 69, 149–175.
- Hartung, P. J. & Blustein, D. L. (2002). Reason, intuition, and social justice: Elaborating on Parson's career decision making model. *Journal of Counseling & Development*, 80(1), 41–47.
- Härkönen, J. (2010). Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus. Teoksessa Erola, J. (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudamus, 51–66.

- Isoaho, H., Kivinen, O. & Rinne, R. (1990). Nuorten koulutus ja kotitausta. Tilastokeskus. Tutkimuksia 171.
- Kaukonen, R. (2009). Miesten koulutustaso paranee hitaammin kuin naisten. Tilastokeskuksen hyvinvointikatsaus 3.
http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-0930_001.html?s=0 (luettu 17.4.2013)
- Kivinen, O., Hedman, J. & Kaipainen, P. (2012). Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka*, 77(5), 559–566.
- Kivinen, O. & Rinne, R. (1995). Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa. Tilastokeskus. *Koulutus* 1995:4.
- Kumpulainen, T., Porlin, M. & Kyrö, M. (2012). Koulutukseen hakeutuminen ja opintojen kulku toisella asteella. Teoksessa T. Kumpulainen (toim.) *Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2011. Koulutuksen seurantaraportit 5. Opetushallitus*, 79–99.
- Lahelma, E. (2003). Koulutusteiden risteysasemilla: pysyvyyskärsiä ja muutoksia nuorten suunnitelmissa. *Kasvatus*, 34(3), 230–242.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> (luettu 15.4.2013)
- Launikari, M. (2005). Intercultural communication as a challenge in counselling immigrants. Teoksessa M. Launikari & S. Puukari (toim.) *Multicultural guidance and counselling*. Jyväskylä: CIMO, 151–172.
- Marjoribanks, K. (2002). Family and school capital: Towards a context theory of students' school outcomes. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Metso, T. (2004). Koti, koulu ja kasvatus. Kohtaamisia ja rajankäyntejä. *Kasvatusalan tutkimuksia* 19. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Myrskylä, P. (2009). Koulutus periytyy edelleen. Tilastokeskuksen hyvinvointikatsaus 1.
http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_002.html?s=0 (luettu 25.2.2016)
- Naumanen, P. & Silvennoinen, H. (2010). Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa J. Erola (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.
- Nori, H. (2011). Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteen aloille hakeutumisesta 2000-luvun alussa. *Annales Universitatis Turkuensis C* 309.
- Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. (2002). Opinto-ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointiperusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheissa. Arviointi 8. Helsinki: Opetushallitus.
- Nyyssölä, K. (2004). Siirtymävaiheiden koulutusvalinnat – koulutuspoliittinen tarkastelu. *Kasvatus*, 35(2), 222–229.
- Phillips, S. D., Cristopher-Sisk, E. K. & Gravino K. L. (2001). Making career decisions in a relational context. *The Counselling Psychologist*, 29(2), 193–213.
- Pomerantz, E. M., Moorman, E. A. & Litwack, S. D. (2007). The how, whom, and why of parents' involvement in children's academic lives: More is not always better. *Review of Educational Research*, 77(3), 373–410.

- Savickas, M., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J-P., Duarte, M. E., Guichard, J., Soresi, S., Van Esbroeck, R. & van Vianen, A. E. M. (2009). Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behavior*, 75(3), 239–250.
- Schoon, I., Martin, P. & Ross, A. (2007). Career transitions in times of social change. His and her story. *Journal of Vocational Behavior*, 70, 78–96.
- Schultheiss, D. E. P. (2003). A relational approach to career counseling: Theoretical integration and practical application. *Journal of Counseling and Development*, 81(3), 301–310.
- Sharf, R. S. (2010). *Applying career development theory to counseling*. Belmont: Brooks/Cole.
- Suihkonen, S. (2007). Vanhempien osallistuminen nuoren ammatinvalintaan kolmen sukupolven kokemana. Teoksessa P-K. Juutilainen (toim.) *Suhteita ja suunnanottoa*. Joensuu: Joensuu yliopistopaino, 33–55.
- Tilastokeskus (2007). Vuoden 2007 peruskoulun päättäneiden hakeutuminen jatko-opintoihin koulutussektorin, peruskoulun sijaintimaakunnan ja sukupuolen mukaan 2007. Helsinki: Tilastokeskus.
http://tilastokeskus.fi/til/khak/2007/khak_2007_2008-12-12_tau_002.html (luettu 25.2.2016)
- Tynkkynen, L., Nurmi, J-E. & Salmela-Aro, K. (2010). Career goal-related social ties during two educational transitions: Antecedents and consequences. *Journal of Vocational Behavior*, 76(3), 448–457.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) (2012). Nuorten yhteiskuntatakuu 2013. TEM Raportteja 8/2012. https://www.tem.fi/files/32290/TEMrap_8_2012.pdf (luettu 25.2.2016)
- Vanhalakka-Ruoho, M. (2007). Nuorten elämänsuunnittelun relationaalisia aspekteja. Teoksessa P-K. Juutilainen (toim.) *Suhteita ja suunnanottoa*. Joensuu: Joensuu yliopisto, 9–31.
- Vanhalakka-Ruoho, M. (2010). Relational aspects in career and life-designing of young people. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 10(2), 109–123.
- Vuorinen-Lampila, P. & Valkonen, S. (2012). Yliopisto-opiskelijoiden opintourat. Teoksessa M-L. Stenström, M. Virolainen, P. Vuorinen-Lampila & S. Valkonen (toim.) *Ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulutuksen opintourat*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuslauseita 45, 193–283.
- Young, R. A., Valach, L. Paselunikh, M. A., Dower, C., Matthes, G. E., Paproski, D. L. & Sankey, A. M. (1997). The joint action of parents and adolescence in conversation about career. *The Career Development Quarterly*, 46(1), 72–86.

*”Mulle ei ois tullut
ammattikoulu niinkun
kuuloonkaan. Ihan selvä.” –
Nuorten ja vanhempien
tuottama puhe ammatillisesta
koulutuksesta*

Karoliina Snellman

Ammatilliseen koulutukseen kohdistuvasta heikommasta arvostuksesta on oltu huolissaan jo 1970-luvulta alkaen, jolloin oppikoulujen ja niistä seuranneiden lukioden suosio oli nuorten keskuudessa huipussaan. Tästä seurasi toisen asteen opiskelijamäärien vintumisen sekä pelko mahdollisesta työvoimapulasta ammattiosajien suhteen. Valtioneuvosto tekikin jo vuonna 1974 periaatepäätöksen, jonka mukaan ammatillista koulutusta tulee kehittää myös väyläksi korkeakouluopintoihin ja sitä kautta lisätä ammatillisen koulutuksen kiinnostusta peruskoulun päättävien nuorten silmissä. (Klemelä 1999, 367.) Muutosta liittyen ammatillisen koulutukseen asenteisiin, hakeutumiseen ja kiinnostavuuteen on tapahtunut huomattavasti sitten 1970-luvun.

Ammatillinen koulutus on kasvattanut suosiotaan, mikä näkyy toisen asteen koulutukseen hakeutumisen tilastoissa. Vuonna 2001 ammatillisen koulutukseen jatkoi vain 36,05 % toiselle asteelle siirtyneistä 9. luokkalaisista, kun vastaavasti lukio-opintoihin suuntasi 54,28 %. Kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 2011, peruskoulun 9. luokan päättäneistä 41 % jatkoi opintojaan ammatillisessa koulutuksessa, lukion vetovoiman vastaavasti pienentyessä 50 %:n. (Tilastokeskus 2012 a, Tilastokeskus 2012 b). Toisen asteen hakeutumisessa on myös alueellisia eroja, sillä esimerkiksi Itä-Suomen alueella vuonna 2010 toiselle asteelle siirryttiin varsin tasalukemissa; 47, 83 % lukioihin ja 44, 48 % ammatilliseen koulutukseen (Tilastokeskus 2011). Vaikka ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuus on lisääntynyt nuorten keskuudessa viime vuosien aikana, pyritään sitä edelleen edistämään myös Opetus- ja kulttuuriministeriön taholta; Ammatillisen koulutuksen viestintäsuunnitelmassa vuosille 2011–2012 korostetaan edelleen pyrkimystä lisätä ammatillisen koulutuksen kiinnostavuutta ja vetovoimaisuutta nuorten keskuudessa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011).

Kiinnostukseni nuorten ja vanhempien tapaan puhua ammatillisesta koulutuksesta herättikin viime vuosina havaittu suuri muutos ammatillisen koulutukseen kiinnostuvuuden kasvussa. Viimeisen kymmenen vuoden aikana ammatillisen koulutuksen suosio ja veto-voima on kasvanut, lukion suosion suhteessa samalla laskiessa. Ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuuden kasvu näkyy paitsi koulutukseen hakeutumisen tilastoissa, mutta myös keskiarvorajojen nousuna ammatillisen puolen koulutusohjelmien osalta (Jakku-Sihvonen 2011, 63–64). Kymmenen vuotta sitten muistan oppilaanohjaajani todenneen oppilaanohjauksen tunnilla ammatillisen koulutuksen olevan koulussa huonosti menestyviä varten, jonne joudutaan, kun taas lukioon päästään. Tänä päivänä ammatillisella puolella on useita koulutusaloja, jonne vaaditaan parempaa peruskoulun päättötodistusta kuin lukioihin. Kymmenen vuoden takainen oppilaanohjauksen tunnille esiintynyt arvottaminen toisen asteen koulutusten välillä lienee tänä päivänä myös historiaa.

Tämä artikkeli pohjautuu pro gradu -tutkielmaani *"Mulle ei ois tullut ammattikoulu niinkun kuuloonkaan. Ihan selvä"* - Nuorten ja vanhempien tuottama puhe ammatillisesta koulutuksesta diskurssianalyysin kohteena. Aineistonani oli tutkimusprojektin "Koulutukselliset siirtymät: luokka, sukupuoli ja perhe siirtymätilassa" aineistoa. Tutkimusprojektin aineisto antoi minulle mahdollisuuden tarkastella nuorten ja heidän vanhempiensa tapaa puhua ammatillisesta koulutuksesta osana vanhempien elämänhistoriaa sekä nuoren tulevaa koulutusvalintaa. Valmiin aineiston käyttäminen mahdollisti diskurssianalyysin keinoin ammatilliseen koulutukseen liitettävän puheen ja siihen liitettävien merkityksien tarkastelun ilman suoranaisesti aiheeseen liitettyjä haastattelukysymyksiä.

Ammatillisen koulutukseen liitettävien puhetapojen esiin tuomisen lisäksi minua kiinnosti myös puhetapojen ja perhetaustan mahdollisen yhteyden pohtiminen. Yhteiskunnassamme korostetaan yksilön henkilökohtaista vapautta ja ihminen nähdään usein oman elämänsä rakentajana. Yksilö ei kuitenkaan elä tyhjiössä, vaan hänen päätöksinsä sekä käsitteisiinsä vaikuttaa häntä ympäröivä sosiaalinen ympäristö sekä vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa. Nuorten sosiaaliset lähtökohdat, esimerkiksi perheen sosioekonominen asema sekä vanhempien koulutustasolla on todettu olevan yhteys nuorten koulutusvalintoihin (Kivinen & Rinne 1995, 120). Sekä Lahelma (2003, 240) että Brunila ym. (2011, 314) toteavatkin, että keskiluokkaisille nuorille lukio ja korkeakoulutus näyttävät itsestään selvyyksinä, joita ei tarvitse edes perustella. Mielenkiintoni pohjautuikin myös aiempiin tutkimuksiin perheen aseman vaikutuksista nuorten koulutusvalintoihin. Omassa tutkimuksessa pohdinkin perhetaustan mahdollista näkymistä vanhempien ja nuorten tuottamissa tulkintarepertuaareissa eli puhetavoissa ammatillisesta koulutuksesta.

Pro gradu-tutkielmani tarkoituksena oli tehdä näkyväksi vanhempien ja nuorten tuottamia puhetapoja ammatillisesta koulutuksesta. Ymmärrän kielen käytön roolin samoin kuin sosiaalisessa konstruktionismissa, missä kielen nähdään rakentavan aktiivisesti sosiaalista todellisuutta (Eskola & Suoranta 1998, 195). Keskittymällä tarkastelemaan perheiden tuottamia puhetapoja ja kielenkäyttöä oli mahdollista jäsentää paitsi erilaisia puhetapoja, mutta tuoda esille myös puhetapojen seurauksia tuottavaa luonnetta. Tutkielmani kautta pyrin löytämään vastaukset seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Miten toisen asteen opintoihin hakeutuvat nuoret ja heidän vanhempansa puhuvat ammatillisesta koulutuksesta - millaisia tulkintarepertuaareja he puheellaan tuottavat? Miten perhetausta näkyy vanhempien ja nuorten tuottamissa tulkintarepertuaareissa?

Tutkielmani aineistona ovat Koulutukselliset siirtymät: luokka, sukupuoli ja perhe siirtymätilassa - tutkimusprojektin haastattelut. Itse en osallistunut aineiston keruuseen, mutta käyttämäni 14 perheen haastatteluista litteroin sanatarkasti viiden perheen haastattelut. Ammatilliseen koulutukseen liittyvää puhetta etsin 14 perheen yhteishaastattelusta, 23 vanhemman elämänhistoriahaastattelusta sekä 14 nuoren yksilöhaastattelusta. Litteroinnin jälkeen luin aineistoa toistuvasti ja huolellisesti etsien samalla aineiston joukosta kaiken ammatilliseen koulutukseen liittyvän puheen niin nuorten kuin vanhempien osalta. Tein aineiston alustavaa valintaa ja kirjasin samalla ylös tekemäni huomiot löytämästäni puheesta. Seuraavaksi päädyin rajaamaan aineistoa – tässä vaiheessa jätin aineistosta pois vanhempien muistelut omien vanhempien ja isovanhempien koulutuspoluista. Lopullisessa aineistossani otin ammatillisen koulutuksen puheen lisäksi huomioon myös lukio-koulutukseen liittyvän puheen, sillä usein ammatilliseen koulutukseen liittyvää puhetta rakennettiin vertailemalla näitä koulutuksia keskenään.

Ammatilliseen koulutukseen liittyvä puhe sijoittui seuraavien teemojen alle: vanhempien koulutushistoria ja koulutuskokemukset, koulutusvalinnat ja niihin vaikuttaneet/vaikeuttavat tekijät, nuoriin kohdistuvat koulutusodotukset (ammatilliselle) koulutukselle annettava arvostus ja ammatillisesta koulutuksesta vaikeneminen. Teemoittelun jälkeen keskityin löytämään teemoista yhtenäisiä puhetapoja niiden kielellisten yhteneväisyyksien sekä kontekstien kautta. Puhetapojen kontekstit ilmaisivat muun muassa, ketkä puhetta tuottivat, mutta ne toivat esille myös puhettavan taustalla vaikuttavia tekijöitä, kuten vanhempien aiemman koulutushistorian. Diskurssianalyysin käsityksen mukaan toimijoiden minät voivat kiinnittyä useampaan merkityssysteemiin samanaikaisesti (Jokinen ym. 2000, 37). Analyysin aikana havaitsinkin erityisesti vanhempien kohdalla useaan tulkintarepertuaariin kiinnittymistä, osa kiinnittyi jopa keskenään ristiriitaisiin puhetapoihin.

Nimettyäni tulkintarepertuaarit päädyin tarkastelemaan puhetapoja niiden seurauksia tuottavan luonteen valossa. Jokisen ym. (2000, 41) mukaan diskurssianalyysin seurauksia tuottavan luonteen huomioon ottaminen on olennainen osa analyysia, sillä kielenkäyttö paitsi rakentaa todellisuutta, mutta myös uusintaa ja muuttaa sitä. Vanhempien ja nuorten tuottamille puhetavoille olikin löydettävissä niille ominaiset funktiot.

Viimeisenä vaiheena analyysia tarkastelin jo valmiiksi muotoutuneiden tulkintarepertuaarien ja perhetaustan välistä suhdetta. Haastattelutilanteen ulkopuolinen konteksti – se mitä haastateltavat eivät puheellaan vuorovaikutuksessa tuottaneet - ei näin ollen vaikuttanut tulkintarepertuaarien jäsentymiseen, vaan enemmänkin keskityin niiden välisen suhteen pohtimiseen.

VANHEMPIEN TULKINTAREPERTUAARIT

Vanhempien puhe ammatillisesta koulutuksesta rakentuu neljäksi keskeiseksi tulkintarepertuaariksi: *elämänhistoriapuhe (koulutusvalintapuhe)*, *koulutusodotuspuhe*, *arvostuspuhe* ja *valintatilannepuhe*. Nämä edellä mainitut tulkintarepertuaarit sisältävät niin vanhempien kuin myös nuorten kohdalla edelleen toisistaan erottuvia ”alapuhetapoja.”. Taulukossa 1

on esitelty kokoavasti vanhempien puheesta löydetyt tulkintarepertuaarit sekä koottu yhteen puhetavoille ominaiset kielelliset piirteet, kontekstit sekä tulkintarepertuaarien funktiot.

Elämänhistoriapuhe (koulutusvalintapuhe)

Elämänhistoriapuheessa vanhemmat muistelivat omaa elämänpolkuaan. He kertoivat omasta elämästään, työstään sekä koulutusvalinnoistaan osana elämänkulkua. Omaa elämänpolkua jäsennettiin erityisesti koulutusvalintojen sekä työpaikkojen kautta. Vanhemmat aloittivat useimmiten puheen omasta elämästään kansakoulu/peruskouluajoilta. Puheen rakennetta rytmittivät myöhemmät koulutusvalinnat sekä siirtyminen työelämään ja työhön liittyvä historia.

Elämänhistorianpuheelle oli tyypillistä erityisesti koulutuksen ja työn muistelu; harvempi vanhemmista toi esille puolison tapaamisen tai lapsien syntymän osana elämänpolkua. Puheelle oli ominaista myös vuosilukujen sekä lineaarisen aikajärjestyksen käyttö. Koulutusvalintapuheessa vanhemmat muistelivat omia koulutusvalintojaan osana elämänhistoriaa. Kuten muuhunkin elämään liittyvien valintojen kohdalla, koulutusvalintoja ei suoranaisesti perusteltu. Perustelujen vähäisyys puheen tasolla ilmeni erityisesti ammatillisen koulutuksen valinneiden osalla. Amatillinen koulutus on useimmiten yksi vuosiluku muiden elämäntapahtumien joukossa.

Amatillisen koulutuksen valinneiden vanhempien puheessa ei esiintynyt omien vanhempien asettamia koulutusodotuksia, toisin kuin lukion valinneiden keskuudessa esiintyy. Puheen tasolla amatillisen koulutuksen valinta näyttäytyikin perhekontekstista irrallisempänä tapahtumana kuin lukionvalinta. Vanhempien kokemukset amatillisesta koulutuksesta olivat pääpiirteittäin positiivisia ja nekin tuodaan esille vain lyhyesti. Koulutuskokemuksiin ei paneuduttu enempää - tämä oli tyypillistä niin amatillisen kuin myös lukiovalinnan tehneiden tuottamassa koulutusvalintapuheessa. Amatillinen koulutus näyttäytyi yhtenä välipysäkkinä osana elämänpolkua, josta on jatkettu työelämään sekä useimmiten myös jatko-opintoihin. Puheessa toistui sanat kuten *sitten* ja *sen jälkeen*.

Kaikki vanhemmat ovat jatkaneet opiskeluita ainakin jossain määrin amatillisen koulutuksen jälkeen. Amatillisen koulutuksen käyneiden vanhempien puheelle oli tyypillistä tuoda ilmi entisajan amatillisen koulutuksen huonompi asema jatkokoulutuksen suhteen – amatillinen koulutus pohjakoulutuksena ei tuolloin antanut mahdollisuutta hakea yliopistoihin. Koulutusvalintapuheessa toistui ja sitä rytmittivätkin vanhempien monimuotoiset koulutuspolut osana heidän elämänkulkuaan. Vaikka amatillinen koulutus antoi virallisen jatko-opintokelpoisuuden vasta vuonna 1999 (Numminen ym. 2002, 92), ei vanhempien puheessa ilmene valintoihin kohdistuvaa tyytymättömyyden tuntemuksia. Päinvastoin koulutusvalintapuheessa korostuu tyytyväisyys tehtyihin valintoihin ja vain harva olisi tehnyt koulutuksen suhteen toisenlaisen ratkaisun.

Houtsosen (1996) mukaan elämänkerrallisessa muistelussa yksilöt pyrkivät rakentamaan elämänkulustaan mahdollisimman johdonmukaisen ja selkeän kuvan. Elämänkerta toimii yksilölle samalla ns. julkisena identiteettinä, jonka kautta yksilöt pyrkivät oikeuttamaan elämän aikana tehtyjä ratkaisuja niin muille kuulijoille kuin myös itselle. Vanhempien elämänhistoriapuheessa esiintyvä tyytyväisyyden tunne elettyyn elämään ja tehtyihin ratkaisuihin voidaankin katsoa selittyvän elämänkerrallisesta näkökulmasta katsottuna. Kyky

Taulukko 1: Vanhempien tulkintarepertuaarit

Tulkinta-repertuaarit	Kielelliset piirteet	Konteksti	Tulkintarepertuaarin funktio
<p>Elämän-historiapuhe</p> <p>Koulutus-valintapuhe</p> <p>Ammatillinen koulutus</p> <p>Lukiokoulutus</p>	<p>vuosiluvut, lineaarinen aikajärjestys, menneisyyden muistelu</p> <p>vuosiluvut, osa monimuotoista koulutusreittiä, tyypilliset sanat – <i>sen jälkeen, sitten</i></p> <p>itsestäänselvyyttä ilmaisevat sanat: <i>ihan selvää, normaali tai perinteinen</i></p>	<p>tehdyt koulutusvalinnat, työhistoria</p> <p>valinta perheestä irrallisempi</p> <p>vanhempien asettamat koulutusodotukset, koulutus väline parempaan</p>	<p>oman elämän ja valintojen ymmärrettäväksi tekeminen → pyrkimys oikeuttamaan elämän aikana tehdyt ratkaisut niin muille kuin myös itselle</p> <p>puhe ilmentää tyytyväisyyttä ja jatkuvuuden tunnetta</p>
<p>Koulutus-odotuspuhe</p> <p>Ammatillinen koulutus</p> <p>Lukiokoulutus</p> <p>Kaksoistutkinto</p>	<p>nuoren omaa valintaa korostavat sanat: <i>itsenäisesti, lopullisesti saanut päättää, ite, itse</i></p> <p>ammattilliseen koulutukseen liittyvän puheen puuttuminen, valinnan itsestään selvyyttä korostavat sanat: <i>selkeä, jo pitkään</i></p> <p>lukiokoulutuksen korostuminen sanavalinnoissa: <i>ei esteitä pyrkimykselle, jatko-opintomahdollisuudet, vähintään</i></p>	<p>nuoren läsnäolon häivyttäminen – nimen käyttäminen, puhe suuntautuu haastattelijalle tai toiselle vanhemmalle</p> <p>vanhempien nuorelle asettamat koulutusodotukset korostuvat lukiioon/kaksoistutkintoon suuntautuvien nuorten kohdalla</p>	<p>nuoren koulutussiirtymä selkeä</p> <p>toisen asteen koulutus itsestäänselvyys sekä väline jatkokoulutukseen</p>
<p>Arvostuspuhe</p> <p>Ammatillisen koulutuksen arvostus toissijainen</p> <p>Ammatillinen koulutus arvokasta</p> <p>Eronteko puhe ammatillisen ja lukio koulutuksen välillä</p>	<p>tyypillisiä sanoja: <i>este, vähintään</i>, puhetta rakennetaan vertaamalla toiseen vaihtoehtoon eli lukioon</p> <p>toistuvat sanat: <i>koulutus, oli se sitten</i></p> <p>puheen rakentuminen vastakkainasettelulle: <i>lukupäille, kädentaitajat, teoria, käytäntö, jos niiku</i></p>	<p>arvostuspuhe rakentuu useimmiten samaan aikaan koulutusodotuspuheen kanssa</p> <p>vanhempien oma koulutushistoria – lukion käyneillä ilmenee vähäisempää arvostusta ammatillista koulutusta kohtaan ja päinvastoin</p>	<p>ammattillisen koulutuksen arvostuksen toissijaisuus ja erontekopuhe korostuu → ylläpitää toisen asteen koulutusten välistä vastakkainasettelua</p> <p>koulutuksen/kouluttautumisen arvostuksen ilmentäminen</p>
<p>Valinta-tilannepuhe</p> <p>Ammatillinen koulutus ohjauksen liiallisessa keskiössä</p>	<p><i>kohtuutonta, ikään nähden, pitää tehdä, kova vaatimus, hirvittävä ongelma, turhauttava, huoli</i></p>	<p>koulutuspolitiikka – ammatillisen valinnan varhainen ajoittuminen</p>	<p>ammattillisen koulutuksen valinnan liian varhaisen ajankohdan ilmentäminen</p> <p>ristiriitaisuuksien esiintyminen, huoli oman lapsen riittämättömästä ohjauksesta</p>

kokea jatkuvuuden tunnetta sekä halu ymmärtää tapahtumia osana elettyä elämää ovat myös rakennusvälineitä terveen minä-käsityksen synnylle. (Houtsonen 1996, 213–214.)

Lukiovalinnan tehneiden vanhempien koulutusvalintapuheessa korostui omien vanhempien sekä isovanhempien osoittama suurempi arvostus lukiokoulutusta kohtaan. Perheiden asettamat koulutusodotukset ovatkin vaikuttaneet koulutusvalinnan tekoon osan vanhempien kohdalla ja näitä perheiden nuorille asettamia koulutusodotuksia voidaan ymmärtää osin Kauppilan (1996, 48) esittelemien koulutussukupolvien valossa. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kuuluvat ”hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolveen (v. 1956 jälkeen syntyneet), kun taas heidän omat vanhempansa ja isovanhempansa sijoittuvat ”rakennemuutosten ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien” sekä ”sodan ja niukan koulutuksen sukupolviin”. Koulutuksen ihannointi on tyypillistä sodan ja niukan koulutuksen sukupolveen kuuluville. Tämä sukupolvi olisi halunnut kovasti kouluttautua, mutta mahdollisuudet olivat rajalliset (Kauppila 1996, 65). Haastateltujen vanhempien muistellessa omien vanhempien ja isovanhempien koulutuspolkua puheessa korostui sodan ja niukan koulutuksen sukupolvelle ominainen tapa suhtautua koulutukseen; omat mahdollisuudet kouluttautua olivat olleet heikot, mutta lapsille haluttiin mahdollistaa nyt paremmat mahdollisuudet. Koulutuksen näkeminen välineenä taas on ominaista rakennemuutosten ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolvelle (Kauppinen 1996, 80). Heidän koulunkäyntinsä aikana koulutusmahdollisuudet kasvoivat ja erityisesti oppikoulun ovet alkoivat avautua yhä useammalle (Kivirauma 1990, 74). Lukiokoulutuksen arvottaminen ammatillista koulutusta korkeammalle selittyikin osin omien vanhempien tavasta nähdä korkeakoulutus välineenä johonkin parempaan sekä halusta saada omat lapset kasvaneiden koulutusmahdollisuuksien piiriin.

Brunilan ym. (2011, 315) ja Nyyssölän (2004, 226) mukaan lukiovalinta näyttäytyy usein nuorilla itsestään selvänä valintana. Myös haastateltujen vanhempien kohdalla lukiokoulutus koulutusvalintana näyttäytyi samalla tavalla puheen tasolla itsestään selvyytenä. Valintaa ei joko tarvitse perustella ollenkaan tai lukion normaaliutta koulutusvalintana korostetaan ääneen. Lukion ollessa itsestäänselvyys puheelle tyypillisiä sanoja olivat *ihan selvää, normaali tai perinteinen*. Vanhemmat näkevät Savolaisen (2001, 123) tutkimukseen osallistuneiden nuorten tavoin lukiokoulutuksen heidän koulutuspolullaan luonnollisena peruskoulun jatkumona. Lukiopuheelle osana koulutusvalintapuhetta on tyypillistä, että lukio on vain yksi vaihe elämää tiettyinä vuosilukuna, josta on lähdetty kouluttautumaan eteenpäin. Muistelua tarkemmin omiin kouluaikeihin ei tapahdu.

Nuoriin kohdistuva koulutusodotuspuhe

Koulutusodotuspuhetta esiintyi haastatteluissa ennen kaikkea yhteishaastattelutilanteissa. Yhteistä vanhempien tavalle rakentaa koulutusodotuspuhetta yhteishaastattelutilanteissa oli puhua nuorista heidän nimiään käyttäen. Koulutusodotukset ilmaistaan haastattelijalle tai vanhemmat pohtivat odotuksia lapsensa suhteen keskenään. Nuori ja hänen mielipiteensä koulutuksen suhteen jää vanhempien tuottaman koulutusodotuspuheen ulkopuolelle. Vanhempien koulutusodotuspuheessa on löydettävissä kolme erilaista odotusta nuorten jatkokoulutusvalinnan suhteen toiselle asteelle siirryttäessä – 1. *lukio*, 2. *kaksoistutkinto* sekä 3. *ammattillinen koulutus*.

Vanhempien koulutusvalintapuheessa, erityisesti lukiovalinnan ollessa kyseessä, koulutusvalintaan vaikuttavana tekijänä oli myös heidän omien vanhempiensa koulutussukupolven tapa suhtautua koulutukseen. Omiin lapsiin kohdistuvaa koulutusodotuspuhetta voidaan tarkastella Kauppilan (1996) koulutussukupolvijaottelun kautta. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kuuluvat täten ”hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolveen (v. 1956 jälkeen syntyneet), joille koulutuksen katsotaan näyttäytyvän itsestään selvyytensä. Vaikka Kauppilan (1996, 48) koulutussukupolvitarkastelussa koulutus näyttäytyy välineenä erityisesti ”rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolvelle” (vuosina 1936 – 1955 aikana syntyneille suomalaisille), koulutuksen välinearvo korostuu tässä tutkimuksessa vahvasti ”hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolveen” kuuluvien vanhempien koulutusodotuspuheessa suhteessa heidän lapsiinsa. Järvisen (1999, 50) mukaan yleissivistävän koulutuksen näkeminen välineenä onkin tyypillistä toimihenkilötaustaisille perheille. Näissä perheissä ainakin toinen vanhemmista on luokiteltavissa alemmaksi- tai ylemmäksi toimihenkilöksi, mikä osittain selittää koulutuksen näkemistä välinearvona. Lukioon ja kaksoistutkintoon suuntautuvien nuorten vanhempien koulutusodotuspuheessa lukiokoulutusta korostetaan parempana reittinä jatko-opintoihin ammatilliseen koulutukseen verrattuna. Koulutuksen välinearvo tuli esille myös ammatillisen perustutkinnon valinneiden vanhempien puheessa tapana puhua koulutuksesta välineenä ja mahdollisuutena uudelleen kouluttautua tai hakeutua jatko-opintoihin.

Toisen asteen koulutus näyttäytyi vanhemmille täten välineenä, mutta tälle sukupolvelle tyypillisesti myös itsestäänselvyytensä. Vanhempien tuottamassa puheessa tämä ilmeni nuoriin kohdistettuina koulutusodotuksina, eikä esimerkiksi työelämään siirtymistä tässä vaiheessa vielä ennakoita. Koulutusoptimismin juurruttua osaksi suomalaista yhteiskuntaa kouluttautumisesta onkin tullut itsestäänselvyys (Lampinen 1998, 74; Jauhianen 2011, 111).

Lukioon lähtevien nuorten vanhempien koulutusodotuspuheessa lukiovalinta nähtiin itsestäänselvyytensä ja puheessa korostuikin sanat *selkeä, jo pitkään*. Brunilan ym. (2011, 309) sekä Savolaisen (1993, 12) mukaan koulutusvalinnan tekeminen lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä tapahtuikin jo varhain. Lukion valinneiden nuorten vanhempien puheessa lukio koulutusvalintana näyttäytyikin pidemmän aikavalinnan päätöksenä, joka oli joidenkin nuorten kohdalla kuitenkin saattanut ”horjua”. Vanhempien käsitys omien lastensa tulevaisuudesta muotoutui koulutus- ja työuran rakentamisen tulevaisuusorientaatioksi (Järvinen 1999, 145). Vanhemmat tuottivat puhetta, jonka mukaan heidän lapsensa ovat asettaneet niin koulutukselliset että ammatilliset päämäärät korkealle. Puheelle on tyypillistä myös nähdä lukioon siirtymä kivuttomana ja selkeänä. Tämä tukee Savolaisen (2001, 123) näkemystä lukiovalinnasta luonnollisena siirtymänä ja usein itsestään selvänä valintana. Järvisen (1999, 50) tutkimuksessa toimihenkilötaustaisten perheiden vanhemmat näkevät lastensa lukiokoulutuksen itsestään selvänä vaiheena osana aikuistumisen reittiä. Ammatillisen koulutuksen vaihtoehtoa ei tuotu esille edes puheen tasolla, eikä se lukiovalinnan tehneiden nuorten vanhempien silmissä ollut näin ollen tavoiteltu vaihtoehto. Tätä ilmensi puhe lukiovalinnan mahdollisesta ”horjumisesta”, ammatillisen koulutukseen liittyvän puheen puuttuminen sekä tapa arvottaa lukioreitin valinta ammatillista koulutusta ja kaksoistutkintoa paremmaksi.

Toisen asteen oppilaitosten välinen yhteistyö ja nuorten mahdollisuus kahden tutkinnon suorittamiseen on vakiintunut osaksi koulutusjärjestelmäämme (Mäensivu ym. 2007, 85). Manningin (1999, 44) mukaan kaksoistutkinnot lisäävät ammattikoulutuksen statusta. Mäensivun ym. (2007, 85) mukaan kahden tutkinnon suorittaminen paitsi vähentää ammatillisen ja lukion välistä asenteellista kahtiajakoa kädentaitajiin ja teoreettisiin lukupäihin, mutta se myös mahdollistaa nuorille uuden väylän jatko-opintoihin. Kaksoistutkinnon valinneiden nuorten vanhempien puheessa korostuikin kaksoistutkinnon antamat paremmat jatko-opintomahdollisuudet. Puheessa korostettiin kuitenkin juuri lukion merkittävyyttä osana tutkintoa; ammatillisen koulutuksen hyvistä puolista vaietaan. Lukio näytetty tällöin ammatillista koulutusta arvokkaampana. Lukiokoulutuksen korostus tuli ilmi vanhempien koulutusodotuksista jatko-opintojen suhteen sekä kaksoistutkintoon liitettyissä sanoissa ja ilmaisussa kuten *vähintään, uhkakuva* ja *ei sitten esteitä pyrkimiselle*. Ammatillinen koulutus rakentui puheessa mahdollisuudeksi, mutta vain osana kaksoistutkintoa. Puheen tapa arvottaa lukio ammatillista koulutusta arvokkaammaksi tuli esille myös vanhempien tuottamassa arvostuspuheessa ammatillisesta koulutuksesta.

...Mut sitten toisaalta, kun kaksoistutkinnoissa on myös yliopisto sitten portit auki, että siinä mielessä se on miusta aika hyvä ratkaisu. Et myö varmaan sen takia kannustettiin. (Anja)

Ammatillisen koulutuksen valinneiden nuorten vanhemmat puhuivat koulutusvalinnasta nuoren valintana – taustalla eivät vaikuta niinkään vanhempien omat odotukset ja tavoitteet nuoren koulutukselle. Koulutusvaihtoehdoista on kyllä puhuttu nuorten kanssa ja vaihtoehtoja esitetty, mutta lopullisen valinnan tekee nuori itse. Tätä korostettiin käyttämällä sanoja kuten, *itsenäisesti, lopullisesti saanut päättää, itse*. Puhetapa muistuttaa vanhempien elämänhistoriapuheen tapaa puhua ammatillisesta koulutuksesta osana heidän elämänpolkuun. Ammatillista koulutusreittiä edenneiden vanhempien lähtöperheen odotukset koulutukselle eivät korostuneet, kun taas lukiokoulutuksen valinneiden vanhempien omassa elämänhistoriapuheessa ilmeni enemmän vanhempien koulutusodotuksia ja toiveita ylioppilaslakin suhteen. Järvisen (1999, 50) mukaan nimenomaan toimihenkilötaustaiset vanhemmat näkevät yleissivistävän lukion välinearvona. Ammatillisen koulutuksen valinneiden vanhempien puheessa korostui kuitenkin myös ammatillisen koulutuksen välinearvo; koulutusvalintaa ei nähdä lopullisena, vaan se on myös väline koulutautua myöhemmin vielä uudelleen. Useiden tutkimusten (mm. Lappalainen 2001, Savolainen 1993, Nyyssölä & Pajala 1999) mukaan ammatillisen koulutuksen valintaa ohjaa nuoren heikompi koulumenestys. Ammatillisen koulutuksen valinneiden nuorten vanhempien koulutusvalintapuhe ei kuitenkaan rakentanut kuvaa ammatillisesta koulutuksesta koulussa huonommin menestyvien nuorten rajoittuneempina koulutusvalintana. Ammatillisen koulutuksen valintaan ei vanhempien mukaan vaikuta koulussa huonommin menestyminen - päinvastoin jopa.

Kyllähän Sadulle vaihtoehtona tätä lukioa esitettiin, että kun on koulumenestys hyvä, että varmasti ei ois eppäilystäkkään ollut, että ei ois pärjänny lukioss...Mutta se, että ehottamasti se, että mikä on tytön oma se kiinnostuksen kohe ja tahto, että siitä se on lähettävä. (Leena)

Arvostuspuhe

Vanhempien puhuessa ammatillisesta koulutuksesta ja sen arvostuksesta tuli esille kolme erilaista ammatilliselle koulutukselle annettua merkitystä – 1. *ammattillinen koulutus on toissijainen lukioon nähden*, 2. *ammattillinen koulutus on arvokasta itsessään* sekä 3. *eronteko lukijat lukioihin ja käytännön tekijät ammatilliseen koulutukseen*.

Ammatillisen koulutuksen arvon näkeminen toissijaisena lukioon verrattuna tuli esille myös aiemmin vanhempien tuottamassa koulutusodotuspuheessa. Lukioon suuntautuvien nuorten vanhempien puheessa ammatillinen koulutus ei näyttäytynyt mieluisena vaihtoehtona omille lapsille ja näin ollen lukiovalinta arvostettiin oman lapsen kohdalla toisen asteen koulutuksista paremmaksi. Osalle vanhemmista ammatillinen koulutus saattoi olla nuorelle mahdollinen, mutta vain kaksoistutkinnon kautta. Tällöinkin puheen tasolla lukio näyttöytyi arvokkaampana välinearvona kohti parempaa koulutusta ja ammatia. Vanhempien puhuessa kaksoistutkinnosta ammatillisen koulutuksen hyviä puolia ei korostettu samalla tavalla kuin lukion. Ammatillisen koulutuksen alhaisempi arvostus tuli ilmi vanhempien tavassa korostaa ammatillisen koulutuksen heikompa asemaa jatkokoulutuksen suhteen; ammatillinen koulutus nähdään jatkokoulutusta heikentävänä sekä rajoittavana tekijä. Vanhempien mielestä pelkkä ammatillinen koulutus ei anna samanlaisia mahdollisuuksia jatkokoulutukseen kuin lukio tai kaksoistutkinto.

Vähintään kaksoistutkinto sitten, jos näin, mutta tuota, kun tossa voi vielä mielipiteet muuttua ja toiveet, haaveet muuttua kolmen vuoden aikana, niin tuota kannattaa lukio käydä, niin ei oo sitten ainakaan esteitä pyrkimiselle. (Erja)

Vaikkakin ammatillinen perustutkinto on lukiokoulutuksen ohella mahdollistanut yhtäläisen jatko-opintokelpoisuuden vuodesta 1999 alkaen (Numminen ym. 2002, 92), vanhempien puheessa korostuivat käsitykset lukion ja kaksoistutkinnon antamista paremmista jatkokoulutusmahdollisuuksista. Käytännön tasolla tämä pitääkin paljolti paikkaansa, sillä jatkokoulutukseen hakeutuminen on edelleen paljon yleisempää lukion käyneillä; vain 1 %:lla yliopisto-opiskelijoista on pohjakoulutuksenaan ammatillinen perustutkinto. Jos ammatillisen koulutuksen käyneet nuoret hakeutuvat jatko-opintoihin, suuntaavat he todennäköisemmin ammattikorkeakouluihin. (Brunila 2011, 311.) Näin ollen vanhempien käsitystä ammatillisesta koulutuksesta jatko-opintoja rajaavampana vaihtoehtona voidaan käytännön tasolla pitää totena, vaikkakin virallisesti kummatkin toisen asteen tutkinnot mahdollistavat opintojen jatkamisen korkeakouluihin. Puhetta ammatillisen koulutuksen toisarvoisuudesta rakensivat vanhemmat, jotka ovat itse lukion käyneet. Näin ollen tämän puhettavan syntyyn ja merkityksenantoihin voidaan katsoa vaikuttavan myös vanhempien oma taustakonteksti ja koulutushistoria.

Ammatillisen koulutuksen arvosta puhuttaessa vanhemmilla ilmeni myös puhetapa, jossa ammatillinen koulutus nähtiin arvokkaana. Puheessa ei tällöin korostettu lukion ja ammatillisen koulutuksen eroa ja niiden erilaista arvoa, vaan tälle puheelle oli ominaista painottaa koulutuksen arvokkuutta sinänsä – riippumatta koulutustasosta.

Eli kyllä mun mielestä koulutuksella on, on tärkeä sellanen itsetuntoa ja sitä persoonallisuutta rakentava. Oli se koulutus sitten joku tämmönen huippuakateeminen koulutus tai oli se sitten esimerkiksi sitä, että kun sä siivoat, niin sulla on joku koulutus siinä pohjalla. (Kati)

No kyllähän koulutus varmaan vaikuttaa, mutta en sitten mee silleen niinkun jaottelemaan, että tuota, onko se korkeempi vai alempitason, asteen koulutus, että se ihan, alempiasteen koulutuksen saanu saattaa olla ja, olla paljon onnellisempi kuin se, mikä on lukenu lääkäriks, lakimieheks, ja muuta... (Jaakko)

Tapa arvostaa kaikenlaista koulutusta voidaan katsoa liittyvän suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevaan koulutususkoon- ja optimismiin (Lampinen 1998, 74). Koulutususkoon yhdistyy käsitys koulutuksen tarpeellisuudesta menestyvän ja kilpailukykyisen talouden suhteen. Vaikkakin koulutususkolle on ominaista arvottaa yleissivistävä ja korkeakoulutus ammatillisen koulutuksen yläpuolelle (Ikonen 2011, 234), vanhempien tavassa puhua koulutuksista korostettiin myös koulutusten tasavertaisuutta ja samanarvoisuutta – toista koulutusta jalustalle nostamatta. Ammatillisen koulutuksen jatkokoulutusmahdollisuuksien näkeminen oli ominaista vanhemmille, jotka ovat itse käyneet ammatillisen koulutuksen ja jatkaneet siitä opintojaan. Näille vanhemmille ammatillinen koulutus ei näyttäytynyt ovina sulkevana, vaan myös niitä avaavana. Ammatillisen koulutuksen arvostuksen onkin todettu olevan suurempaa ammatillisen koulutuksen käyneiden vanhempien parissa (Parikka 1999, 169) ja tätä näkemystä tuki myös aineiston vanhempien tapa puhua ammatillisesta koulutuksesta.

Vanhempien tapa puhua ammatillisesta koulutuksesta ja lukiokoulutuksesta vaikuttaa nuorten asenteisiin (Parikka 1999, 166). Aineiston vanhemmat korostivat erontekopuheessaan ammatillisen koulutuksen ja lukion välistä eroa käyttäen vastakohtaisuuksia ilmaisevia sanoja kuten *kädentaitaja -lukupää, teoria - käytäntö*. Vanhemmat jaottelivat ammatillisen koulutuksen ja lukion valinneet heidän ominaisuuksiensa perusteella. Vastakkainasettelu ammatillisen koulutuksen ja lukion välillä rakennetaan perinteiselle tavalle erotella toisen asteen koulutusta (Lappalainen ym. 2010, 48; Lampinen 1998, 59); ammatillisen koulutuksen valinneiden katsotaan omaavan kädentaidot, kun taas lukiovalinnan tehneet lukupäätä. Lappalaisen ym. (2010, 48) mukaan nämä käsitykset elävät opettajien ja oppilaiden puheissa, mutta tässä tutkimuksessa ne näyttävät vallitsevan myös nuorten vanhempien puheissa.

Valintatilannepuhe

Vanhempien puhuessa nuorten valintatilanteesta ja siirtymästä ammatilliseen koulutukseen korostui puhe koulutusvalinnan haasteellisuudesta nuoren ikään nähden. Tämä tuli esille myös niiden vanhempien puheessa, joiden oma lapsi oli valinnut lukion. Ammatinvalintaa yhdeksännellä luokalla pidettiin vaikeana ja jopa kohtuuttomana tilanteena. Puhetta rakennettiin sanojen *kohtuutonta, ikään nähden, pitää tehdä, kova vaatimus* ja *hirvittävä* kautta. Tulos tukee Nyyssölän (2004, 226) näkemystä ammatillisen koulutuksen valinnasta normatiivisena pakkovalintana. Valintatilannepuheelle oli tyypillistä nähdä nuoren lukiovalinta helpompana ratkaisuna kuin ammatillinen koulutus.

Joo, et se on mun mielestä kohtuutonta, tai no, onko se nyt kohtuutonta tai ei, mutta joka tapauksessa se on aika kova, kova vaatimus Essin ikäselle ihmiselle, että valitsee ammatin, menee ammattikouluun ja sit sitä tahkoo, hallituksen tulevista päätöksistä riippuen (naurahdus), sitten kuuteenkymmeneenkaheksaan tai seittemäänkymmentä vuoteen.... Totta kai sul on tänä päivänä, ja pitääkin olla, mahdollisuus kouluttautua uudelleen, mutta mun mielestä mahdollisimman pitkälle pitää, pitäis pitää ovet auki joka suuntaan..mie palaan vielä siihen, että on musta kohtuutonta olettaa, että viistoista vuotias sanoo, että jes, musta tulee sähkömies tai musta tulee putkimies, että sillä tavalla on hieno, että koulu on menny yläasteella tai siis, sulla on koko ajan ollu semmonen nousujohteinen tuo koulumenestys. Niin se, se kyllä antaa tuota vapauksia. (Esko)

Savolaisesta (2001) poiketen Nyysölä (2004, 226) ei näe lukioon hakeutuvien valintaprosessia kovinkaan rationaalisenä prosessina, sillä lukio näyttäytyy monille nuorille paikkana pitkittää ammatinvalintaa. Myös Lehtivaara (1993, 549) tuo esille toisen asteen valinnan aikaisen vaiheen, jonka seurauksena lukio on osalle nuorille mahdollisuus pohtia ammattia ja koulutusvalintaa pitempään. Nyysölä (2004, 226) toteaa ammatillisen koulutuksen valinnan olevan nuoren koulutuspolulla todellinen valintatilanne ja se näyttäytyy ammatilliselle puolelle suuntautuvan nuoren kohdalla normatiivisena pakkovalintana.

Mielenkiintoinen havainto oli sekä vanhempien että myös nuorten tapa puhua yläkoulun oppilaanohjauksesta. Vanhemmat toivat esille huolensa ammatillisen koulutuksen liian keskeisestä roolista yläkoulun oppilaanohjauksessa. Vanhempien puhe ammatillisen koulutuksen painottumisesta oppilaanohjauksessa rakentui epätasa-arvon tuntemuksien sekä huolta ilmaisevien sanojen varaan. Ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuuden ja arvostuksen nousuun on ehdotettu ammatillisen koulutuksen tiedon lisäämistä oppilaanohjauksessa (Parikka 1999, 169; Poropudas & Kyrö 1999, 201; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 1–4.). Ammatillisen koulutukseen liittyvää tietoa oli ainakin vanhempien mukaan ollut nuorille saatavana, jopa liiaksi asti. Ammatillisen koulutuksen saama huomio oppilaanohjauksessa nähtiin jopa ongelmana. Tämä on täysin vastakkaista vanhempien valintatilannepuheen huolelle ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien nuorten vaikeasta valintatilanteesta heidän varhaiseen ikään nähden.

NUORTEN PUHE AMMATILISESTA KOULUTUKSESTA

Peruskoulun päättävien nuorten puheesta oli tunnistettavissa kolme erilaista tulkintarepertuaaria: *koulutusvalintapuhe*, *arvostuspuhe* ja *ammatillisen koulutuksen puheen puuttuminen*. Nuorten tulkintarepertuaarit sisälsivät vanhempien tulkintarepertuaarien tapaan toisistaan erottuvia "alapuhetapoja". Taulukossa 2 on esitelty kokoavasti nuorten puheesta löydetty tulkintarepertuaarit sekä koottu yhteen puhetoivoille ominaiset kielelliset piirteet, kontekstit sekä tulkintarepertuaarien funktiot.

Taulukko 2: Nuorten tulkintarepertuaarit

Tulkintarepertuaarit	Kielelliset piirteet	Konteksti	Tulkintarepertuaarin funktio
Koulutusvalintapuhe	valinnan taustalla vaikuttavien perustelujen vähäisyys	irrallinen vanhemmista	koulutusvalinta ilmentyy selkeänä ja itsestään selvänä siirtymänä
Ammatillinen koulutus valintana	minä-sanana korostuminen, imperfekti- muotoiset verbit → positiivisten kokemusten muistelu (tet, vierailut)		koulutusvalinta individualistinen päätös
Kaksoistutkinto valintana	toistuvat sanat: <i>vaikuttaa, vaikutus, kiinnostavuus</i>	irrallinen vanhemmista	ammatillinen perustutkinto → heikommalla mahdollisuudet jatkokoulutukseen
Ammatillinen koulutus ei vaihtoehto	minä-sanana korostuminen, toistuvat sanat: <i>lukio, jatkokoulutusmahdollisuudet, eteenpäin kouluttautuminen</i>	irrallinen vanhemmista	epätasa-arvoon ja turhautumiseen liittyvien tunnetilojen esiintyminen
Ammatillinen koulutus ohjauksen liiallisessa keskiössä	ei-sanana korostuminen, <i>lukio, selvä, ei vaihtoehto</i>	irrallinen vanhemmista	
	imperatiivin korostuminen: <i>pitää mennä, pitää osallistua, pakko</i>		
Arvostuspuhe; ammatillisen koulutuksen arvo toissijainen	lukion ja ammatillisen koulutuksen vertailuun liittyvät sanavalinnat: <i>joutuu amikseen, paremmin menestyjät lukioon</i>	ilmenee lukioon/kaksoistutkintoon suuntautuvilla nuorilla → ammatilliseen koulutukseen liitettävää arvostuspuhetta ei ilmene ammatilliseen pt. hakeutuvilla	lukion ja ammatillisen koulutuksen vastakkainasettelun ylläpitäminen oman koulutusvalinnan arvottaminen ammatillista koulutusta paremmaksi
Ammatillisen koulutuksen puheen puuttuminen	puheen puuttuminen tai aiheen nopeasti ohittaminen	ilmenee lukioon/kaksoistutkintoon suuntautuvilla nuorilla	ammatillinen koulutus ei nuoren valintana, ei tarvetta tuottaa siihen liittyvää puhetta

Koulutusvalintapuhe

Nuorten tuottamassa koulutusvalintatilannepuheessa nuoret toivat esille omat hakuvalintansa sekä perustelut valinnalleen. Kaikille näille tulkintarepertuaareille eli puhetoivoille oli yhtäläistä koulutusvalintoihin liittyvien perusteluiden vähäisyys. Nuorten koulutusvalintapuheessa ei ilmennyt epävarmuuden tuntemuksia koulutusvalintaan liittyen, vaan siirtymä näyttäytyi suhteellisen selkeänä tapahtumana yläkoulusta toiselle asteelle. Nuoren tuottama koulutusvalintapuhe rakensi kuvaa koulutusvalinnasta individualistisena päätöksenä; puheessa käytetään korostetusti sanaa *minä* eri muodoissa. Koulutusvalintaa suuntaakin keskeisesti nuoren omat kiinnostuksen kohteet sekä koulutukselle asetetut tavoitteet (Mehtäläinen 2001, 133). Norin (2011, 37) mukaan koulutusvalinta voi näyttäytyä

nuorelle individualistisena, vaikka se todellisuudessa tapahtuukin aina osana laajempaa kontekstia.

Savolaisen (2001) mukaan ammatillisen koulutuksen valinneet perustelevat valintaansa lukio-opintojen mahdollisuutena ja huonoon koulumenestykseen tukeutuvina. Tässä tutkimuksessa ammatillisen koulutuksen valinneiden nuorten tapa puhua valintansa perusteista eroaa Savolaisen (2001, 124–124) tutkimuksen tuloksista. Esimerkiksi Eetun vastauksessa ilmeni keskiarvorajan riittämättömyys lukio-opintoihin, mutta hän toi puheessaan ilmi myös oman kiinnostuksen puutteensa lukio-opintoja kohtaan. Myös Sadun puheessa tuli esille hakuvalintaan vaadittavat hyvät pisteet ja se, että mahdollinen sisälle pääsy on riippuvainen koulumenestyksestä, mutta hänen mukaansa koulumenestys ei kuitenkaan ole ohjannut ammatilliselle koulutukseen hakeutumista. Sekä Sadun että Eetun koulutusvalintapuhetta yhdistikin ammatillisen koulutuksen näkeminen kiinnostavana vaihtoehtona kuin lukio.

No sitten miulla on niitä muita vaihtoehtoja eli toisena oli kauneudenhoitoalan perustutkinto. Sinne on kyllä tänä vuonna ihan hirmu paljon hakijoita ja sinne otetaan niin vähän, niin tuntuu jotenkin siltä, että sen voi jo tiputtaa suosiolta pois sieltä. Sitten kolmantena miulla oli hotelli-, ravintola- ja catering-ala ja sit neloseks mie laitoin lukion ja viimeseks liiketalouden perustutkinnon. Tuohan miun opolle aiheutti aika paljon päänvaivaa tuo miun lista, kun siellä oli yks lukio kaikkien ammatillisten linjojen, muitten vaihtoehtojen välissä, niin ei meinannut hänelle kelvata se sitten oikein millään tavalla. (Satu)

No en varmaan pääsis ees sinne keskiarvon puolesta, eikä sitten jaksa ees panostaa, kun ei kiinnosta silleen. Että sen verran vaan panostaa, että pääsee jonnekin ammatilliselle puolelle. (Eetu)

Järvinen (1999) on tarkastellut nuorten suuntautumista toisen asteen opintoihin jäsentämällä nuorten tulevaisuusorientaatioita. Ammatillisen koulutuksen valinneet nuoret haluavat päästä mahdollisimman nopeasti työmarkkinoille ja heidän tulevaisuusorientaationsa rakentuu nopean aikuistumisen varaan (Järvinen 1999, 139–140, 158, Mehtäläinen 2001, 53). Puhe ammatillisesta koulutuksesta valintana ilmensikin nopean aikuistumisen varaan rakennettua tulevaisuusorientaatiota. Puheessa ammatillinen koulutus sai väliarvon, joka mahdollistaa nopean siirtymisen työelämään sekä rahan ansaitsemiseen. Ammatillisen koulutuksen kiinnostavuuden lisäämiseksi korostetaan usein oppilaanohjauksen merkitystä (Parikka 1999, 169; Propudas & Kyrö 1999, 201; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 1–4.) Nuorten puhe korostikin oppilaanohjauksen tarjoamia työelämään tutustumisjaksoja ja vierailuja ammatillisen koulutusalan valintaan vaikuttavina tekijöinä ja perusteluina. Ammatillisen koulutuksen alavalintaa perusteltiin positiivisilla kokemuksilla ammatillisen oppilaitoksen tutustumisvierailuista sekä työelämään tutustumisjaksoilta. Koulutusohjelman valintaan liittyvälle puheelle oli tyypillistä tuoda esille myös oma henkilökohtainen kiinnostus opiskeltavaa alaa kohtaan.

Ammatillisen koulutuksen valinneista suuri osa (4/6) halusi suorittaa samalla myös lukion eli hakeutua yhdeksännen luokan jälkeen opiskelemaan kaksoistutkintoa. Tutkimuk-

seen osallistuneiden nuorten halukkuus kahden tutkinnon suorittamiseen tukee Mäensivun ym. (2007, 85) näkemystä siitä, että toisen asteen oppilaitosten välinen yhteistyö ja kahden tutkinnon suorittamisen mahdollisuus lisää ammatillisen koulutuksen kiinnostusta ja nuorten koulutusmahdollisuuksia. Perinteisesti nuoren aiemman koulumenestyksen on todettu ohjaavan lukion ja ammatillisen koulutuksen välistä valintaa (Lappalainen 2001, 38, 141; Savolainen 1993, 12). Järvisen ja Vanttajan (2000, 215) mukaan lukio onkin koulussa menestyvälle nuorelle luonnollinen valinta. Kaksoistutkintoon hakeutuvien nuorten ei tarvitse tehdä toisiaan poissulkevaa valintaa lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä. Koulumenestyksen korostuminen kaksoistutkinnon valintaan vaikuttavana tekijänä painottui kuitenkin myös nuorten tuottamassa koulutusvalintapuheessa.

No koska mie halluisin suorittaa myös lukion. Mie aattelin, että kun miulla on niin hyvä keskiarvo, että ei miun järkevää mennä amikseen. Että niin, kaksoistutkinto tuntu sellaselta, että se olis ihan kiva. Sitten siinä sais sen ammatin ja sitten siinä kuitenkin sivistystä samalla. (Salla)

Kaksoistutkintoon hakeutuvilla nuorilla lukio on saattanut aiemmin näyttäytytynyt itseltään selvänä valintana. Itsestään selvänä pidetyt valinnat voivat kuitenkin muuttua uuden tiedon valossa. Keskeisinä ammatillisen koulutuksen kiinnostavuuden herättämisen konkreettisina keinoina pidetään juuri tiedon lisäämistä eri ammattialoista, koulutuksista, jatkokoulutusmahdollisuuksista (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 1–4; Parikka 1999, 169; Poropudas & Kyrö 1999, 201). Kaksoistutkinnon valinneiden nuorten koulutusvalintapuheessa koulutus näyttäytyi välineenä ja he korostivatkin halukkuutta jatkokoulutukseen toisen asteen valmistumisen jälkeen. Nämä nuoret korostivat puheessaan kaksoistutkinnon antamia parempia jatkokoulutusmahdollisuuksia. Samoja perusteluja ja ilmaisia kaksoistutkinnon paremmuudesta jatkokoulutuksen suhteen ilmeni myös vanhempien tuottamassa koulutusodotuspuheessa. Puhe ilmensikin tulevaisuusorientaatiota, jonka mukaisesti nuoret asettavat niin ammatilliset kuin myös koulutustavoitteet korkealle (ks. myös Järvisen 1999, 145). Kaksoistutkintolaisten jatkokoulutushalukkuus oli yleistä myös Mehtäläisen (2003, 66) tutkimukseen osallistuneilla nuorilla, joista noin puolella oli tarkoituksena aloittaa korkeakouluopinnot valmistumisen jälkeen.

Että sitten, jos mie kävisin sen Kiuruveden, niin varmaan sitten lähtisin sen jälkeen poliisi-kouluun ja ratsupolliisiks. Mutta sitten, jos lukion käyn, niin varmaan ihan tälleen, ihan silleen lukion jälkeen sinne pittää olla vuoden työkokemus ennen kuin pääsee sinne kouluun. Niin varmasti sitten senkin kautta menisin, että helpompi päästä sinne kouluun, kun on lukion käyny. (Piia)

Savolaisen (2001, 123) sekä Brunilan ym. (2011, 314) näkemyksen suuntaisesti myös tämän aineiston nuorille lukiokoulutus näyttäytyi peruskoulun luonnollisena jatkumona ja itseltään selvänä valintana. Suurelle osalle nuorista ammatillinen koulutus ei näyttäytytynyt minkäänlaisena vaihtoehdona. Samoin kuin vanhempien koulutusvalintapuheessa myös nuorten tuottamassa puheessa lukiokoulutus nähtiin itsestään selvänä eikä ammatillista koulutusta edes mainittu vaihtoehdona. Muutaman nuoren koulutusvalintapuheessa tuli

esille myös koulutusreitivalinnan aikainen ajankohta, mikä osittain vaikuttaa lukion valintaan ammatillisen koulutuksen sijaan. Näille nuorille lukiovalinta ei näyttäytynyt rationaalisenä ja itsestään selvänä valintana (Nyyssölä 2004, 226 Lehtivaara 1993, 549), vaan ennen kaikkea mahdollisuutena saada lisää miettimisaikaa ammatinvalinnalle.

Lukioon suuntautuvilla nuorilla on havaittavissa samaa puhetapaa kuin vanhempien valintatilannepuheessa: Ammatillisen koulutuksen nähtiin olevan yläkoulun oppilaanohjauksessa liiallisessa keskiössä. Puheelle oli tyypillistä turhautumisen ja epätasa-arvon tuntemuksien esiin tuominen sekä pakkoa ilmaisevien sanojen käyttö: *pitää mennä, pitää osallistua, pakko*.

Siis oli lukioon vierailuja myös, mutta ne oli silleen miust oli aika outoo, ku ne lukioon vierailut oli silleen vapaaehtosia ja sinne piti mennä omilla kyydeillä, mutta ammattikouluun oli bussikyydit ja ne oli pakollisia. (Annika)

Siis, niistä on puhuttu oikeestaan lähes tää koko kolme vuotta, tähän mennessä yläaste, että me ollaan lukioista ehkä kolmella opotunnilla ja kaikki muut tunnit on ollu ammattikoulua. (Lotta)

Ammatillisen koulutuksen arvostuksen ja vetovoiman kasvattamisen keinoina on esitetty ammatilliseen koulutukseen liitettävän tiedon lisäämistä oppilaanohjauksessa (Parikka 1999, 169; Poropudas & Kyrö 1999, 201; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 1–4.) Brunilan ym. (2011, 317) mukaan oppilaanohjauksessa tulisi käsitellä ammatillista koulutusta monesta eri näkökulmasta käsin. Tutkimuksen nuoret eivät olleet asiasta samaa mieltä. Ammatillisen koulutuksen katsottiin saavan liian paljon huomiota yläkoulun oppilaanohjauksessa, minkä seurauksena tätä puhetapaa edustaville nuorille oppilaanohjaus näyttäytyikin epäoikeudenmukaisena.

Arvostuspuhe – ammatillisen koulutuksen arvostus toissijainen

Arvostuspuhetta ammatillisesta koulutuksesta esiintyi yllättävän vähän aineistossa. Suurin osa haastatelluista nuorista on hakeutumassa lukioon, mikä varmasti osittain selittää ammatillisen koulutuksen merkityksen sekä arvon pohtimisen puuttumisen nuorten kohdalla. Mielenkiintoista on kuitenkin havaita, että pienen vähemmistön tuottama puhe ammatillisen koulutuksen arvosta sekä merkityksestä oli lähinnä lukioon tai kaksoistutkintoon suuntautuvien nuorten tuottamaa puhetta. Näiden nuorten puheelle on ominaista nähdä lukio paremmin koulussa menestyvien opiskelupaikkana, kun taas ammatilliseen koulutukseen valinneet *”joutuvat amikseen”*. Puheessa ilmeni lukion antamat paremmat mahdollisuudet menestykseen – tämä tuli esille myös kaksoistutkinnon valinneiden nuorten koulutusvalintapuheessa aiemmin. Nämä nuoret tuottivat puhetta heille rakentuneen koulutusidentiteetin pohjalta. Houtsosen ym. (2000, 38) mukaan koulutusidentiteetti ilmenee käytännön tasolla nuoren tavassa sijoittaa itsensä eri koulutustasoja vastaaviin tehtäviin. Koulusta saadun palautteen sekä koetun koulumenestyksen puitteissa nuoret näkevät itsensä joko käytännön taitajina tai teoreettisen tiedon hallitsijoina. Nuorten tuottama arvostuspuhe tukikin Lappalaisen (2001, 38, 141) sekä Savolaisen (1993, 12) näkemystä koulumenestyksen vaikutuksesta lukion ja ammatillisen koulutuksen valinnan taustalla

vaikuttavana tekijänä. Nämä nuoret ylläpitivät arvostuspuheellaan yhteiskunnassa vallitsevaa käsitystä ammatillisen koulutuksen ja lukion välisestä vastakkainasettelusta. Lappalaisen ym. (2010, 48) mukaan toisen asteen koulutusta koskevat vastakkaiset käsityksen opetuksen ja oppimisen luonteesta elävätkin nuorten puheissa. Oppimiskulttuureiden erillaisuus nähtiin valitettavan usein myös koulutusten välisenä eriarvoisuutena.

Johtuu ehkä vaan siitä, että (.) en oikeestaan tiiä, että miks. Ehkä johtuu vaan siitä, että nämä paremmin menestyvät, niin sanotusti, menevät lukioon.

No, sitä en oo kyllä paljoo aatellu läpi, mutta (.) kyllä mie tiiän, mihin lukioon haluan. Ja suurin osa mejän luokalta joutuuki amikseen, ei se joutuu, mutta lähtee amikseen. (Matias)

Samoin kuin vanhempien, myös nuorten tapaan puhua ammatillisesta koulutuksesta voidaan katsoa vaikuttavan suomalaisessa yhteiskunnassa vallinnut ja edelleenkin vallitseva koulutususko ja –optimismi. Vuosikymmenten aikana vallinnut koulutususko onkin joutanut koulutettujen ihmisten ihannointiin sekä näkemykseen pitemmän koulutuksen mahdollistavasta paremmasta elintasosta. (Ikonen 2011, 235; Jauhiainen 2011, 111; Lampinen 1998, 74.) Ammatillisen koulutukseen kohdistuvaa heikompa arvoitusta voidaan tarkastella myös Kosken (2009) esille tuomien koulutusreittivalintoihin vaikuttavien moraaliperusteiden näkökulmasta. Ammatillisen koulutuksen käyneet nähdään työelämän palvelijoina, eikä niinkään aktiivisina tulevaisuuden rakentajina. (Koski 2009, 42–46).

Peruskoulun yhdeksäsluokkalaiset näkivät ammatillisen koulutuksen vähemmän vaativana ja se oli heidän mielestään tarkoitettu nuorille, joita ei kiinnostanut koulunkäynti tai heille, joilla ei ollut riittäviä akateemisia edellytyksiä lukio-opintoihin. Vaikka Savolaisen (2001) pohjoiskarjalaisille nuorille tehdystä seurantatutkimuksesta nuorten uravalintoihin liittyen on aikaa yli kymmenen vuotta, ilmeni myös omassa tutkielmassani samantyyllisiä asenteita nuorten ammatilliseen koulutukseen kuin Savolaisen (2001) tutkimuksessa. Ammatillisen koulutukseen liitettävä heikompi arvostus tuli esille pelkästään lukioon suuntautuvien puheessa sekä osin myös kaksoistutkiminnon valinneiden nuorten tavassa perustella valintansa lukion ensisijaisuutta painottaen. Nuorten tuottamalle arvostuspuheelle koulutuksen suhteen oli tyypillistä, että koulutus nähdään välinearvona johonkin parempaan koulutukseen ja sitä kautta myös ammattiin. Toiselle asteelle siirryttäessä nuorten puheessa painottui erityisesti koulutuksen arvo jatkokoulutuksen kannalta tarkasteltuna – tällöin puheessa korostuu erityisesti lukion merkitys ja paremmuus verrattuna ammatillisen koulutuksen antamiin mahdollisuuksiin.

Ammatillisen koulutuksen puheen puuttuminen

Merkittävin ammatillisen koulutukseen liittyvä puhetapa nuorten kohdalla oli ammatillisen koulutukseen liittyvän puheen puuttuminen. Suurimmalla osalla (9/14) haastatelluista nuorista ammatillinen koulutus ei tullut haastattelun aikana ollenkaan esille tai se mainittiin sivumennen haastattelijan esittämään kysymykseen vastaten. Puheen vähyyttä selittää varmasti osin se, että suurin osa nuorista on hakeutumassa lukioon. Lukiovalinta näyttäy-

tyi monella nuorella itsestään selvytyenä, eikä tarvetta taikka halua keskustella ammatillisesta koulutuksesta haastattelujen aikana ilmentynyt. Toisaalta ne, jotka tuottivat ammatilliseen koulutukseen liitettävää arvostuspuhetta, olivat lukioon suuntautuvia nuoria.

Lappalaisen ym. (2010, 48) mukaan toisen asteen koulutusten välistä vastakkainasettelua ylläpitääkin juuri oppilaiden ja opettajien puheissa esiintyvät asenteet ja käsitykset toisen asteen koulutuksista. Lukioon suuntautuvien tapa tehdä eroa oman lukionvalinnan ja ammatillisen koulutuksen välillä selittyikin osin Lappalaisen (2010) näkemyksellä. Ammatillisen koulutuksen valinneilla tätä vastakkainasettelu lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä ei ilmennyt, eikä heidän puheessaan ollut löydettävissä myöskään ammatilliseen koulutukseen liitettävä arvostuspuhetta suhteessa lukio-opintoihin.

PERHETAUSTAN JA PUHETAPOJEN VÄLISTÄ TARKASTELUA

Toisena tutkimuskysymyksenäni oli, miten perhetausta näkyy vanhempien ja nuorten tuottamissa tulkintarepertuaareissa. Tutkielmassani Silvennoisen ym. (2012, 515) sekä Reyan (1998, 200, 205) näkemys keskiluokkaisten vanhempien aktiivisesta roolista nuoren koulutusvalintoihin liittyvien asioiden hoidossa osoittautui todeksi. Keskiluokkaiset vanhemmat olivat nimenomaan niitä, jotka ilmaisivat halunsa osallistua haastattelututkimukseen sekä keskustella omien nuortensa koulutusvalinnoista. Perheet muodostivatkin hyvinkin keskiluokkaisen aineiston, mikä toisaalta antoi mahdollisuuden pohtia aineistossa esiintyneiden puhetaipojen ja perhekontekstin välistä suhdetta. Perheiden keskiluokkaisuus ei kuitenkaan muodosta täysin homogeenistä ryhmää. Kuten Käyhköllä (2011) ja Järvisellä (1999) myös tässä aineistossa esiintyi luokka-aseman sisällä erilaisia käsityksiä ja tapoja puhua koulutuksesta.

Vanhempien tapaan puhua ammatillisesta koulutuksesta vaikutti erityisesti vanhempien aiempi koulutushistoria – ammatillisen koulutukseen liitettävää puhetta esiintyi yleisellä tasolla enemmän vanhemmilla, jotka olivat itse ammatillisen koulun käyneet. Ammatillisen koulutuksen arvostuksen toissijaisuuteen liittyvää puhetta taas rakensivat enemmän lukion käyneet vanhemmat, ja tälle puhetavalle oli ominaista ns. vertailupuhe toisen asteen koulutuksien välillä. Ammatillisen koulutukseen liittyvä arvostuksen onkin todettu olevan suurempaa ammatillisen koulutuksen käyneiden vanhempien parissa (Parikka 1999, 169). Ammatillisen koulutuksen arvokkuutta korostavaan puheeseen kiinnittyi toisaalta sekä lukion että ammatillisen koulutuksen käyneitä vanhempia. Tämän puhettavan funktio korosti koulutuksen arvokkuutta sinällään, laittamatta toisen asteen koulutuksia paremmuusjärjestykseen.

Järvisen (1999, 50) sekä Brunilan ym. (2011, 316) mukaan korkeasti koulutetut toimihenkilöperheet pitävät yleissivistävää koulutusta nuoren kohdalla itsestään selvytyenä. Nämä perheet näkevät myös ylioppilastutkinnon parempana väylänä jatkokoulutukseen. Tutkielmani tulkintarepertuaareista niin vanhempien kuin nuorten lukiovalintapuhe tukee Järvisen (1999) ja Brunilan (2011) mukaista käsitystä. Näille vanhemmille ja nuorilla ammatillinen koulutus ei ollut vaihtoehto – puheen tasolla ei välttämättä edes mainitsemi-

sen arvoinen. Vanhempien koulutustaustan vaikutus näkyy Mehtäläisen (2001, 133) mukaan erityisesti nuorten asettamissa koulutustavoitteissa; mitä korkeampi koulutus vanhemmilla on sitä korkeammat tavoitteet nuorella on myös jatko-opintojen suhteen.

Myös Kivisen ym. (1995, 100) mukaan koulutusvalinnat ovat sukupolvelta toiselle siirtyviä ja niihin vaikuttavat vahvasti yksilön sosiaaliset lähtökohdat, kuten vanhempien ammatit, sosioekonominen asema sekä koulutustaso. Stenström ja Valkosen (2012, 39) tutkimuksessa ilmeni, että suurimmalla osalla ammatillisen koulutuksen valinneista nuorista vanhempien koulutustaso oli keskiasteen koulutus (49 %). Ammatillisen koulutuksen valinneiden nuorten vanhemmista vain 4 % kuului ylempien toimihenkilöiden ja 17 % alempien toimihenkilöiden ryhmään. Savolaisen (2001, 165) sekä Powerin ym. (2003, 157) näkemyksen mukaan keskiluokkaisilla nuorilla on korkeammat uratavoitteet niin ammatillisesti kuin myös koulutuksellisesti. Myös tutkielmani nuorilla oli keskivertoa korkeammat tavoitteet koulutuksen suhteen, sillä vain 2/14 oli hakeutumassa opiskelemaan ammatillisen koulutuksen perustutkintoa. Näiden nuorten vanhemmista puolestaan kolme neljäsosaa oli käynyt itse ammatillisen koulutuksen osana koulutushistoriaansa. Aineistoni nuorista ammatilliseen koulutukseen oli hakeutumassa vain 14 %, kun valtakunnallisesti vuonna 2011 opintoja ammatillisessa koulutuksessa jatkoi 41 % (Tilastokeskus 2012).

Edellä esitettyjen tutkimuksien valossa keskiluokkaisten perheiden nuoret hakeutuvatkin todennäköisemmin opiskelemaan lukio-opintoihin, mikä tuli ilmi myös tutkielmani nuorten koulutusvalintojen kohdalla. Kielenkäyttöä analysoitaessa on Jokisen ym. (2000, 41–42) mukaan otettava huomioon toiminnan kontekstuaalisuus, mikä puolestaan vaikuttaa puheenvuorojen sisältöön sekä tapaan kuvata todellisuutta. Diskurssianalyttisestä näkökulmasta katsottuna nuorten tekemät koulutusvalinnat sekä niiden taustalla vaikuttavat tekijät, kuten perhetausta, ovat juuri osa sitä toiminnallista kontekstia, jotka rakentavat ja suuntaavat nuorten sekä vanhempien tapaa puhua ammatillisesta koulutuksesta. Perhetaustan vaikutuksen pohtiminen suhteessa nuorten ja vanhempien puhetapoihin onkin mielestäni perusteltua, sillä henkilöt rakentavat heille ominaista todellisuutta toimintansa konteksteista käsin.

Ammatillisen koulutuksen puheen puuttuminen nuorten kohdalla tulee ymmärrettäväksi nuorten tekemien koulutusvalintojen kautta. Ammatilliseen koulutukseen hakeutumisen vähyyttä taas puolestaan selittää osin nuorten keskiluokkainen perhetausta. Aineiston keskiluokkaisten perheiden voidaan katsoa siirtäneen ”onnistuneesti” omaa kulttuurista ja koulutuksellista pääomaansa lapsilleen (ks. esim. Bourdieu 1995). Puheen tasolla tämä ilmeni koulutuksen, erityisesti lukiokoulutuksen liitettävän puheen korostumisena ammatillisen koulutuksen sijaan. Vaikka ihmiset pyrkivät monesti kielenkäytön avulla saavuttamaan asioista, on kielenkäytön funktionaalisuus ja sen seurauksia tuottava luonne usein kuitenkin tiedostamatonta (Jokinen ym. 2000, 41–42, Potter & Wetherell 1987, 168, 178).

YHTEENVETOA

Tarkoituksena on ollut tehdä näkyväksi diskurssianalyysin keinoin peruskoulunsa päättävien 9. luokkalaisten nuorten ja heidän vanhempiensa puhetta ammatillisesta koulutuksesta. Tutkielmani tuo esille nuorten ja vanhempien tuottamien tulkintarepertuaarien eli puhetapojen kielenkäytön yhteisiä piirteitä, kontekstia sekä tarkoitusta eli funktiota. Diskurssianalyysille ominaisesti monet nuoret ja vanhemmat kiinnittyvät puheellaan useampaan kuin yhteen tulkintarepertuaariin; diskurssianalyysissa ihmisen ei katsotakaan tukeutuvan vain yhteen muuttamattomaan positioon, vaan toimijalla voi olla monia yhtä aikaisia positioita eli miniä (Jokinen ym. 2000, 37–38). Tutkielmani näyte edustaa varsin homogeenisesti alemmaa ja ylempää yhteiskuntaluokkaa. Se antoi kuitenkin mahdollisuuden tarkastella myös haastattelutilanteiden vuorovaikutuksen ulkopuolisen kontekstin mahdollista yhteyttä tuotettuihin puhetapoihin. Tutkimuksessa on huomioitu paitsi haastattelutilanteissa kielenkäytön avulla rakennettu sosiaalinen todellisuus sekä puheelle annetut merkitykset, mutta pohdittu myös kyselylomakkeen avulla selvitetyn perhetaustan mahdollista yhteyttä tuotettuihin puhetapoihin.

Valmiin aineiston käyttäminen diskurssianalyysia hyödyntäen mahdollisti vanhempien ja nuorten puheen tarkastelun ns. neutraalista näkökulmasta. Haastatteluissa vanhempia ja nuoria ei ole tietoisesti ohjattu puhumaan ammatillisesta koulutuksesta, vaan puhe on rakentunut vanhempien elämänhistorian, nuorten esiin tuomien koulutusvalintojen ja niiden perusteluiden sekä vanhempien nuorille asettamien koulutusodotuspuheen tasolla. Mitä luultavammin vanhemmat ja nuoret eivät ole haastatteluiden aikana tietoisesti pohtineet tapaansa puhua ammatillisesta koulutuksesta. Aiheeseen liitettyjen merkityksenantojen voidaan ajatella olevan tiedostamattomampia ja ehkä näin ollen jopa askeleen verran lähempänä heidän todellisia, kielenkäytön avulla rakennettuja sosiaalisia todellisuuksia. Vaikka aineiston nuorista suurin osa oli suuntautumassa opiskelemaan peruskoulun jälkeen lukioihin, osoittautuivat vanhempien ja nuorten tulkintarepertuaarit varsin monipuolisiksi. Analyysivaiheessa pyrin säilyttämään mahdollisimman paljon puheessa esiintyneitä erilaisia sävyjä ja vivahteita – tämä ilmeni tulkintarepertuaarien ns. alapuhetapojen esiin tuomisena.

Vanhempien ammatilliseen koulutukseen liitetty puhe on monipuolisempaa ja sitä esiintyy huomattavasti enemmän kuin peruskoulunsa päättävillä nuorilla. Vanhemmat rakentavat puhetta ammatillisesta koulutuksesta paitsi suhteessa nuoriin, mutta myös suhteessa tehtyihin koulutusvalintoihin sekä omaan elämänhistoriaan. Ammatillinen koulutus onkin ollut osa monen vanhemman koulutushistoriaa. Tähän puhetapaan kiinnittyneet vanhemmat tuovat sen tosin esille vain yhtenä vaiheena elämää, siihen sen enempää paneutumatta. Houtsosen (1996, 213–214) mukaan elämäkerrallisessa muistelussa yksilöt pyrkivät rakentamaan elämänsäkulusta mahdollisimman selkeän kuvan ja tämä näkyy myös vanhempien elämänhistoriapuheelle ominaisena tapana korostaa tyytyväisyyden tuntemuksia tehtyihin koulutusvalintoihin.

Ammatillisen koulutuksen valinneiden vanhempien koulutusvalintapuheelle on tyyppillistä perusteiden vähäisyys verrattuna lukiokoulutuksen valinneisiin vanhempiin. Ammatillisen koulutuksen valinta näyttäytyykin irrallisempana valintana suhteessa omaan

perheeseen kuin lukiokoulutuksen valinta. Lukion valinneet vanhemmat korostavat puheessaan vanhempiensa ja isovanhempiensa koulutusodotusten vaikutusta tehtyihin koulutusvalintoihin. Vanhempien puheen kautta näkyy heidän omien vanhempiensa ja isovanhempiensa kiinnittyminen Kauppilan (1996) esittelemiin koulutussukupolviin, ja niiden mukaisiin näkemyksiin koulutuksen luonteesta ja sen antamista mahdollisuuksista sekä suomalaisen koulutusjärjestelmän muutosten vaikutuksista oppikoulun/lukion suosion kasvuun. Toisaalta puhetta lukiovalinnasta rakennetaan valinnan itsestään selvyttä korostaen – muu vaihtoehto ei olisi tullut kuuloonkaan.

Vanhempien eletty elämä vaikuttaa myös tapaan kiinnittyä tulkintarepertuaareihin eli puhetapoihin nuoriin kohdistuvan puheen tasolla. Lukiokoulutuksen käyneet vanhemmat rakentavat eniten lukion ja ammatillisen koulutuksen välistä vastakkain asettelemisen puhetta. Ammatillisen koulutuksen arvostus näyttäytyy heille toissijaisena, ja koulutusten välistä vastakkain asettelua rakennetaan vertailemalla koulutukseen hakeutuvien ominaisuuksia ja kykyjä. Puhe kuvaa myös näkemystä ammatillisesta koulutuksesta heikompana väylänä jatkokoulutukseen. Ammatillisen koulutuksen arvostusta korostava puhe taas ilmentää ylipäättänsä kaikkeen koulutukseen liitettävä arvostusta, eikä toisen asteen välistä vastakkainasetteluun liittyvää vertailupuhetta tässä tulkintarepertuaarissa ilmentynyt.

Kaikki koulutusodotuspuheeseen kiinnittyneet vanhemmat tuottavat puheellaan näkemystä toisen asteen koulutuksesta välineenä sekä mahdollisuutena hakeutua jatkokoulutukseen vielä myöhemmin. Lukion ja kaksoistutkinnon valinneiden nuorten vanhemmat tosin korostavat puheellaan ylioppilastutkinnon paremmuutta jatkokoulutuksen kilpailukentillä ”pelkkään” ammatillisen koulutuksen perustutkintoon verrattuna. Koulutusodotuspuheen funktioksi rakentuu siirtymävaiheen kivuttomuus ja helppous sekä nuoren itse tekemän koulutusvalinnan korostaminen.

Lukiovalinnan tehneiden nuorten vanhemmat rakentavat valintatilannepuheellaan ns. huolipuhetta liittyen ammatillisen koulutuksen valinneisiin nuoriin. Puhetta rakennettiin suhteessa ammatillisen valinnan aikaiseen ajankohtaan sekä oppilaanohjauksen painotuksiin. Puheen rakentumisen taustakontekstina voidaan nähdä yhteiskunnassa vallitseva koulutuspolitiikka, joka määrittelee koulutukseen siirtymisen ja valinnan ajankohtaa. Osa tämän huolen esittäneistä vanhemmista kiinnittyy myös tulkintarepertuaariin, joka ilmentää ammatillisen koulutuksen saamaa liian suurta huomiota yläkoulun ohjauksessa. Huolta kannettiin samanaikaisesti muista nuorista, mutta myös oman lapsen riittämättömästä ohjauksesta. Ristiriitaisiin positioihin kiinnittyminen tulee esille voimakkaimmin juuri näiden kahden edellä esitellyn tulkintarepertuaarien välillä.

Nuorilla esiintyvä puhe ammatillisesta koulutuksesta on huomattavasti vähäisempää vanhempiin verrattuna. Merkittävin tutkimustulos onkin nuorten enemmistön kiinnittyminen ammatillisen koulutuksen puheen puuttumisen tulkintarepertuaariin, mikä osittain selittyy haastateltujen nuorten enemmistön suuntautumisena lukio-opintoihin. Lukiovalinnan tehneet nuoret rakentavat puhetta koulumenestystä sekä lukiovalinnan itsestään selvyttä korostaen. Lukiovalinta näyttäytyi jopa niin itsestään selvänä, että puheen tasolla valinnan taustalla vaikuttavia tekijöitä ei tarkemmin aina edes tuotu esille. Nuorten tapa puhua lukiovalinnasta tukee Brunilan (2011, 314) sekä Savolaisen (2001, 123) näkemystä lukiokoulutuksen valinneiden nuorten tavasta kokea koulutusvalintansa itsestään selvyttäväksi sekä ymmärtää lukiokoulutus peruskoulun luonnollisena jatkumona.

Kun ammatilliseen koulutukseen liittyvää puhetta on lukion ja kaksoistutkinnon valinnoilla nuorilla, se ilmenee ns. vertailupuheen rakentamisena lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä. Oman koulutusvalinnan paremmuutta ilmennetään puheen tasolla tuomalla esille se toinen, ”huonompi” vaihtoehto eli ammatillinen koulutus. Kuten vanhemmilla, myös nuorilla esiintyykin erontekopuhetta ammatillisen ja lukiokoulutuksen välillä. Tämän puhettavan tiedostamattomana funktiona voidaan pitää toisen asteen koulutusten välisen vastakkainasettelun ylläpitämistä. Lukio mielletään lukijoille, kun taas ammatillinen koulutus käytännön tekijöille, jonne joudutaan heikommalla koulumenestyksellä. Ammatillisen koulutuksen toissijaisuutta lukioon nähden ilmaisevatkin mm. käsitykset ammatilliseen koulutukseen ”*joutumisena*”.

Vaikka ammatillisen koulutuksen arvostuksen lisäämiseksi on nuorten keskuudessa pyritty vaikuttamaan jo kymmenien vuosien ajan, ammatillisen koulutukseen liitettävä alhaisempi arvostus korostuu erityisesti nuorten tavassa puhua ammatillisesta koulutuksesta. Voimakkaasti esiin nousut puhetapa ammatillisen koulutuksen saamasta liiallisesta huomiosta peruskoulun ohjauksessa on ristiriitaista ja haasteellista oppilaanohjauksen näkökulmasta. Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011) on pyrkinyt vaikuttamaan ammatillisen koulutuksen arvostuksen ja vetovoiman lisääntymiseen korostamalla juuri oppilaanohjauksen merkitystä, mutta tulosten mukaan ammatillisen koulutuksen saama ”liiallinen” huomio herättää lukioon suuntautuvien nuorten sekä heidän vanhempiansa puheissa taas hyvinkin voimakkaita tunteita.

Vanhempiensa tavoin myös nuoret rakentavat puhetta tulevasta toisen asteen koulutukseen siirtymisestä selkeänä ja melko kivuttomana prosessina. Tämä on yhteistä niin lukioon, kaksoistutkintoon kuin myös ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien nuorten valintapuheelle. Vanhemmat korostavat kuitenkin ammatillisen koulutuksen valinnan liian varhaista ajankohtaa. Valinta näyttäytyy nuorilla myös puheen tasolla varsin individualistisena päätöksenä, mikä poikkeaa vanhempien elämänhistorian perusteella tuottamasta (lukio)koulutusvalintapuheesta. Viimeaikaisista koulutusjärjestelmäämme kohdistuneista uudistuksista kaksoistutkinnon vakiintuminen osaksi koulutusjärjestelmäämme tulee ilmi myös nuorten kaksoistutkintoon liittämisen kiinnostuksen ja hakeutumisen myötä. Kaksoistutkintoon liitettävä puhe ilmentää kaksoistutkinnon mahdollistamia parempia jatkokoulutusmahdollisuuksia, nuorten käsityksiä itsestä hyvin koulussa menestyjinä sekä toisaalta ammatillisen koulutuksen alaan liittyvän kiinnostuksen vaikutusta koulutusvalintaan.

Nuorten ammatillisen koulutuksen valintapuhe sisältää merkityksiä alan kiinnostavuudesta sekä omasta halusta opiskella valittua alaa. Puheelle on ominaista tuoda esille onnistuneita kokemuksia oppilaitosvierailuilta sekä työelämäjaksoilta, jotka ovat vahvistaneet päätöstä alavalinnan suhteen. Ammatillisen koulutuksen valinneiden nuorten vanhemmat korostavat puheellaan myös koulutusvalinnan näkemistä nuoren henkilökohtaisena päätöksenä. Ammatillisen koulutuksen valintaan liitettävässä puheessa ilmenee Järvisen (1999) tutkimuksen tavoin ammatillisen koulutuksen näkeminen nopeana välineenä siirtymisessä työelämään sekä rahan ansaitsemiseen. Lukiovalinnan tehneet nuoret ylläpitävät lukiopuheellaan käsitystä ammatillisesta koulutusreitistä koulussa heikommin menestyjiä varten, mutta ammatillisen koulutuksen valinneet nuoret eivät itse korostaneet koulumenestystä valintaansa vaikuttavana tekijänä.

Diskurssianalyysin tarkoituksena ei ole tehdä laajoja yleistyksiä. Tässä tutkimuksessa esiintyneiden tulkintarepertuaarien eli puhetapojen kirjo on laaja, mikä ilmentää erilaisia käsityksiä ja merkityksenantoja suhteessa ammatilliseen koulutukseen. Yhtenä keskeisenä tutkimustuloksena voidaan kuitenkin pitää sitä, että lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä vallitsevaa vastakkainasettelua sekä yleissivistävään koulutuksen ihannointia ylläpidetään kielenkäytön avulla. Tämä korostuu etenkin nuorten kielenkäytössä. Tarkastelin tutkimuksessani myös perhetaustan mahdollista näkymistä ja vaikutusta suhteessa tuotetuihin tulkintarepertuaareihin. Puhetapojen sekä perhetaustan välinen yhteys saikin tukea myös aiemmista tutkimustuloksista, joiden mukaan keskiluokkaisten perheiden lapset ja vanhemmat pitävät yleissivistävän lukiovalintaa usein itsestään selvänä (ks. Brunila ym. 2011; Järvinen 1999).

Perhetaustan näkyminen puhetaivoissa tuli ilmi myös varsin konkreettisesti haastattelututkimukseen hakeutumisena sekä halukkuutena tuottaa puhetta liittyen nuorten teke-miin koulutusvalintoihin. Keskiluokkaisille perheille tyypillisesti suurin osa nuorista oli myös suuntautumassa lukio-opintoihin. Jatkotutkimuksen kannalta on mielenkiintoista tarkastella erityisesti ammatilliseen koulutukseen suuntautuneiden nuorten ja heidän vanhempiansa tapaa puhua ammatillisesta koulutuksesta. Myös työväenluokkaisen perhetaustan puhetapoihin olisi mielenkiintoista tutkia ja verrata näitä pro gradu -työssäni esiintyneisiin, keskiluokkaisten perheiden tuottamiin puhetapoihin.

LÄHTEET

- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J.D. (1995). Refleksiiviseen sosiologiaan. Joensuu: Joensuu University Press.
- Brunila, K., Kurki, T., Lahelma, E., Lehtonen, J., Mietola, R. & Palmu, T. (2011). Multiple transitions: Educational policies and young people's post-compulsory choices. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(3), 307–324.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Houtsonen, J. (1996). Koulutusidentiteetin kulttuurisen rakentumisen ainekset: identiteettien tyypittelyt ja elämäkerralliset teemat. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 199–216.
- Houtsonen, J., Kauppila J. & Komonen, K. (2000). Koulutus, elämänkulku ja identiteetti. Kasvatussosiologia avauksia suomalaisten oppimiseen. Joensuun yliopisto. Sosiologian laitos. Tutkimuksia n:o 3.
- Ikonen, R. (2011). Korkeasti koulutetun ihmisen ihanne. Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266:2, 217–236.
- Jaku-Sihvonon R. (2011). Millaisin valmiuksin perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen ja lukioon? Julkaisussa R. Meriläinen & M. Vuorio-Lehti (toim.) *Toisen asteen koulutuksen kehittäminen yleissivistyksen ja koulutuspolitiikan ristipaineessa 1990-luvulla*. OKKA-säätiön vuosikirja. Helsinki: Okka, 50–65.

- Jauhiainen, A. (2011). Työläis- ja maalaisnuorison pidentyvä koulutie. Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266:2, 111–119.
- Jokinen, A. & Juhila K. (2000). Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 75–108.
- Jokinen, A., Juhila K. & Suoninen, E. (2000). Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17–47.
- Järvinen, T. (1999). Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Siirtymävaiheen kokemukset ja koulutusvalintojen taustatekijät oppilaiden kertomina. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C, osa 150.
- Järvinen, T. & Vanttaja, M. (2000). Koulutuksen hyvä- ja huono-osaiset: Laudaturylioppilaiden ja koulutuksesta karsiutuneiden kotitaustat. *Kasvatus*, 31(3), 205–216.
- Kauppila, J. (1996). Koulutus elämänkulun rakentajana. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 45–108.
- Kivinen, O. & Rinne, R. (1995). Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa. SVT, Koulutus 1995:4. Tilastokeskus.
- Kivirauma, J. (1990). Ammattikoulutus osana koulutusjärjestelmää. Turun yliopiston kasvatus-tieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:139.
- Klemelä, K. (1999). Ammattikunnista ammatillisiin oppilaitoksiin. Ammatillisen koulutuksen muotoutuminen Suomessa 1800-luvulta 1990-luvulle. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 48. Turun yliopisto.
- Koski, L. (2009). Vocational curriculum – Morality for the working class. Teoksessa M. Weil, L. Koski & L. Mjelde (toim.) *Knowing work: the social relations of working and knowing*. Studies in vocational and continuing education. Vol. 8. Bern: Peter Lang, 27–49.
- Käyhkö, M. (2011). Vieras omassa perheessä. Koulussa hyvin menestyneiden tyttöjen koulunkäynti työläisperheessä. *Kasvatus* 42(5), 415–426.
- Lahelma, E. (2003). Koulutusteiden risteysasemilla: Pysyvyksiä ja muutoksia nuorten suunnitelmissa. *Kasvatus* 34(3), 230–242.
- Lampinen, O. (1998). Suomen koulutusjärjestelmän kehitys. Helsinki: Gaudeamus.
- Lappalainen, K. (2001). Yläasteelta eteenpäin – oppilaiden erityisen tuen tarve peruskoulun päättövaiheessa ja toisen asteen koulutuksessa. Joensuun yliopisto. Kasvatus-tieteiden tiedekunta. Julkaisuja n:o 71.
- Lappalainen, S., Mietola, R., & Lahelma, E. (2010). Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä: Nuoret pohtivat peruskoulun jälkeisiä valintoja. *Nuorisotutkimus*, 28(1), 39–55.
- Lehtivaara, R.L. (1993). Mihin peruskoulun jälkeen? *Kasvatus*, 24(5), 544–550.
- Manning, S. (1999). Kaksoistutkinnot Euroopassa. Teoksessa J. Laasonen (toim.) *Ammatillisen koulutuksen arvostus Euroopassa ja Suomessa. Ammattiin ja jatko-opintoihin toiselta asteelta*. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos, 30–44.

- Mehtäläinen, J. (2001). Joustavat koulutusväylät ja uranvalinta. Osaraportti 1. Koulutusväylän valinta ja ensimmäinen lukuvuosi toisella asteella. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A12.
- Mehtäläinen, J. (2003). Joustavat koulutusväylät ja uranvalinta. Loppuraportti. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A2.
- Mäensivu, K., Mäenpää, H., Määttä, M., Volanen, M.-V., Gnubb-Manninen, G., Mehtäläinen, J. & Räisänen, A. (2007). Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen yhteistyö opetuksen järjestämisessä. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 23.
- Nori, H. (2011). Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa. Kasvatustieteiden tiedekunta. Turun yliopiston julkaisuja C 309.
- Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Kantz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. (2002). Ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointi peruskoulussa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheissa. Arviointi 8. Helsinki: Opetushallitus.
- Nyyssölä, K. (2004). Siirtymävaiheiden koulutusvalinnat – koulutuspoliittinen tarkastelu. *Kasvatus*, (2), 222–229.
- Nyyssölä, K. & Pajala S. (1999). Nuorten työura: koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Opetushallitus (2011). Opetushallituksen arvioita syksyn 2011 koulutuksen aloittavien ja opiskelijoiden määristä sekä oppilaitosten lukumääristä. http://www.oph.fi/download/134316_lukuvuosi_2011_2012_tilastot.pdf (luettu 25.2.2016)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011). Ammatillisen koulutuksen viestintäsuunnitelma 2011–2012. <http://docplayer.fi/4398461-Opetus-ja-kulttuuriministerio-1-veto-voimaneuvottelukunta-ammattillisen-koulutuksen-viestintasuunnitelma-2011-2012.html> (luettu 26.2.2016)
- Parikka, R. (1999). Onko ammatillisella koulutuksella arvostusta? Teoksessa J. Laasonen (toim.) Ammatillisen koulutuksen arvostus Euroopassa ja Suomessa. Ammattiin ja jatko-opintoihin toiselta asteelta. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto, 164–180.
- Potter, J. & Wetherell M. (1987). *Discourse and social psychology*. London: Sage.
- Poropudas, O. & Kyrö, M. (1999). Kansalliset ja kansainväliset ammatillisen koulutuksen arvostuksen indikaattorit. Teoksessa J. Laasonen (toim.) Ammatillisen koulutuksen arvostus Euroopassa ja Suomessa. Ammattiin ja jatko-opintoihin toiselta asteelta. Jyväskylän yliopisto Koulutuksen tutkimuslaitos, 183–202.
- Power, S., Edwards, T., Whitty, G. & Wigfall, V. (2003). *Education and the middle class*. Buckingham: Open University Press.
- Reay, D. (1998). Engendering social reproduction: mothers in the educational marketplace. *British Journal of Sociology of Education*, 19(2), 195–209.

- Savolainen, H. (1993). Peruskoulusta työelämään – nuoruudesta aikuisuuteen. Esitutkimus nuorten siirtymävaiheenelämäkulusta, aikuistumisen prosessiin liittyvistä valinnoista ja ympäristön asettamista paineista. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita n:o 48.
- Savolainen, H. (2001). Explaining mechanisms of educational career choice. A follow-up study of the educational career choices of a group of youths that finished compulsory education in 1990. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisuja n:o 69.
- Silvennoinen, H., Seppänen, P., Rinne, R. & Simola, H. (2012). Yhteiskuntaluokat ja kouluvalintapolitiikka ylikansalliselta paikalliselle tasolle ulottuvassa tarkastelussa. *Kasvatus*, 43(5), 502–518.
- Stenström, M-L. & Valkonen, S. (2012). Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden opintourat. Teoksessa M-L Stenström, M. Virolainen, P. Vuorinen-Lampila & S. Valkonen (toim.) *Ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulutuksen opintourat*. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselosteita 45.
- Tilastokeskus (2011). Koulutukseen hakeutuminen. Peruskoulun 9. luokan päättäneiden välitön sijoittuminen jatko-opintoihin peruskoulun sijaintialueen mukaan 2000 – 2010. <http://www.stat.fi/til/khak/tau.html> (luettu 25.2.2016)
- Tilastokeskus (2012a). Lukiokoulutuksen opiskelijamäärä väheni edelleen. http://www.stat.fi/til/lop/2011/lop_2011_2012-06-12_tie_001_fi.html (luettu 25.2.2016)
- Tilastokeskus (2012b). Peruskoulun 9. luokan päättäneiden ja uusien ylioppilaiden välitön pääsy jatko-opintoihin vaikeutui yhä 2011. http://tilastokeskus.fi/til/khak/2011/khak_2011_2012-12-13_tie_001_fi.html (luettu 25.2.2016)

*”Mie oon aina tienny,
et meen lukioon” –
Lukiokoulutusvalintojen
rakentuminen peruskoulun
päättöluokalla*

Mira Tuononen

Suomalaisessa yhteiskunnassa jatkokoulutusvalinnat tehdään näennäisen vapauden vallitessa. Näennäinen vapaus tarkoittaa, että emme elä orjuudessa tai näe nälkää köyhyyden vuoksi, ja kaikilla kansalaisilla on vapaus tehdä valintoja ja hakeutua eri koulutuksiin. Kuitenkin päätökset tehdään yhteiskunnan rakenteiden ja normien puitteissa sekä sosiaalisissa suhteissa. Yhteiskunnassamme vallitsee vielä jonkinlainen koulutususko; usko siihen, että koulutuksella voidaan saavuttaa tietynlainen (ammatti)asema yhteiskunnassa. Nämä uskomukset, normit ja rakenteet heijastuvat yksilöön perheen, koulun ja vertaisten kasvatuksen muodossa ja näiden kautta yksilöt rakentavat kuvaa itsestään tässä ja nyt sekä tulevaisuudessa – missä roolissa he haluavat yhteiskunnassa olla. Vapaus valita on enemmänkin filosofinen kuin yhteiskunnallinen kysymys, sillä kun ihminen tekee valintojaan tietyissä yhteiskunnassa, hän tekee valinnat usein yhteiskunnan odotuksiin tukeutuen ja vastaten. Yhteiskunnan odotukset ovat yhteiskunnasta riippuvaisia, ja tässä artikkelissa tarkastelen jatkokoulutusvalintoja suomalaisen yhteiskunnan näkökulmasta. Kaikki tutkielmani nuoret olivat vastaamassa yhteiskunnan odotuksiin jollakin tapaa: he olivat hakeutumassa toisen asteen tutkintoon johtavaan koulutukseen.

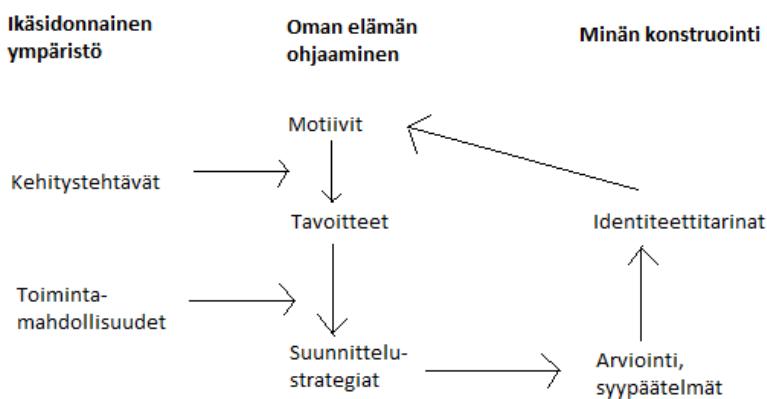
Lukiolla ja ammatillisella koulutuksella on taustallaan historiallinen vastakkainasettelu ja kilpailuasetelma (ks. esim. Meriläinen 2011; Järvinen & Kolbe 2007). Lukio on mielletty ”lukijaihmisille” ja yliopistoon tähtääville sopivaksi yleissivistäväksi oppilaitokseksi ja ammatillinen koulutus enemmän ”tekijöille” tai ”kädentaidoissa lahjakkaille”. Tätä vastakkainasettelua on vähitellen purettu, ja ammatillisen koulutuksen arvostusta on pyritty parantamaan. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman Vetovoimaneuvottelukunnan selvityksen mukaan vetovoimaansa ovat parantaneet erityisesti kulttuuriala, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala. Ensisijaisten hakijoiden määrä ammatilliseen koulutukseen on merkittävästi kasvanut vuodesta 2005 vuoteen 2010. (Vetovoimaneuvottelukunta 2010.) Hakijamäärien kasvaessa ammatilliseen

koulutukseen pääsemiseksi tarvitaan aiempaa parempi peruskoulun päättötodistus. Vastaavasti joidenkin lukioiden sisäänpääsyyn vaadittava lukuaineiden keskiarvoraja on laskenut. (KOULUTA-tilastoraportit 2009–2012.)

Tämä artikkeli pohjautuu vuonna 2012 valmistuneeseen pro gradu -tutkielmaani ”Mie oon aina tienny, et meen lukioon” – Lukiokoulutusvalintojen rakentuminen peruskoulun päättöluokalla (kirjoitettu Mira Salmisen nimellä). Aineisto on tutkimusprojektista ”Koulutukselliset siirtymät: luokka, sukupuoli ja perhe siirtymätilassa”. Tutkimusprojektissa tarkastellaan peruskoulun päättävien nuorten koulutussiihtymiä ja siirtymissä tapahtuvia koulutusvalintoja suhteessa paikallisuuteen, sukupuoleen ja luokka-asemaan. Tutkimuksessani tarkastelin erityisesti lukiokoulutusvalintojen rakentumista.

OMAN ELÄMÄN OHJAAMINEN JA MINÄN RAKENTUMINEN

Lähestyn koulutusvalintojen rakentumista tarkastelemalla Nurmen ja Salmela-Aron (2005, 58–62) kehittämää mallia ”Ihmisen oman elämän ohjaamisesta ja minän rakentumisesta. Vaikka mallin tausta onkin psykologinen, siinä on sovellettuna löydettävissä sosiologisia ulottuvuuksia. Laajemmasta näkökulmasta malli kuvaa hyvin nuorten koulutusvalintatilanteiden moniulotteisuutta. Nurmen ja Salmela-Aron malli kuvaa yksilöä aktiivisena toimijana, johon ympäristö vaikuttaa palautteen antajana (Kuvio 1).

Kuvio 1: Oman elämän ohjaaminen ja minän rakentuminen (Salmela-Aro & Nurmi 2005, 59)

Tarkastelen mallia esimerkki yläkouluikäisen nuoren valintatilanteen näkökulmasta. Kehitystehtävä on sekä psykologisen että sosiaalisen perustan omaava. Nuoren kehitystehtävänä on peruskoulun päättyessä jatko-opintoihin hakeutuminen. Kohdatessaan tämän kehitystehtävän, on nuori yksilöllisesti motivoitunut tilanteeseensa. Motiivit voivat Nurmen ja Salmela-Aron (2005, 59) mukaan perustua aikaisempiin kokemuksiin, kuten esimerkiksi harrastuksiin tai fysiologisperäisiin temperamenttieroisiin. Motiivit ohjaavat tavoitteita:

Nuori haluaa päästä jonnekin opiskelemaan, eikä jäädä ilman koulutuspaikkaa. ”Tavoitteiden muodostaminen tietystä elämäntilanteesta vaatii tällaisten motivationaalisten mieltymysten vertaamista tarjolla oleviin mahdollisuuksiin ja haasteisiin” (Nurmi & Salmela-Aro 2005, 59–60). Nuori suunnittelee, kuinka voisi päästä tavoitteeseensa. Hän tarkastelee toimintamahdollisuuksiaan ja suunnittelee toimintastrategioita, joilla uskoo pääsevänsä tavoitteeseen. Tavoitteissa onnistuminen (koulutukseen pääseminen) tai epäonnistuminen (koulutuksen ulkopuolelle jääminen tai varavaihtoehtoon pääseminen) vaikuttavat nuoren arvioihin itsestään ja kyvyistään ja sitä kautta myös nuoren omakuvaan ja tulevaan oman elämän ohjaamiseen.

Nurmi ja Salmela-Aro (2005, 60) näkevät, että ”Kun nuori vertailee omia intressejään tarjolla oleviin ammattivaihtoehtoihin, hän voi päätyä realistiseen ja tyydyttävään ammatti- ja koulutusvalintaan.” Intressit taas voivat muotoutua vanhempien roolimallin tai omien mieltymyksien tai suuntautumisen pohjalta. Nuori nähdään oman elämän ohjaamisessaan aktiivisena toimijana, joka itse prosessoi intressejään ja mahdollisuuksiaan. Malli onkin hyvin yksilöpsykologinen, ripauksella sosiaalipsykologiaa. Taustalla vaikuttavia tekijöitä käsitellään mallissa kuitenkin hyvin ohuesti.

Valinnat eivät rakennu tyhjiössä. ”Valintojen tekemisestä puhutaan tietoisena ja hallittuna, erillisissä keskusteluissa ja niille varatuissa tiloissa rakentuvana – irrallaan kaikesta arkisesta elämän monimuotoisuudesta ja sattumanvaraisuudesta sekä kulttuurisista säännönmukaisuuksista. Käsitys itsestä ja omista mahdollisuuksista kuitenkin muovautuu hiljalleen arjessa kaikessa siinä, mitä on kokenut ja mihin on kasvanut.” (Käyhkö 2011, 416.) Vaikka nuoret ovat aktiivisia päätöksentekijöitä jatkokoulutusvalintatilanteessaan, heihin ja heidän päätöksiinsä vaikuttavat oman elämänsähistoriansa kohtaamiset ja kokemukset sekä yhteiskunnalliset rakenteelliset tekijät.

SOSIAALINEN VAIKUTUS: PERIYTYVYYS, LIIKKUVUUS JA SOSIALISAATIO

Koulutusvalintojen rakentumisen näkökulmasta on tarkasteltava nuoren valintatilanteen sosiaalisia ulottuvuuksia: sosiaalista periytyvyyttä sekä sen vastakohtaa sosiaalista liikkuvuutta sekä sosialisaatiota.

Yhteiskunnassa on selkeästi nähtävissä sosiaalisten asemien periytyminen (ks. esim. Härkönen 2010, Kyrö & Heinonen 2012, Naumanen & Silvennoinen 2010). ”Sosiaalinen tausta vaikuttaa ensin siihen, minkä koulutuksen ihminen hankkii, ja toiseksi tausta vaikuttaa siihen, kuinka hyvin hänen hankkimallaan koulutuksella (yleensä) työllistyy” (Silvennoinen 2002, 66). Sosiaalinen periytyvyys tarkoittaa vanhemmilta lapsille periytyviä sosiaalisia asemia. Sosiaalista periytyvyyttä esiintyy, kun ammatit ja luokka-asetat periytyvät vanhemmilta lapsille, toisinaan myös useissa sukupolvissa. Periytyvyyteen vaikuttavat geeniperimä, ympäristö ja lapsuusajan opitut mallit ja arvot. (Härkönen 2010, 51–63.) Vaikka geneettinen perimä vaikuttaakin lasten saavutettuun luokka-asemaan ja on yksi sosiaalisen periytyksen selittäjä, myös ympäristötekijöillä ja lapsuusajan kasvuympäristöllä on suuri merkitys lasten kehitykselle, aikuisiän sosioekonomiselle asemalle ja sosiaaliselle periytymiselle. Lapsuudenkoti tarjoaa perintönä odotuksia, arvoja ja toimintatapoja,

jotka muokkaavat lasten myöhempää menestystä. Kasvatuksella esimerkiksi vanhemmat voivat korostaa koulutuksen arvostamista ja ammatissa menestymistä. (Härkönen 2010, 62–63.)

Perheissä on eroja sen mukaan, miten koulutusta arvostetaan. Bourdieu (mm. 1998, 16–18) esittää tunnetussa teoriassaan esimerkiksi kulttuuripääoman jakautuvan eri ryhmille sen mukaan, mitä ammatteja harjoitetaan. Näin harrastukset, mieltymykset ja arvot eroavat korkeasti koulutetuilla ja työläisillä. Nämä arvot ja tavat ovat osana lasten kasvuympäristöä ja näin periytyvät osana kasvatusta. Kun ihmiset kasvavat erilaisten kulttuuristen pääomien ympäröimänä, he myös rakentavat elämäänsä tiettyjen opittujen arvojen mukaan.

Sosiaalinen liikkuvuus tarkoittaa yksilön päätymistä erilaiseen sosiaaliseen asemaan kuin hänen vanhempansa. Sosiaalista liikkuvuutta on kahdenlaista: Absoluuttista liikkuvuutta ja suhteellista liikkuvuutta. (Härkönen 2010, 51–53.) Absoluuttisella liikkuvuudella tarkoitetaan sellaista tilannetta, että lasten luokka-asema eroaa heidän vanhempiensa luokka-asemasta. Suhteellisella liikkuvuudella tarkoitetaan vanhempien ja lasten luokka-asemien yhteyttä toisiinsa, kun luokkarakenteissa havaittavat ajalliset erot eri sukupolvien välillä on huomioitu. ”Suhteellista liikkuvuutta – eli vaihtuvuutta – pidetään absoluuttista liikkuvuutta parempana tasa-arvon mittarina. Suhteellinen liikkuvuus mittaa täten sitä, miten vanhempien luokka-asema vaikuttaa heidän lastensa luokka-asemaan riippumatta siitä, mikä yhteiskunnan luokkarakenne kulloinkin on.” (Härkönen 2010, 53–54.)

Absoluuttiseen liikkuvuuteen vaikuttavat yhteiskunnan yleiset rakennemuutokset. Sosiaalinen liikkuvuus on suurinta talouden murroksissa ja uusien ammattien syntyessä ja talouden painopisteen siirtyessä sektorilta toiselle. ”Yksittäisillä ihmisillä ja perheillä on rajoitetusti vaikutusvaltaa tällaisiin laaja-alaisiin yhteiskunnan muutoksiin ja ne ’pakottavat’ lapset löytämään heidän vanhemmistaan poikkeavan ammatin”. (Härkönen 2010, 54.) Suhteelliseen liikkuvuuteen taas vaikuttavat muut tekijät kuin yhteiskunnan rakennemuutokset. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa kodin perintö ja kulttuuripääoma sekä kiinnostukset ja mahdollisuudet.

Vanhempien luokka-aseman ja saavutetun kouluasteen välinen yhteys on usein jaettu primaari- ja sekundaarivaikutuksiin. ”Primaarivaikutuksilla viitataan vanhempien luokka-aseman ja kouluarvosanojen yhteyteen (korkeammista luokista tulevat lapset pärjäävät koulussa paremmin). Sekundaarivaikutuksilla taas viitataan havaintoon, jonka mukaan yhtä hyvin koulussa pärjäävistä lapsista ne, joilla on korkeampi luokkatausta, jatkavat koulutustaan muita todennäköisemmin.” (Härkönen 2010, 59.) Näin kodin arvot ja odotukset näyttäisivät vaikuttavan lasten tulevaisuuteen. Koska luokka-asema ja ammatit näyttäisivät osittain periytyvän vanhemmilta lapsille (ks. esim. Härkönen 2010, Kyrö & Heinonen 2012, Naumanen & Silvennoinen 2010, Silvennoinen 2002), lienee paikallaan tarkastella lasten ja nuorten elämään vaikuttavia tekijöitä. Yksilöitä pyritään kasvattamaan osaksi yhteiskuntaa ja kulttuurista maailmankuvaa, arvoja ja toimintatapoja. Tästä prosessista käytetään käsitettä *sozialisaatio*.

Tunnettu *sozialisaatiotutkija* Bronfenbrenner (1976; 1986) on tutkinut *sozialisaatiota* yhteiskunnan ja perheen tehtävänä. Hän on kehittänyt ekologisen systeemiteorian, jonka mukaan ihmisen kehitykseen vaikuttavat eritasoiset systeemiset järjestelmät. Nämä sys-

teemiset tasot ovat: mikrosysteemi, mesosysteemi, eksosysteemi, makrosysteemi ja kronosysteemi. Neljä ensimmäistä systeemistä tasoa lähtee yksilökehitykseen vaikuttavia eri ympäristötasoja ja kronosysteemi kuvaa yksilön toimintaympäristöjen ajassa tapahtuvaa muutoksia ja kehityskulkuja. Ajan saatossa teoriaa on tarkennettu ja laajasti sovellettu, myös Bronfenbrenner itse on muokannut kritiikillään teoriaa.

Jos ajatellaan yksilöön vaikuttavia tasoja sisäkkäisiksi erikokoisiksi ympyröiksi (Bronfenbrenner 1976;1986), ensimmäinen taso on mikrosysteemi. Mikrosysteemillä tarkoitetaan yksilön lähellä olevia yksittäisiä ulkoisia tekijöitä, kuten perhettä, koululuokkaa, ystäviä, lähisukulaisia tai harrastuspiiriä. Mikrosysteemissä vuorovaikutus on usein kaksisuuntaista, eli yksilöön vaikutetaan ja yksilö on vaikuttajana ulospäin. Toisella tasolla, mesosysteemillä tarkoitetaan mikrosysteemien järjestelmää eli mikrosysteemin välisten tekijöiden vuorovaikutusta, prosesseja ja yhteyksiä, joissa yksilö on itse mukana. Tästä esimerkkinä voisivat olla perheen ja koulun vuorovaikutus tai ystävien ja koululuokan väliset yhteydet. Kolmas taso, eksosysteemi taas sisältää mikrojärjestelmien keskinäisiä suhteita ilman yksilöä. Esimerkkinä eksosysteemistä voidaan käyttää vanhempien työn ja koulun välistä suhdetta. (Härkönen 2008, 27–31.)

Makrosysteemin määrittelyä Bronfenbrenner kehitti vuosien saatossa kritiikillään: Makrojärjestelmä on tietylle kulttuurille, alakulttuurille tai muulle laajemmalle sosiaaliseen kontekstille tunnusomaisten mikro-, meso- ja eksojärjestelmien kaiken kattava muodostelma, jossa erityisesti otetaan huomioon kuhunkin näistä järjestelmistä sisältyvät kehitystä kiihdyttävät käsitysjärjestelmät, voimavarat, vaarat, elämäntavat, mahdollisuusraenteet, elämänkulun vaihtoehdot ja sosiaalisen vuorovaikutuksen muodot. Makrojärjestelmän voidaan ajatella olevan tietyn kulttuurin, alakulttuurin tai muun laajemman sosiaalisen kontekstin yhteiskunnallinen jäljennös. (Härkönen 2008, 31–32.) ”Makrojärjestelmässä siis erilaiset ”käyttäytymis- ja käsitysmallit siirtyvät sukupolvelta toiselle erilaisten kulttuuri-instituutioiden, kuten perheen, koulun, seurakunnan (...) toteuttamien sosiaalisaatioprosessien välityksellä” (Härkönen 2008, 32). Näin voidaan ajatella, että esimerkiksi koulutuksen tai ammattien arvostaminen siirretään sosiaalisaatiolla tietyllä mekanismilla eteenpäin kulttuurista riippuen.

Voidaan todeta, että yksilöiden ympärillä on eritasoisia yksilöihin vaikuttavia ulkoisia tekijöitä, jotka opettavat ja kasvattavat yksilön osaksi yhteiskunnan jäsenyyttä. Näin nuoren tehdessä jatkokoulutusvalintojaan peruskoulun yhdeksännellä luokalla hän tekeekin valintansa sosiaalisaation tuloksena. Tämä ei tarkoita, ettei nuorella olisi omaa harkinta- tai päätösvaltaa, mutta hänen mieltymyksensä, mielikuvansa itsestään, tulevaisuuden tavoitteensa ja opitut kykynsä ovat muovautuneet vuosien saatossa sosiaalisten tekijöiden vaikutuksesta.

Kaikki yksilöt eivät käy samanlaista sosiaalisaatioprosessia läpi, vaan yksilöön vaikuttavat systeemiset tasot eroavat sen mukaan, millaisessa perheessä, koulussa tai yhteisössä hän elää. Esimerkiksi perheen yhteiskuntaluokka määrittää perheen harrastuksia, taloutta ja kulttuuria. Koulut eroavat toisistaan painotuksiensa ja koulukulttuuriensa mukaan. Osana uskonnollista yhteisöä elävä nuori saa erilaisen arvokasvatuksen kuin ateistiperheen tieteellisyyttä korostavien vanhempien nuori. Pierre Bourdieu (1998) on tutkinut paljon ihmisten elämäntyyliä suhteessa sosiaalisiin asemiin. Hän on osoittanut, että ihmisillä

on erilaisia mieltymyksiä ja harrastuksia sen mukaan, miten he sijoittuvat kokonaispääoman kentässä. Bourdieun (1998, 15–19) mukaan toimijoilla on sitä enemmän yhteistä, mitä lähempänä he ovat toisiaan taloudellisen pääoman ja kulttuuripääoman ulottuvuuksissa ja vastaavasti sitä vähemmän yhteistä, mitä kauempana he toisistaan näillä ulottuvuuksilla ovat. Eri ammatinharjoittajilla on erilainen tulotaso ja kulttuuriperinne. Tämä näkyy perheiden harrastuneisuuksien ja arvostuksien eroissa ja välittyä sosialisatona nuorille.

KOULUTUSVALINTOJEN RAKENTUMISEN MALLI

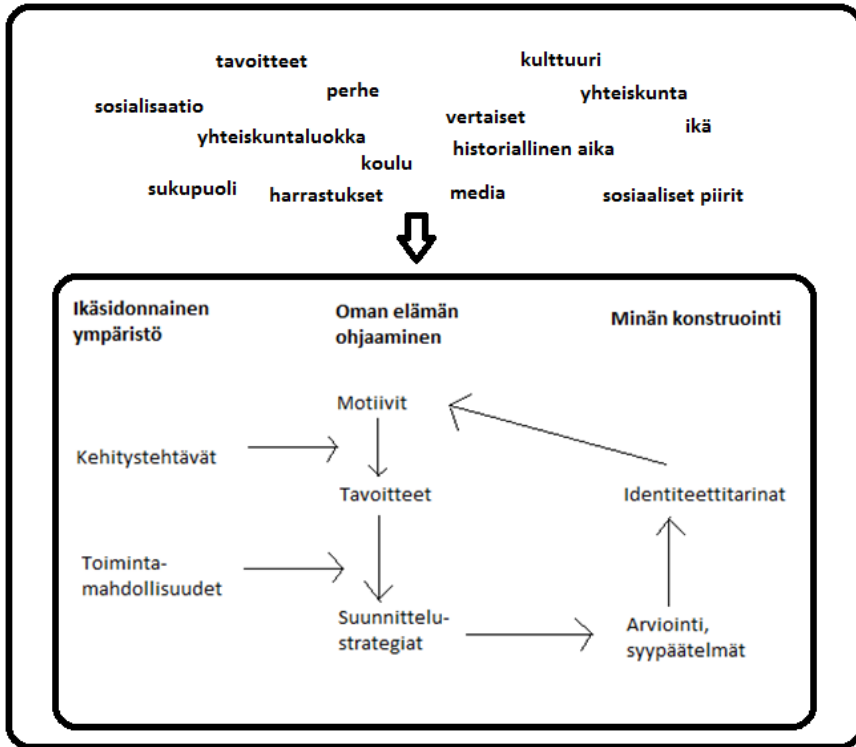
Aiemmin esittelemässäni Nurmen ja Salmela-Aron (2005, 58–62) mallissa yksilö nähdään aktiivisena päätöksentekijänä ja toimijana, joka itse ohjaa omaa elämäänsä. Mallissa on kolme osaa: Ikäsidonainen ympäristö, oman elämän ohjaaminen ja minän konstruointi. Erittelen näitä osa-alueita nyt tarkemmin ja tarkastelen niitä kasvatussosiologisesta näkökulmasta analysoiden sosiaalisen vaikutusta valintojen rakentumiseen.

Kuvio 2 esittää Nurmen ja Salmela-Aron malliin (2005, 58–6) ja sosiologisiin teorioihin pohjautuvan mallin nuorten koulutusvalintojen rakentumisesta. Malli on teoreettinen kuvaus siitä, miten yksilöt rakentavat koulutusvalintojaan. Mallin tarkoitus on kuvata koulutusvalintojen rakentumisen moniulotteisuutta ja pitkäjänteisyyttä: Ihminen kasvaa vuorovaikutuksessa oman elämänsä ohjaajaksi. Omaa elämää, esimerkiksi koulutusvalintoja, ohjataan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, vaikka varsinaiset päätökset tehtäisiinkin näennäisesti itsenäisesti.

Mallin mukaan ikäsidonaisessa ympäristössä ovat kehitystehtävät ja toimintamahdollisuudet, jotka osaltaan vaikuttavat motiiveihin, tavoitteisiin ja suunnittelustrategioihin, ja sitä kautta oman elämän ohjaamiseen. Tarkasteltaessa ikäsidonaista ympäristöä on huomioitava, että jatkokoulutusvalintojaan tekevät nuoret elävät tietyssä historiallisessa ajassa, tietyssä yhteiskunnassa, tietyssä kulttuurissa, tietyssä perheessä, tietyssä sosiaalisessa piirissä, tietyssä yhteiskuntaluokassa, tietyssä sukupuolena ja tietyssä iässä (ks. esim. Bronfenbrenner 1976; 1986). Esimerkiksi tämän hetken jatkokoulutusvalintoja tekevät nuoret ovat noin 15–16-vuotiaita, erilaisia tyttöjä, poikia tai jotain siltä väliltä. He saattavat olla keskiluokkaisesta tai työläisperheestä ja viettävät aikaansa erilaisissa pienoiskulttuureissa harrastustensa tai kaveripiirinsä kanssa. He ovat ehkä perheen ainoita lapsia tai kymmenlapsisen perheen kuopuksia. Pohjalaisen, hämäläisen tai karjalaisen kulttuurin oppineita suomalaisia, yhteiskunnassa valtiossa nimeltä Suomi. He ovat aikansa nuoria some-sukupolvena epävarmassa taloustilanteessa, Eurokriisin horjuttaessa selkeitä tulevaisuuden kuvia samalla, kun maailma pidättelee hengitystään konfliktien kärjistyessä ja ekokatastrofiuhkakuvien ehkä varjostaessa nuorten uskoa turvallisesta tulevaisuudesta.

Oletetaan, että näiden nuorten kehitystehtävänä on jatkokoulutusvalinnasta päättämisen peruskoulun päättöluokalla. Kehitystehtävään ja toimintamahdollisuuksiin vaikuttavat opitut mallit, odotukset, resurssit ja arvot. Näihin taas vaikuttavat vanhemmat, sisarukset, ystävät, vertaiset, kokemukset, koulu, media ja yhteiskunta. Nuoret kohtaavat elämänsä aikana useita ihmisiä; on merkityksellisiä toisia, jotka ovat lähellä heidän elämäänsä, yksittäisiä merkityksellisiä kohtaamisia, koulukulttuurin omaksumista opettajien ja

oppilaiden kanssa, yhteiskunnan luomia arvoja ja odotuksia, jotka kuvastuvat median, ohjauksen, koulun ja lähipiirin kasvatuksessa.

Kuvio 2: Nuoren koulutusvalintojen rakentuminen (mukaillen Nurmi & Salmela-Aro 2005, Bronfenbrenner 1976, 1986)

Oman elämän ohjaamisen sarakkeeseen mallissa sijoittuvat motiivit, tavoitteet ja suunnittelustrategiat. Kehitystehtävät vaikuttavat motiiveihin ja motiivit muokkaavat tavoitteita. Jatkokoulutusvalintaa pohtiva nuori tarkastelee intressejään (jotka ovat muotoutuneet elämän varrella vuorovaikutuksessa erilaisten systeemisten tasojen kanssa) ja asettaa itselleen tavoitteeksi pohtia erilaisia jatkokoulutusvaihtoehtoja. Toimintamahdollisuudet ohjaavat tavoitteita ja tavoitteet ohjaavat suunnittelustrategioita. Toimintamahdollisuuksia voivat olla esimerkiksi todistuksen arvosanat, jotka vaikuttavat siihen, mihin kouluihin on mahdollista hakea tai tuleeko arvosanoja nostaa, jotta tavoitteisiin pääsisi. Toimintamahdollisuuksia voivat rajata myös omat ja muiden odotukset ja arvostukset; ”haluanko hakea lukioon vai ammatilliseen koulutukseen?”

Suunnittelustrategioissa tarvitaan ongelmanratkaisukykyä: ”Miten päätän, mihin koululuun haluan hakea?”, ”Miten ja mitä arvosanoja voisin nostaa?”, ”Miten selvitän, mitä haluan elämältäni?” Nämä tavoitteet vaativat aktiivista suunnittelua ja päätöksentekoa: Jatkokoulutusvalintojen päättäminen tiettyyn järjestykseen yhteishakuun vaikuttaa nuoren

tulevaisuuteen. Vaikka nämä päätökset tehdäänkin tietynä hetkenä keväällä yhteishaun ollessa käynnissä, päätöksentekoprosessi on ollut käynnissä jo pidempään. Päätöksiä ei tehdä ilman kasvua ja kasvattamista, vaan valittuihin päätöksiin kasvetaan tietoisesti ja osittain tiedostamattomien rakenteiden määrittellessä odotuksia ja tavoitteita. Kasvua tapahtuu läpi elämän ja tehtyjä suunnitelmia voi muuttaa: voi uudelleen kouluttautua ja vaihtaa alaa. Tosin alan vaihtamisetkin ovat riippuvaisia sekä yksilöstä että ulkopuolisista tekijöistä: Yhteiskunnan tukijärjestelmä ohjaa toivotunlaiseen käyttäytymiseen; se voi joko kannustaa alan vaihtoon tai vaikeuttaa sitä.

Mallin mukaan minän konstruoinnissa ovat arviointi ja syypäätelmät sekä identiteettitarinat. Se, miten suunnitellut päätökset ovat onnistuneet, vaikuttaa arviointiin ja syypäätelmiin. Syypäätelmiin vaikuttavat myös aiemmin opitut mallit ja keinot: "Oliko vika minussa ja minun tekemättömyydessäni vai oliko syy rakenteiden?" Se, millä tavalla ihminen arvioi onnistumisiaan tai epäonnistumisiaan, vaikuttaa ihmisen toimintaan jatkossa. Syypäätelmät muokkaavat identiteettitarinoita: "Olenko sellainen ihminen, kuin haluan olla?" Identiteettitarinat taas ohjaavat jatkossa motiiveja ja sitä kautta jälleen oman elämän ohjaamista. Identiteettitarinat rakentuvat myös elämänvarrella. Ihminen kasvaa tietyn luokan ja aseman jäsenenä ja tietynlaisessa elämäntilanteessa ja muokkaa itsestään mielensä mukaisen tarinan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Identiteettitarinat ovat osaltaan näin ollen rakentuneet jo ennen varsinaisen valintatilanteen alkamista. Valintatilanteissa korostuu myös muutoksen mahdollisuus: tarinaansa voi tietoisesti lähteä muuttamaan.

LUKIOKOULUTUSVALINTOJEN RAKENTUMINEN

Tutkin, miten jatkokoulutusvalinnat rakentuvat yhdeksäsluokkalaisten nuorten koulutussiirtymissä tarkastellen erityisesti lukioon hakeutuvien nuorten valintatilanteita. Tutkin, minkälaisia merkityksiä ja arvoja nuoret ja heidän vanhempansa lukiokoulutukselle antavat. Tutkielmaani valitsin koulutussiirtymäprojektin aineistosta eliittiotannalla 11 perhettä ja yhteensä 22 haastattelua. Valitsin suuremmasta aineistosta aineistokseni ne perheet, joissa lukiokysymystä käsiteltiin riittävästi ja mielenkiintoisesti. Aineistoni ulkopuolelle jäi myös perheitä, joissa lukiokeskustelua käytiin paljonkin, mutta aineiston saturaation vuoksi huomasi, että valittu aineisto riittää. "Saturaatiolla tarkoitetaan tilannetta, jossa aineisto alkaa toistaa itseään: tiedonantajat eivät tuota tutkimusongelman kannalta enää mitään uutta tietoa." (Tuomi & Sarajärvi 2004, 89.)

Jokaisen perheen haastatteluista olen analysoinut sekä perheen yhteishaastattelun että nuoren haastattelun, yhteensä 22 haastattelua. Haastateltuja yhdeksäsluokkalaisia tyttöjä aineistossa on kuusi ja poikia viisi. Tytöistä kolme oli hakeutumassa lukioon ja kolme ammatilliseen koulutukseen. Pojista neljä oli hakeutumassa lukioon ja yksi ammatilliseen koulutukseen. Ensisijaisesti lukioon hakevia oli siis seitsemän ja ammatilliseen koulutukseen hakevia neljä. Tämä jako on perusteltu, koska keskityin tutkimuksessani nuorten lukiokoulutusvalintojen rakentumisen perusteisiin, ja tarkastelin ammatilliseen koulutukseen hakeutuvia nuoria ymmärtääkseni paremmin lukioon haluavia.

Aineiston analysoinnissa käytin dialogista tematisointia. ”Dialogisuus tarkoittaa analyysitapaa, jossa teoreettinen ja metodologinen ajattelu, empiirinen aineisto, tutkimuskohteeseen liittyvä kontekstuaalinen tieto, aiempi tutkimus ja tutkijan oma ymmärrys asetetaan vuoropuheluun analyysseja ja tulkintoja tehtäessä.” (Koski 2011, 126). Lukio- ja ammattikoulutuksen valintojen rakentumisen tarkastelu tuotti seuraavat yläkategoriat: Lukio – selvä ja helppo valinta. Teoreettiset ja käytännölliset oppijat. Korkeakoulutus, menestyminen ja status. Vanhemmat, sisarukset ja vertaiset. Yksittäisen hakukohteen valinta. Oppilaanohjauksen kehittäminen ja kritiikki.

Lukio – selvä ja helppo valinta

Lukioon ensisijaisesti hakeutuvilla lukiovalinta oli ollut selvä jo pitkään. Lukiovalintaa kuvattiin helpoksi ja selkeäksi, ammatillisia vaihtoehtoja ei ollut paljoa pohdittu. Vallinnan selkeys voidaan selittää sosiaalistamisella ja kasvatuksella, tavoitteilla, vanhempien odotuksilla ja koulutuksen arvostamisella. Nuoret ovat kasvaneet jatkokoulutusajattelunsa vuosien varrella (Kuvio 2).

Lauri: No lukio on ollut aina selvä valinta, että en mie mittään amista pohtinu missään vaiheessa. Et se on vaan ku,, se avvaa mahdollisuudet sinne yliopistoon ja muuallekin paremmin. Niin se on se lukio paljon parempi. Ja kun ei oikeen kiinnostakkaa mikkkää ammatillinen, ammatillisen koulutuksen aloista, niin (.) ei siellä ollut mittään semmosta, joka kiinnostas. Niin, se lukio on ihan selvä valinta.

Äiti: Meillähän on oikeestaan jo tästä asiasta aika monta vuotta puhuttu (...) että tää ei oo mitenkään semmonen uus juttu tällä hetkellä. Että Lotta on ollut hyvin tällainen tulevaisuussuuntautunut ja aktivoinkin sitä keskustelua, että mihinkä hän sitten menee ja hyvin pienenä oli Lotalla jo selvillä, että lukioon lähtee sitten peruskoulun jälkeen.

Toistuvasti aineistossa näkyi ajatus lukioon ”menemisestä”. Lukioihin haetaan peruskoulun lukuaineiden keskiarvolla, ja lukioon pääseminen on selkeästi kiinni arvosanoista. Hyvin peruskoulussa menestyneet voivat keskiarvonsa perusteella arvioida, ovatko pääsemässä lukioon ja mihin lukioon keskiarvo mahdollisesti riittää. Kun arvosanat ovat riittävän hyviä, voi jo hakuvaiheessa olla melko varma johonkin lukioon pääsemisestä. Lukioon ”menemisessä” on kaksi perspektiiviä: Ensinnäkin ajatus siitä, että lukiovalinta koetaan niin itsestään selvänä, että lukioon mennään ja toiseksi arvosanojen perusteella voidaan jo tietää, että lukioon myös päästään. Nuoren valitessa lukiovaihtoehdon valintaa ei perheissä juurikaan kyseenalaistettu. Kuitenkin etenkin vanhemmat perustelivat lukiovalintaa ja sen selkeyttä paljon. Voisi ajatella, että näiden nuorten kohdalla ammatillisen koulutuspolun valitseminen olisi toiseutta, jota täytyisi jollakin tavalla perustella. Ammatilliseen koulutukseen täytyy myös hakea usein valintakokeiden kautta, jolloin ammatilliseen koulutukseen ”meneminen” ei ole niin itsestään selvä, kuin lukioon meneminen todistuksen lukuaineiden keskiarvon perusteella.

Lukioon hakeutuvilla nuorilla koulu ja opiskelu olivat tärkeitä asioita nykyhetkessä. He ymmärsivät, että kouluarvosanoilla on merkitystä lukioon pääsemiseen ja halusivat

panostaa opiskeluun. He olivat oppineet koulukulttuurin ja kokivat koulunkäynnin pääpiirteissään mielekkääksi. He olivat opiskeluorientoituneita ja halusivat jatkaa koulunestystään myös lukiossa. Lukio nähtiin jatko-opintojen kannalta tärkeänä. Kaikki lukioon hakeutuvat suunnittelivat korkeakouluopintoja, osalla oli selkeä opintolinja jo mielessään, osalla oli pohdinnassa vielä useita vaihtoehtoja. Lukio nähtiin mieluisana vaihtoehtona myös koulutustarjontansa vuoksi. Lukiossa voi opiskella joitakin aineita, joita ammatillisessa koulutuksessa ei voi.

Teoreettiset ja käytännölliset oppijat

Lukioaika nähtiin hyvänä itsensä etsimisen ja haaveammatin varmistumisen aikana: Lukiossa saa enemmän aikaa miettiä, mitä todella haluaisi elämällään tehdä. Useat lukioon hakeutuvien vanhemmat kauhistelivat, että yhdeksäsluokkalaiset nuoret ovat liian nuoria vielä päättämään tulevaisuuden ammattiaan lopullisesti. Ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien vanhemmat suhtautuivat asiaan kevyemmin ja näkivät, että ammattia ehtii vaihtamaan työurallaan vielä useasti.

Lukio nähtiin sopivaksi opinahjoksi teoreettisille oppilaille. Etenkin vanhemmat pohivat lukioon hakeutumista perinteisen jaottelun mukaan: teoreettiset opiskeluorientoituneet lukioon, käytännön ihmiset, kädentaidoissa lahjakkaat ammatilliselle puolelle.

Isä: jos on joko se teoriaihminen tai käytäntöihminen, et mie oon vähän mustavalkonen nytte, että, et jos omaksuu helposti teoriaa ja oppii, oppii helposti, ni se on sitte helpompi jatkaa sit semmoselle yliopistolinjalle kuin sitte mennä käytännön ammattiin sitten, jos ei ne kädentaidot niin hyvät, niin se on hankalampi mennä sit sinne. (...) Ja sitte tietysti oman kiinnostuksen mukaan, että jos ei käden, kädentaidot ei oikeen kiinnosta, ei kiinnosta mikään varsinaisen tekeminen, niin sillon on viisaampi valita tuota lukio, yliopistolinja, et se on tämmöi.

Samoin kun osalla ensisijaisesti lukioon suuntautuvilla, myös osalla ammatilliseen koulutukseen suuntautuvilla on ollut mielessään selvästi jokin tietty ala, johon he ovat orientoituneet ja suuntautuneet. Ala on kiinnostanut kokemusten, harrastuneisuuden tai/ja koulun työelämään tutustumisen (TET) vuoksi. Kiinnostus alaa kohtaan on syntynyt pidemmän ajan kuluessa, joten näissäkin tapauksissa voidaan nähdä esittelemäni mallin (Kuvio 2) toimineen: Nuoret ovat rakentaneet identiteettitarinoitansa vuosien saatossa, saaden palautetta ympäristöltään ja kokemuksistaan. Identiteettitarinat ohjaavat jälleen motiiveja ja sitä kautta tavoitteita ja oman elämän ohjaamista.

Osalla nuorilla oli havaittavissa lukiokieltäisyyttä. He eivät mieltäneet lukiota mielekkääksi vaihtoehdoksi itselleen ja määrittelivät itsensä "ei-lukijatyypiksi". Lukio-opintoihin liitettiin ajatus "puurtamisesta" ja "vain lukemisesta", jota ei pidetty mielekkäänä opiskelumuotona. Myös Käyhkön (2006, 48) tutkimuksessa on samanlaisia perusteita nuorten ammatilliseen koulutukseen hakeutumisessa. Kummassakin tutkimuksessa nuoret eivät tunteneet intohimoa koulunkäyntiin, vaan se on ollut jotakin "joka on vaan pitänyt tehdä". Nuoret ovatkin sivuuttaneet lukiovaihtoehdon melko nopeasti.

Osa vanhemmista on tukenut nuorten päätöksiä hakeutua ammatilliseen koulutukseen. Kaikissa perheissä lukiokoulutusta ei arvostettu arvona, vanhemmilla itsellään oli huonoja kokemuksia lukio-opinnoista. "Työväestöön lukeutuvien perheiden vanhempien

on korkeasti koulutettuja vanhempia helpompi hyväksyä se, että korkeintaan keskinkertaisiksi osoittautuneet lapset tyytyvät lyhyeen koulutusreittiin” (Naumanen & Silvennoinen 2010, 82). Vaikka perheen vanhemmat ovatkin kouluttautuneet ammattikorkeakoulussa, yliopistouraa ja lukiokoulutusta ei pidetty tärkeinä elämässä menestymisen mittarina. Osassa perheistä on kuitenkin keskusteltu myös lukiokoulutuksesta vaihtoehtona. Esimerkiksi Katja löysi unelmakoulunsa ammatillisen koulutuksen puolelta, ja ammatilliseen koulutukseen hakeutuminen tuli lähipiirille ensin yllätyksenä.

Katja: Ja ehkä se tuli vanhemmille silleen vähän enempi shokkina, että hetkinen se tyttö ei meekkään lukioon ja ei välttämättä oo sitä valkolakkaa.

Ennen kuin Katja oli päättänyt hakeutua ammatilliseen koulutukseen, perheessä oli aina ajateltu hänen hakeutuvan lukioon. Myös isovanhemmilla oli odotuksensa lukiokoulutuksesta, mutta Katjan perustellessa päätöstään ja unelma-ammattiaan myös isovanhemmat hyväksyivät Katjan suunnitelmat.

Katja: Ja sitten, no mummon ja papan kanssa, et ne on kyllä ihan silleen hyväksynyt sen, vaikka alussa se oli, että miun pittää mennä lukioon, ku kaikki muutkin suvussa on käynyt, että lukio, että pittää mennä sinne.

Se, että Katjakin puhuu isovanhempien ”hyväksyneen” hänen päätöksensä, kertoo siitä, että tässä perheessä ammatillinen koulutus ja valkolakitta jääminen on jotain, mitä tarvitsee erikseen perustella. Katjan tapauksessa hän ei ollutkaan vastaamassa niihin odotuksiin, joita hänelle oli asetettu. Katja harkitsi myös kaksoistutkinnon suorittamista, jolloin valkolakkiin olisi kuitenkin mahdollisuus.

Ammatilliseen koulutukseen hakeneista osa oli kokenut oppilaanohjauksen lukioon painostamisen ahdistavana. He kokivat, että hyvien numeroidensa takia heitä yritettiin suostutella muuttamaan mielensä ja hakeutumaan ensisijaisesti lähilukioon. Lähilukioon painostamiseen liittyi sekä kouluarvosanojen mukaan luokittelu että lakkautusuhan alla olevan lukion ja opettajien työpaikkojen säilyminen. Ohjauksen tarkoituksena on tukea nuoria heidän pohtiessaan jatkokoulutusvalintojaan. Kun ohjaajan panoksena ovat oma ja työyhteisönsä työpaikat ja elanto, voiko ohjaus tällöin olla objektiivista, sensitiivistä ja aidosti nuorta tukevaa?

Kaksoistutkintovaihtoehtoa ammatilliseen koulutukseen ensisijaisesti hakevista nuorista oli pohtinut kolme haastatelluista. Kaksoistutkinto nähtiin lukiota parempana vaihtoehtona, koska siitä saisi valkolakin lisäksi myös ammatin. Ylioppilastutkinto ammatillisen perustutkinnon lisäksi helpottaisi myös mahdollisiin jatko-opintoihin hakeutumisiin. Kaksoistutkintoa pohdittiin myös siitä näkökulmasta, että ammatilliseen koulutukseen saisi ”jotakin lisää”. Ammatillisten opintojen lomaan saisi myös teoreettisia opintoja enemmän, jolloin opiskeluaika olisi monipuolinen käytännön alan ja teoreettisten opintojen yhdistelmä: Teoreettinen oppiminen olisi vastapainoa käytännön harjoitteluille ja tekemiselle ja päinvastoin. Pelkässä lukiokoulutuksessa nähtiin ”pelkkä puurtaminen” tylsänä ja voimia vievänä. Kaksoistutkinnon hyöty olisi jatko-opintojen kannalta myös työllistävä: jos

on jo hankkinut ammatillisen tutkinnon, saisi mahdollisten jatko-opintojen aikana helpommin myös töitä, joilla rahoittaa mahdolliset opinnot.

Korkeakoulutus, menestyminen ja status

Lukiokoulutus ja korkeakoulutus nähtiin myös statussymboleina ja tavoittelemisen arvoisina. Tämä tuli esille erontekona työläisammatteihin ja tulevaisuuden mielikuvissa. Seuraavassa esimerkkeinä on nuoren kauhukuva ja haavekuva tulevaisuudesta.

Eemeli: Hmm, no varmaan se, että jos nyt vaikka menis ylioppilaskirjotukset hirmu huonosti ja sitten, ei pääsis oikeen minnekään opiskelemaan, ja sit jos hairahtus vaikka jonnekin huonolle alalle ja sitte, tai vaikka pääsis hyvällekin alalle ja sitten ei sais töitä ja sitte joutus vaikka jonnekin kioskin kassalle vaan loppu elämäks.

Lotta: Tossa jo mainitsin, että ootan kuitenkin hirveesti eri vaiheita, lukioon siirtymistä ja yliopistoon, kun se on kuitenkin niin uus maailma. Ja ois siistiä, että mä oon jo miettiny sitä, että on siistiä sitten, kun käy lukion, sitten on se valkonen hattu ja sitten jos käy maisteriks, niin [saa sen] maisterin sormuksen. Voi vappuna kävellä kadulla ja kaikki on silleen, että hei kattokaa toi on maisteri ja toleen ylioppilas ja siistiä.

Lukiossa tehtävät ainevalinnat nähtiin merkityksellisinä tulevaisuuden kannalta. Lukio nähtiin tietynlaisena välivaiheena, välineenä kohti ”oikeita” koulutuksia ja tästä syystä tiettyihin aineisiin panostaminen jo lukioaikana koettiin merkitykselliseksi etenkin osassa perheissä. Lukion valintoihin painottuva oppilaanohjaus jo peruskoulussa koettiin tärkeäksi keinoksi nuorten selvittäessä omia tulevaisuuden suunnitelmiaan.

Isä: Mut sitten tosissaan kyllähän tuossa vaiheessa jo myös täytyy sitten (...) lukioon menijänkin sitten miettiä jo sitä tulevaisuutta, että näitten valintojen takia. (...) siihen mie panostasin enemmän, jos ois mahdollista, et (...) vielä sitä, että mitäs sitten lukion jälkeen. Että ossais tehdä niitä oikeita valintoja siinä, niitä ainevalintoja siellä lukiossa.

Äiti: Hmm. Ettei ota lyhyttä matikkaa vaikka, kun kaveri ottaa.

Isä: Niin. Tai sitten, että jättää sen, jotta jos tuli pikkusen vaikeeta, meni, tuli huono numero yhestä kurssista pitkää matikkaa, niin jätänpä sen nyt sitten pois ja. Että siellä on se tähtäin, että sitten sitä ois motivoitunu taistelemaan vähän sitten koulumenestyksen puolesta.

Kun nuorilla olisi mielessään jo jokin tulevaisuuden haaveammatti, heidän olisi helpompi tehdä lukion kurssivalintoja tulevaisuutta silmällä pitäen. Tällä hetkellä peruskoulun oppilaanohjauksessa toki pohdiskellaan tulevaisuutta, mutta mikäli nuori hakeutuu lukioon eikä ammatilliseen koulutukseen, tulevaisuuden ammattisuuntautumista ei vielä tarvitse varmaksi tietää.

Menestyminen lukio-opinnoissa koettiin etenkin jatko-opintojen kannalta tärkeäksi. Hyvin menestyminen ylioppilaskirjoituksissa avaa useampia jatko-opiskelumahdollisuuksia. Peruskoulussa luokassa on kaiken tasoisia oppilaita. Lukioon odotetaan päätyvän

”samankaltaisia”, opiskeluorientoituneita ja ”lukijaihmissiä” enemmän, jolloin opiskeluympäristö ja työrauha ovat ihanteellisempia. Tämän nähtiin auttavan myös opiskeluissa menestymistä.

Isä: Ja lukiossa varmaanki vielä veikkaisin, että kokkee varmasti paljon mielekkäämmäksi sitten vielä sen koulunkäynnin, kun tuota tuolla peruskoulussa, että ja tuonne vielä [tiettyyn luki-oon] sitten varmaan tulloo sitten muitakin samankaltaisia tyyppisiä sitten enemmän. (...) Syn-tys välitunnillakin keskustelua vaikka, vaikka niistä kouluasioistakin tai muuta, että et sitte jalostais toinen toistaan vielä vaan paremmaks.

Menestymisen tavoittelu ja opinnoissa pärjääminen nähtiin osassa perheitä erittäin tärkeinä. ”Markkinoiden logiikan voimasta koulunkäynti saa erityisen luonteen. On tarkoituksenmukaista tavoitella maksimaalisen hyviä ’papereita’ minimoimalla niiden hankintaan (oppimiseen) kulutettava aika ja energia. Jokaisen on investoitava yhä enemmän koulutustutkintojen tikapuilla nousuun päästäkseen (muuta) korkeammalle.” (Silvennoinen 2002, 45.) Opiskelu ja opinnoissa menestyminen nähtiin väylinä kohti hyvää ja tavoittelemisen arvoista tulevaisuutta. Samaan aikaan oltiin huolissaan kuitenkin nuorten jaksamisesta ja resursseista. Vapaa-ajan merkityksestä perheissä oltiin hieman eri mieltä. Osalle vanhemmista on tärkeää, että nuorilla on opiskelunsa vastapainoksi myös hyviä ihmissuhteita ja mielekäästä tekemistä, osalle vanhemmista suorittaminen ja kilpailu myös muilla elämän osa-alueilla ovat tärkeitä. On vaikea sanoa, onko nuori itse suoritusorientoitunut vai ovatko vanhemmat kannustaneet menestymiseen kaikilla osa-alueilla. Kuten mallissanikin aiemmin esitin, myös näissä oman elämän ohjaamisissa asiat ovat moniulotteisia ja vuorovaikutteisia.

Isä: Semmonen pieni uhkakuva tässä on, että kun [nuori] nyt suorittaa tosiaan niin mahdollisesti sitä ammattitutkintoakin tossa lukion ohessa, niin sitten urheilussakin niin, hänellä on, ois hyvät mahdollisuudet menestyä, että näyttäs olevan lahjoja sinnekin ja olosuhteetkin pystytään aika hyvin antamaan muuten, mutta se, että sitten kun jos lukiossa sitten haluaa säilyttää vaikka lähes saman tason, kuin mitä peruskoulussa, niin saattaa tulla aikapula jossain vaiheessa. (...) Et jotenkin vieraalta ajatukselta tuntuu se, se neljälle vuodella jakaminen, opintojen jakaminen. Et se kuitenkin sitten, mukavaa olis varmaan porukan mukana kolmessa vuodessa valmistuu lukiosta.

Koulutukselta ja muulta ajankäytöltä odotetaan tuloksia. Panostetulta ajalta odotetaan mahdollisimman hyvää vastinetta. Koulutus on sijoitus, jonka tuloksien halutaan olevan laadukkaita ja nopeasti saavutettavissa. Opiskelija ja vanhemmat ovat koulun asiakkaita. Nuoret voidaan nähdä perheensä kanssa ”oman elämänsä yrittäjinä”, kuten Hilpeläkin (2001, 140) esittää:

Resurssien puitteissa hän pyrkii maksimaaliseen menestykseen. Koulutus on hänelle yksityinen investointi, jolle hän odottaa mahdollisimman hyvää tuottoa. Tuotto ilmenee palkkana, arvostuksena ja asemana. Opiskelumotivaatio on hyvin instrumentaalinen. Kukaan ei halua opiskella ’hyödyttömiä’ asioita. Kuluttajan roolissa yksilö

kilpailuttaa tavaroiden tuottajia. Julkisten palvelujen käyttäjänä hän on asiakas, joka asiakkaan oikeudella nöyryyttää itsetietoisia asiantuntijoita. Opettajat, kouluviranomaiset, sosiaalityöntekijät, lääkärit joutuvat ahtaalle.

Vanhemmat, sisarukset ja vertaiset

Vaikka vanhemmat kertoivat antavansa nuoren päättää itse jatko-opiskelupaikkansa, on heillä myös odotuksia lukiokoulutuksen suhteen. Lukioon nuoret haluttiin etenkin, mikäli peruskoulun koulumenestys on ollut hyvää tai kiitettävää.

Isä1: Niin, ei kai siinä, ei kai siinä silleen, no vähän huonolta ois tuntunu, jos ei ois lähteny lukioon, kun aika hyvin kuitenkin menestyny [koulussa], että (...) Niin ois, ois se isä ollu järkyttynyt, jos ei ois.

Äiti1: Kyllä me oltais patistettu, että totta kai sinä menet.

...

Äiti2: Mie en oo kyllä ikinä ajatellukaa sulle mitään muuta vaihtoehtoo, ku lukioo.

...

Isä2: Tuon Laurin mielipidettä vois tietyllä tavalla vähän kompata, että kun Lauri on ollut kaiken aikaa niin varma tosta valinnasta, niin en minä ainakaan oo joutunut hirveesti ajatuksia uhraamaan sille. Kun koulu kuitenkin on mennyt sen verran hyvin, ettei tarvi sitä pähkiä, että pääseekö lukioon vai ei. Se nyt kuitenkin on äärimmäisen todennäköistä, että pääsee. Siinä mielessä se on ollu semmonen helppo valinta. Että ei oo ollu semmonen valintojen kevät, että voi voi, mitäs tässä nyt sitten elämässä tapahtuu. (...) Jatkamme yleissivistävällä uralla niin sanotusti.

Vanhempien odotukset näyttivät heijastavan vanhempien koulutustasoa. Vanhemmat, jotka ovat itse korkeasti kouluttautuneita, näkivät koulutuksen arvokkaana ja tavoittelemisen arvoisena. "Keskiluokkaiset ja korkeasti koulutetut vanhemmat voivat myös paremmin luoda odotuksia korkeampien luokka-asemien saavuttamisesta ja tukea lastensa uskoa näihin asemiin pääsemiseen." (Härkönen 2010, 63.)

Vanhempien resursseilla on merkitystä siihen, kuinka paljon nuorella on aikaa panostaa opiskeluun. Mikäli opiskelu koetaan tärkeäksi arvoksi, tärkeäksi tehtäväksi, vanhemmat voivat luoda nuorelle kotiin resurssit ja välineet, joiden avulla nuoren opiskelulle annetaan aikaa ja tilaa.

Isä: (...) toivottavasti sitä kuitenkin kerkeis opetella niitä asioita, sitten kuitenkin, jotta ossaa sitten lähtee kotoo pois sitten lukion jälkeen, mutta kuitenkin, että kotona on ylleensä yritetty huolehtii siitä, että sitten läksynlukuaikaa on ja, ja yritetään järjestää sitä harjotteluaikaa ja kaikkee muuta. (...) Sitten pyykit pestään valmiiks ja ruoka laitetaan pääsääntöisesti valmiiks ja eikä tarvi monneen semmoseen asiaan puuttuu. Vaikka ne oiskin hyödyllisiä taitoja, mut monesti sitten kun ymmärtää, että niillä on kiire, lukiolaisilla, niin sitten ei patistella niihin hommiin. Kesällä sitten enemmänki patistellaan muihin hommiin.

Äiti: Eikä lukioaikkaan vielä minnekään töihin missään vaiheessa [kesälomallakaan].

Yllä oleva esimerkki kuvaa niitä resursseja, joita vanhemmilla on käytettävissään. Resursien käyttäminen on arvokysymys. Vanhempien arvot vaikuttavat kasvatukseen; miten eri opittavia asioita arvotetaan. Esimerkissä teoreettinen opiskelu nähtiin tärkeämpänä kuin käytännöllisten kotiaskareiden oppiminen. Jossakin toisessa perheessä käytännöllisten kotitöiden oppiminen arvotettiin taas korkeammalle ja näin opiskelulle ei vanhemmilta tarjota yhtä paljon resursseja kuin esimerkissä. (Ks. myös Käyhkö 2011.) Myös vanhempien käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat siihen, kuinka paljon aikaa nuorella on keskittyä koulutehtäviin. Perheessä, jossa vanhemmilla on töidensä puolesta paljon vapaa-aikaa, on myös enemmän aikaa kodin ylläpitoon, kun taas perheessä, jossa vanhemmat ovat esimerkiksi vuorotyössä, kotitöiden tekeminen kasautuu myös perheen nuorisolle. Näin opiskeluun käytettävä aika eroaa perheen resursseista riippuen.

Lukioon hakeutuviissa oli vaihtelua sisarusten rooleista. Osa oli hakeutumassa samaan lukioon kuin aiemmin sisarukset ja osa oli hakeutumassa lukioon, vaikka vanhemmat sisarukset olivatkin käyneet ammatillisen koulutuksen. Osa hakeutui eri lukioon kuin sisarukset. Kuitenkin sisarusten merkitys korostui vertailtaessa lukioita keskenään ja keskusteltaessa yleisesti lukio-opintoihin liittyvistä asioista; lukion käytäntöjä ja ainevalintoja pohdittiin jonkin verran vanhempien sisarusten kanssa. Nuoret, jotka olivat perheensä esikoisia tai ainokaisia, pohtivat valintojaan enemmän ystäviensä, vertaistensa kanssa. Kuitenkin kaikissa haastatteluissa korostui vertaisten rooli enemmänkin keskustelukumppanina. Nuoret vertailivat valintojaan ja pohtivat eri lukioiden hyviä ja huonoja puolia. Osalle oli tärkeää hakeutua samaan lukioon ystäviensä kanssa ja osa halusi ”uusia ympyröitä, uuden alun”, jolloin ystävien samaan lukioon hakeutuminen ei ollut merkityksellistä.

Yksittäisen hakukohteen valinta

Kun nuoret olivat päättäneet hakeutua lukioon, seuraavaksi heidän piti päättää, mihin lukioon he aikoivat hakea. Nuoret ovat etsineet ja saaneet tietoa lukioista ja koulutuksista itsenäisesti Internetistä, paikkakunnan Lukiot -lehdestä, lukiovierailuista ja esittelyistä, vanhemmilta, kavereilta ja sisaruksilta, oppilaanohjaajilta ja opettajilta. Nuoret arvostivat lukioissa hyvää mainetta, laadukasta opetusta ja riittävän tilavia ja kunnollisia opetustiloja, sijaintia, miellyttävää sisustusta ja ”omanhenkistä” opiskelijamassaa. Lukion sijainnilla oli osalle merkitystä; Matkoihin ei haluttu käyttää paljon aikaa ja vaivaa. Joillekin hieman pidemmällä matkalla ei ollut merkitystä, mikäli lukiossa muut asiat nousivat tärkeämmiksi. Osalle nuorista oli tärkeää mennä samaan lukioon kuin kaverit tai vanhemmat sisarukset. Osa taas halusi ”uusiin piireihin ja kuvioihin”, ”uuden alun” ja valitsivat siksi lukion, jonne ei ollut hakenut paljon vanhoja kavereita. Nämä nuoret halusivat tässä suhteessa kulkea omaa tietään.

Osalla vanhemmista oli toiveita siitä, minkä lukion nuori valitsisi. Nuoren annettiin tehdä oma ratkaisunsa, mutta vanhemmat pohtivat lukiovaihtoehtoja etenkin sijainnin perusteella: miten kulkemiset käytännössä onnistuvat helpoiten. Myös vanhempien sisarusten opiskelu aiemmin tietyssä lukiossa oli merkityksellistä: jos ongelmia ei ollut ollut, vanhemmat suosittelivat nuorelleen samaa lukiota, kuin sisarukset olivat käyneet. Vanhemmat kokivat jatko-opintoihin liittyvät vanhempainillat hyödyllisiksi ja mukaviksi. Kehuja saivat lukiot, jotka olivat panostaneet esittelyihinsä ammattitaitoisesti. Vanhemmat arvostivat heille suunnatussa markkinoinnissa asiantuntijuutta, tilaisuuteen panostamista ja

vanhempien huomioimista ja arvostamista kohdeyleisönä. Huolta vanhemmissa herätti kuitenkin oppilaisiin kohdistuva koulumarkkinointi: Jos oppilaiden lukiovierailuissa luodaan tietynlaista kuvaa lukioista, mutta todellisuus onkin toisenlainen, ovatko nuoret haakutuneet väärään lukioon? Vanhempia markkinointi huolestutti, koska jotkut nuoret (haastateltujen nuorten kertomina) olivat vaihtaneet aiemmin suunniteltua yhteishakujärjestystään vierailujen jälkeen. Voisi siis ajatella, että markkinointi on onnistunut.

Lukioita vertailtiin myös kurssitarjonnan perusteella. Jos nuorella oli jo tiedossaan unelma-ammattinsa, hän vertaili lukioiden tarjontaa sen mukaan, mikä tukisi parhaiten hänen ammatillista kasvuansa ja auttaisi mahdollisesti menestymään myös yliopiston pääsykokeissa. Kurssitarjontaa vertailtiin itsensä kehittämisen näkökulmasta. Nuoret, joilla ei vielä ollut varmuutta lukion jälkeisestä jatko-opintosuunnasta, eivät pohtineet lukion kursivalintojansa yhtä paljon haastatteluissa kuin nuoret, jotka olivat tulevaisuusorientoituneimpia ja tiesivät jo haaveammattinsa. Lukion tunnelma ja sen oppilasmassa vaikuttavat yksittäisten lukioiden valintaan. Nuoret eivät halunneet tiettyihin lukioihin, koska niissä heidän mukaansa on erihenkisiä ihmisiä, kuin he itse ovat. He halusivatkin lukioon, joka tuntui heistä kotoisalta. Tämä kotoisuuden kokemus vaihteli eri nuorten välillä. Haastatellut näkivät paikkakunnan lukioilla olevan jokaisella omanlaisensa imagonsa: ”Millaisia ihmisiä meillä opiskelee”. Imago ei välttämättä ole missään julkisesti esille tuotu, mutta se tuntuu olevan tiedetty oppilaiden keskuudessa. Tällainen imago johtaa siihen, että lukioihin hakeutuu edelleen samanhenkisiä oppilaita, jolloin lukioiden opiskelijamassa tietyllä tapaa edelleen homogenisoituu ja imago vahvistuu.

Sen lisäksi, että nuoret määrittelevät itsensä muun muassa joko lukioon tai ammatitopistoon menijäksi, määrittelevät he itsensä myös tietynlaiseksi lukiolaiseksi, tietynlaiseksi ihmiseksi. Esittelemässäni Nuorten koulutusvalintojen rakentumisen mallissa (Kuvio 2) nuoret ovat rakentaneet identiteettitarinoitaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa koko elämänsä ajan ohjatessaan omaa elämäänsä ja tehdessään erilaisia ratkaisuja. Nämä rakennetut identiteettitarinat ohjaavat motiiveja ja sitä kautta valintoja ja oman elämän ohjaamista.

Lukiovalinnoista 2-3 ensimmäistä yhteishakuun laitettavasta vaihtoehdosta koettiin tärkeiksi. Toistuvasti haastatteluissa todettiin viimeisten vaihtoehtojen olevan varalla, tai ”ei niin tärkeitä”. Nuorilla oli ajatus, että joihinkin ensimmäisiin vaihtoehtoihin he haluaisivat ja olettavat myös pääsevänsä. Nuoret toivoivat, että eivät joutuisi viimeisiin vaihtoehtoihinsa, mutta olivat kuitenkin oppilaanohjaajan suosituksista täyttäneet useampia vaihtoehtoja.

Lukioiden keskiarvorajat tulivat esille useissa keskusteluissa. Paikkakunnalla ajatellaan olevan korkeat lukioihin pääsyyn vaadittavat lukuaineiden keskiarvorajat ja syynä ajateltiin olevan se, että paikkakunta on sekä yliopisto- että ammattikorkeakoulukaupunki, jossa on paljon opiskelijoita ja tämä osaltaan vaikuttaisi myös lukioiden suosioon ja sitä kautta keskiarvorajoihin. Keskiarvorajoista nuoret olivat hyvin tietoisia ja pyrkivät muuttamaan omaa opiskeluaan peruskoulussa yhdeksännellä luokalla niin, että saisivat nostettua numeroita ja sitä kautta keskiarvoaan, jotta pääsisivät varmasti haluamaansa lukioon. Keskiarvorajat tuntuivat myös ahdistavan nuoria yhdeksännen luokan keväällä, kun joihinkin lukioihin oli ollut yllättäen paljon aiempaa enemmän hakijoita.

Lakkautusuhan alla olevat lukiot ovat perheissä mietityttäneet. Lukioihin hakemista lakkautusuhka on osaltaan jarruttanut epävarman tilanteen vuoksi: Perheissä ei haluttu ottaa riskiä, että koulu lakkaakin kesken lukio-opintojen, jolloin nuoren pitäisi vaihtaa lukiota kesken kaiken. Kuitenkin perheissä on pohdittu myös omaa vastuuta lähilukion säilymisessä. Lähilukiota on haluttu tukea, vaikka sinne ei oltaisikaan menossa ensisijaisesti. Lakkautusuhan alla olevat lukiot ovat näkyneet ohjauksessakin. Nuoret ovat kokeneet, että heitä on painostettu lähilukioon, jotta se ei lakkautuisi. Osalle tämä on aiheuttanut vasta-reaktiota ja vaikuttanut siihen, että he eivät halua missään nimessä päätyä näihin lukioihin.

LOPUKSI

Nuorten jatkokoulutusvalinnat rakentuvat monimutkaisemmassa prosessissa, kuin mitä koulun oppilaanohjauksessa tulee esille. Nuoret ohjaavat elämäänsä ja tekevät jatkokoulutusvalintojaan itse (Kuvio 1), mutta valinnat tehdään vuorovaikutuksellisissa ja moniulotteisissa prosesseissa. Sekä lukioon että ammatilliseen koulutukseen ensisijaisesti hakevat nuoret ovat kasvaneet perheissään, harrastuksissaan, kouluissaan, kaveripiireissään ja yhteiskuntamme rakenteiden ja odotusten keskiössä. Nämä rakenteet, odotukset ja arvot (Kuvio 2) ohjaavat nuorten intressejä ja valintoja ja näin vaikuttavat myös nuorten oman elämän ohjaamiseen – nuorten jatkokoulutusvalintoihin. Nuorten välillä on eroja vapauden ja aktiivisuuden määrässä tehdä omia valintojaan, mutta yksikään valinta ei ole tehty täysin tyhjiössä (ks. myös Gati ym. 2010, 2012; Järvinen 1999; Käyhkö 2006, 2011; Pulkkinen 2007; Seppänen 2006; Suihkonen 2007; Vanhalakka-Ruoho 2007).

Koulutusvalintojen rakentuminen näyttäisi tapahtuvan kahdessa tasossa. Ensinnäkin nuoret kasvatetaan elämänsä aikana useissa eri vuorovaikutuksellisissa prosesseissa tiettyjen arvojen ja odotusten mukaan. Kasvatus muovaa nuorista yksilöitä, jotka koulutusvalintatilanteen lähestyessä vertaavat intressejään tarjolla oleviin mahdollisuuksiin. Nuoret etsivät itsenäisesti ja saavat tietoa koulutusvaihtoehdoista ja ammateista myös oppilaanohjauksen ulkopuolelta: Internetistä, lähipiiriltä, harrastuksista, vertaisilta, mediasta ja satunnaisista kohtaamisista. Kun nuoret tulevat valintatilanteeseen, ovat heidän intressinsä ja tavoitteensa värittyneet elämän varrella olleilla useilla erilaisilla kokemuksilla ja kohtaamisilla. Ensimmäinen taso alkaa syntymästä ja kestää läpi elämän, toinen taso konkretisoituu, kun nuoren on tehtävä valintojaan, päätettävä, mihin suuntaan kääntyy elämänrietyksissään.

Oppilaanohjaus peruskoulussa konkretisoituu näissä valintatilanteissa. Ohjauksen tehtävänä on tukea ja auttaa nuoria heidän kasvussaan ja valinnoissaan. Ohjaukselle asetetaan ulkoapäin monenlaisia odotuksia ja paineita. Ohjaus nähdään usein lääkkeenä useisiin yksilöllisiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Esimerkiksi keskusteltaessa työelämän segregoitumisesta, toivotaan oppilaanohjaajien rohkeasti kannustavan nuoria hakeutumaan opiskelemaan aloille, joilla he ovat sukupuolensa vuoksi vähemmistössä. Sama ajatus pätee koulutus(reitti)valintaan: Ohjaus nähdään mahdollisena sosiaalisen periytyvyyden lieventäjänä.

Kuitenkin näissä keskusteluissa unohdetaan, että vaikka nuoret tekevätkin konkreettisen valintapäätöksensä peruskoulun yhdeksännellä luokalla, heitä on kasvatettu tietynlaisiksi koko heidän elämänsä ajan. Segregoitumiskeskustelussa unohdetaan, että perheissä,

päiväkodeissa ja kouluissa kasvatetaan yhä tyttöjä ja poikia, tietyn sukupuolen edustajia ja näin he omaksuvat sukupuolelleen tyypillisiä (ammatti)rooleja (Ks. esim. Sukupuolisen-sitiiviisyys varhaiskasvatuksessa – hanke 2010; Tolonen 2001; Uusikylä 2008). Samalla tavalla nuorista on kasvatettu tietentyyppejä ihmisiä: ”tekijöitä” tai ”lukijoita.” Tämä pitempiaikainen kasvatus vaikuttaa myös nuorten valintapäätöksiin ja heidän itsestään luomiin kategorioihin. Oppilaanohjaus ei ole pakottamista, määräämistä tai valmiiden vaihtoehtojen kertomista, vaan nuoren kuuntelua, kunnioittamista ja auttamista. Oppilaanohjaajan tehtävänä on auttaa nuorta löytämään tarjolla olevista vaihtoehtoista itselleen sopivin vaihtoehto. Suomi tarvitsee sekä lukion että ammatillisen koulutuksen käyneitä nuoria. Nykyisellä koulukulttuurilla ja ohjauksella sekä lukiokoulutukseen että ammatilliseen koulutukseen saadaan hakijoita riittävästi. Kuitenkin, mikäli haluamme pienentää sosiaalista periytyvyyttä ja lisätä vapaampaa liikkuvuutta, tulisi rakenteita, kulttuuria ja ohjausta muuttaa.

Lukiovalintaa perusteltiin myös lisäajan näkökulmalla: Osalla nuorista ei ollut lukioon hakeutuessaan selvillä minkäänlaista ammattisuuntaa. Nuoria lohdutetaan sanomalla: ”Ei tuossa iässä vielä tarvitse tietää” ja ”Onhan sinulla lukio aikaa vielä pohtia tulevaa suuntaa”. Lisäaika on perusteltua inhimillisyyden näkökulmasta, mutta herää kysymys; miten samaan aikaan osa nuorista (ammatilliseen koulutukseen hakeutuvat) voivat jo melko varmasti tietää suuntansa ja osalla ei ole ammattisuunnastaan mitään tietoa? Lukiolaisille annetaan enemmän aikaa erehtyväisyyteen, itsensä tutkiskeluun kuin ammatillisen koulutuksen opiskelijoille. Olisiko oppilaanohjaus ja vanhempien tuki voinut auttaa näitä nuoria löytämään oman suuntansa jo peruskoulussa? Mikäli nuorella on ammatitavoite mielessään jo lukioon mennessään, eikö se silloin ohjaa parhaiten ja tarkoituksenmukaisemmin myös lukion kurssivalintoja? Mikäli mieluinen suunta ei lukiossakaan löydy, saattaa nuori päätyä yliopistoon etsimään itseään. Mieluinen suunta saattaa löytyä muutaman vuoden etsimisen jälkeen, jolloin valmistuminen pitkittyy. Yliopistojen opintoaikojen rajausta ja opintotuen tiukentuneet kriteerit asettavat näille polkunsa etsijöille painetta ja kiirettä. Myös hakujärjestelmän uudistus toi mukanaan uudenlaisia paineita.

Eläkepolitiikka on ollut voimakkaasti mukana yhteiskunnallisessa keskustelussa. Työuria tulisi pidentää alusta, keskeltä ja lopusta. Yhteiskuntamme ikärakenne on väestön ikääntyessä sellainen, että huoltosuhde tarvitsee työn tekijöitä kestääkseen. Yhteiskunnassamme huollettavia (eläkeläisiä, lapsia ja muita huollettavia) on työväestöön nähden pian liian paljon (ks. esim. Ruotsalainen 2012). Tämä asettaa paineita koulutuksille: Yhteiskunnan näkökulmasta nuoret olisi saatava valmistumaan kouluista mahdollisimman nopeasti työelämän käytettäviksi. Jälleen opinto-ohjaus nähdään parantavana lääkkeenä työurien pidentämiseen. Yhteiskunnallinen keskustelu etsii syitä ja vastuunkantajia, mutta usein sanomatta jätetään ohjauksen riittävän resursoinnin kustannukset. Jos opinto-ohjaus todella nähdään merkityksellisenä tekijänä työurien pidentämiseen, siihen silloin tarvitsee myös resursseilla panostaa. Ohjaus ei ole massatuotantoa, vaan se vaatii jokaiseen nuoreen yksilöllisesti paneutumista. Nuoremme eivät ole vain pari massaa, joista puolet menevät lukioon ja puolet ammatilliselle puolelle opiskelemaan. Nuoremme ovat yhteiskunnallisessa ja historiallisessa kontekstissaankin yksilöitä, joilla on ja tulee olemaan omat ja omanlaisensa elämänpolkunsa ja -tarinansa. Kaikki eivät voi kulkea suoraan ja nopeasti koulutus-

putken läpi, koska elämässä tapahtuu muutoksia. Ihmissuhteissa tapahtuu muutoksia; parisuhteet kariutuvat, vanhemmat kuolevat (eläkemaksut vähenevät), syntyy lapsia (uusia tulevia veronmaksajia). Nuoret ovat osa yhteiskunnan koneistoa, osa "oravanpyörää" tulevaisuudessa; opiskelujensa aikana ja sen jälkeen. *Löytäisivätpä he itselleen sopivan pyörän.*

LÄHTEET

- Bourdieu, P. (1998). Järjen käytännöllisyys – toiminnan teorian lähtökohtia. (Suom. M. Siimes.) Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos: *Raisons praiques. Sur la théorie de l'action* 1994).
- Bronfenbrenner, U. (1976). Kaksi lapsuuden maailmaa. (Suom. I-R. Simonsuuri.) Helsinki: Tammi. (Alkuperäinen teos: *Two Worlds of Childhood* 1970).
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives. *Developmental Psychology* 22, 723–742.
- Gati, I., Gadassi, R. & Mashiah-Cohen R. (2012). Career decision-making profiles vs. styles: Convergent and incremental validity. *Journal of Vocational Behavior*, 81, 2–16.
- Gati, I., Landman, S., Davidovitch, S., Asulin-Peretz L. & Gadassi, R. (2010). From career decision-making styles to career decision-making profiles: A multidimensional approach. *Journal of Vocational Behavior*, 76, 277–291.
- Hilpelä, J. (2001). Uusliberalistisen koulutuspolitiikan aatteellinen tausta. Teoksessa A. Jauhiainen, R. Rinne & J. Tähtinen (toim.) *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Turku, 139–154.
- Härkönen, J. (2010). Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus. Teoksessa J. Erola (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 51–66.
- Härkönen, U. (2008). Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus – Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittymisestä. Teoksessa A. Niikko, I. Pellikka & E. Savolainen (toim.) *Oppimista, opetusta, monitieteisyyttä*. Kirjoituksia kuninkaankartanonmäeltä. Joensuun yliopisto, Joensuu, 21–39. <http://sokl.joensuu.fi/verkkojulkaisut/monitiet/> (luettu 25.2.2016)
- Järvinen, K. & Kolbe, L. (2007). Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa – Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta. Helsinki: Kirjapaja.
- Järvinen, T. (1999). Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Siirtymävaiheen kokemukset ja koulutusvalintojen taustatekijät oppilaiden kertomina. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C, osa 150.
- KOULUTA – tilastoraportit 2009-2012. Tilasto hakeneista, hyväksytyistä ja pistemääristä. Opetushallitus. Koulutus: Lukio. Oppilaitos: Kaikki.
- Kyrö, M. & Heinonen, V. (2012). OECD-raportti: Koulutus periytyy ja kannattaa, koulutustason nousu hidasta. Opetus- ja kulttuuriministeriö. http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/09/education_at_a_glance.html?lang=fi (luettu 25.2.2016)
- Käyhkö, M. (2006). Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa. Joensuu: University Press.

- Käyhkö, M. (2011). Vieras omassa perheessä. Koulussa hyvin menestyneiden tyttöjen koulunkäynti työläisperheessä. *Kasvatus*, 42(5), 415–426.
- Meriläinen, R. (2011). Valkolakki vai haalarit, vaiko molemmat – Koulutuspolitiikan vaikuttajien näkemykset toisen asteen kehityksestä. *SuPerin julkaisuja 1*. Helsinki: SuPer. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/27400/valkolak.pdf?sequence=1> (luettu 25.2.2016)
- Myrskylä, P. (2009). Koulutus periytyy edelleen. Tilastokeskus, Hyvinvointikatsaus 1. 2009. http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_002.html?s=0 (luettu 25.2.2016)
- Naumanen, P. & Silvennoinen, H. (2010). Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa J. Erola (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.
- Nurmi, J.-E. & Salmela-Aro, K. (2005). Motivaatio elämänkaaren siirtymissä. Teoksessa K. Salmela-Aro & J.-E. Nurmi (toim.) *Mikä meitä liikuttaa – Modernin motivaatiopsykologian perusteet*. Jyväskylä: PS-kustannus., 54–66.
- Pulkkinen, L. (2010). Lapsesta aikuiseksi, mutta miten ja millaiseksi? Kehityksellinen ja yhteiskunnallinen näkökulma persoonallisuuteen. Teoksessa R.-L. Metsäpelto & T. Feld (toim.) *Meitä on moneksi – Persoonallisuuden psykologiset perusteet*. Jyväskylä: PS-kustannus, 323–339.
- Ruotsalainen, K. (2012). Huoltosuhde aiheuttaa huolta. Tilastokeskus, Hyvinvointikatsaus 2, http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-06-04_001.html?s=0 (luettu 25.2.2016)
- Seppänen, P. (2006). Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa – Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 26. Turku, Suomen kasvatustieteellinen seura
- Silvennoinen, H. (2002). Koulutus marginalisaation hallintana. Helsinki: Gaudeamus.
- Suihkonen, S. (2007). Vanhempien osallistuminen nuoren ammatinvalintaan kolmen sukupolven kokemana. Teoksessa P.-K. Juutilainen (toim.) *Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen*. Joensuun yliopisto, 33–56.
- Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa – hanke 2010–2016. <http://www.naisunioni.fi/sukupuolisensitiivisyys-varhaiskasvatuksessa> (luettu 25.2.2016)
- Tolonen, T. (2001). Nuorten kulttuurit koulussa – Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus.
- Uusikylä, K. (2008). Naislahjakkuus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vanhalakka-Ruoho, M. (2007). Nuorten elämäkulun suunnittelun relationaalisia aspekteja. Teoksessa P.-K. Juutilainen (toim.) *Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen*. Joensuun yliopisto, 9–31.
- Vetovoimaneuvottelukunta (2010). Ammatillisen koulutuksen vetovoiman kehitys koulutusaloittain yhteishaussa vuosina 2005–2010. Opetus- ja kulttuuriministeriö. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/ammattillisen_koulutuksen_vetovoima/liitteet/Ammattillisen_koulutuksen_vetovoiman_kehitys_koulutusaloittain.pdf (luettu 25.2.2016)

**PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN
FINLAND
REPORTS AND STUDIES IN EDUCATION, HUMANI-
TIES, AND THEOLOGY**

1. Mervi Asikainen, Pekka E. Hirvonen ja Kari Sormunen (toim.). *Ajankohtaista matemaattisten aineiden opetuksen ja oppimisen tutkimuksessa. Matematiikan ja luonnontieteiden opetuksen tutkimuspäivät Joensuussa 22.–23.10.2009*. 2010.
2. Sinikka Niemi och Pirjo Söderholm (red.). *Svenskan i Finland. 15 och 16 oktober 2009 vid Joensuu universitet*. 2011.
3. Johanna Lintunen. *Taide ja hoiva rajapinnoille. Selvitys taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen kysynnästä, tarjonnasta ja yhteistyöverkostoista Pohjois-Karjalassa*. 2011.
4. Hannu Kemppanen, Jukka Mäkisalo ja Alexandra Belikova (toim.). *Kotoista ja vierasta mediassa. Venäjästä suomeksi ja suomesta venäjäksi -workshop Joensuussa 7.–8.10.2010*. 2012.
5. Jani-Matti Tirkkonen & Esa Anttikoski (eds.). *Proceedings of the 24th Scandinavian Conference of Linguistics*. 2012.
6. Hannu Perho ja Merja Korhonen. *Ammatillinen suuntautuminen, persoonallisuuspiirteet sekä työn laatu työuupumuksen, työn imun ja valintatyytyväisyyden tekijöinä. Lastentarhanopettajien 30 vuoden seuranta*. 2012.
7. Ulla Härkönen. *Reorientation of teacher education towards sustainability through theory and practice. Proceedings of the 10th international JTEFS/BBCC conference Sustainable development*. 2013.
8. Nike K. Pokorn and Kaisa Koskinen (eds.) *New Horizons in Translation Research and Education 1*. 2013.
9. Milka Kuismanen ja Leena Holopainen. *Daisy-äänioppikirjat opiskelun tukena Selvitys äänioppikirjojen käytöstä ja mahdollisuuksista perusopetuksen oppilaiden opetuksessa Suomessa*. 2013.

10. Tamara Mikolič Južnič, Kaisa Koskinen and Nike Kocijančič Pokorn (eds.) *New Horizons in Translation Research and Education 2*. 2014.
11. Päivi Annika Kauppila, Jussi Silvonen & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämäntulkku*. 2015.
12. Merja Koivuluhta ja Päivi Annika Kauppila (toim.) *Toimijuuden tuki: dialoginen ohjaus*. 2015.
13. Kaisa Koskinen and Catherine Way (eds). *New Horizons in Translation Research and Education 3*. 2015.

**MIRA TUONONEN JA
MARJATTA VANHALAKKA-RUOHO (TOIM.)**

Teoksen pro gradu-tutkielmiin perustuvat artikkelit ovat osa tutkimusprojektia, jonka tavoitteena on tutkia, minkälaisin näkemyksin nuoret tekevät koulutusreittisuunnitelmiaan ja mitä yhteiskunnalliselta asemaltaan erilaisissa perheissä ajatellaan nuorten suunnitelmista, koulutusreiteistä ja nuoren tulevaisuudesta.

Peruskoulun päättöluokkalaisen koulutusreittisuunnittelua tarkastellaan nuoren suunnanottoina, perheen ja vanhempien toimintoina ja vanhempien näkemyksinä sekä perheen yhteiskunnallisen aseman, koulutus- ja työhistorian ja sukupolvien ketjun tuoman perinnön kautta.

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

**PUBLICATIONS OF
THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND**
Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology

ISBN 978-952-61-2081-2
ISSN 1798-565X